

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Jana Hejnová

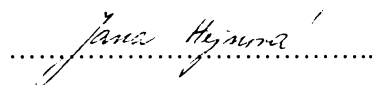
**FORMOVÁNÍ MIKROREGIONÁLNÍ IDENTITY
VÝCHODNÍCH KRKONOŠ NA PŘÍKLADU
OBCE HORNÍ MARŠOV**

Diplomová práce

Praha 2007

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Pavel Chromý, Ph. D.

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

.....
Jana Hejnová

Diplomová práce vznikla v rámci řešení grantového projektu GA UK č. 150007: Územní ochrana – bariéra nebo nástroj rozvoje území? Autorka děkuje grantové agentuře za podporu.

Je milou příležitostí na tomto místě upřímně poděkovat RNDr. Pavlu Chromému, Ph.D. za jeho všestrannou podporu, ochotu, humor a především přátelský přístup, kterým vždy vytvářel příjemnou a podnětnou atmosféru během společných konzultací.

Vřelé poděkování zároveň patří i RNDr. Pavlu Klimešovi za zapůjčení vlastních terénních podkladů.

Poděkování za podporu při řešení některých problémů patří také RNDr. Zdeňku Kučerovi.

Při psaní diplomové práce bych ráda poděkovala i rodině za její morální podporu.

Osnova

ABSTRAKT, ABSTRACT	5
1. ÚVOD	6
2. TEORETICKO-METODOLOGICKÉ RÁMCE VÝZKUMU	9
2.2. Literární rešerše o identitě a regionální identitě v kontextu studia geografie	9
2.2.1. Identita a paměť krajiny	9
2.2.2. Územní/regionální identita a proces jejího formování	12
2.2.3. Indikátory vztahu mezi formováním regionální identity a vývojem krajiny	15
2.3. Metodika	19
2.3.1. Metodické postupy zpracování a zdroje použitých dat	19
2.3.2. Použité ukazatele	20
3. FORMOVÁNÍ MIKROREGIONÁLNÍ IDENTITY VÝCHODNÍCH KRKONOŠ	23
3.1. Vymezení a základní charakteristika modelového území	23
3.2. Vývoj krajiny a jejího využití od poloviny 19. století	26
3.3. Formování regionální identity mikroregionu Východní Krkonoše	31
3.3.1. Formování územního tvaru	32
3.3.2. Formování symbolického tvaru	32
3.3.3. Formování mikroregionu institucemi	34
3.4. Shrnutí	39
4. ANALÝZA FORMOVÁNÍ ÚZEMNÍ IDENTITY OBCE HORNÍ MARŠOV	41
4.1. Vymezení, základní charakteristika a vývoj zájmové obce Horní Maršov	41
4.2. Kvantitativní i kvalitativní hodnocení demografických změn ve vývoji zájmové obce	44
4.3. Vývoj využití krajiny na příkladu částí obce Horní a Dolní Albeřice	47
4.4. Stav a význam drobných staveb v krajině na příkladu obce Horní Maršov	50
4.5. Stav a význam drobných staveb v krajině na příkladu osady Albeřice.....	56
4.6. Formování lokální identity obce a částí obce Horní Maršov	59
4.6.1. Formování územního tvaru	59
4.6.2. Formování symbolického tvaru	61
4.6.3. Formování institucionalizace obce	68
5. ZÁVĚR	71
6. POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE INFORMACÍ	74
Seznam tabulek	83
Seznam obrázků	84
Seznam grafů	85
Seznam použitých zkratk	86
Seznam příloh	87
Přílohy	89

ABSTRAKT

Diplomová práce pojednává o regionální identitě, procesu formování územní identity a institucionalizaci regionů. Studie se snaží aplikovat teoretický koncept procesu tří ze čtyř stádií formování regionální identity (podle Paasi 1986). Sleduje formování identity obyvatel, vytváření symboliky, prohlubování pocitu sounáležitosti obyvatel s územím, v němž žijí i realizují se, a využití možného vztahu identity k regionálnímu rozvoji – vše na mikroregionální (Svazek obcí Východní Krkonoše) a lokální (obec Horní Maršov) úrovni. Dále předkládá geografické analýzy vztahu mezi formováním regionální identity a vývojem krajiny (a to podle rozboru dlouhodobých změn využití krajiny, sledování přítomnosti i stavu drobných staveb v krajině, předmětu činnosti občanských, zájmových sdružení a jednotlivých ekonomických subjektů ovlivňující krajinný ráz).

Klíčová slova: regionální a lokální identita, kulturní geografie, historická geografie.

ABSTRACT

This master thesis treats of the regional identity, the process of territorial identity formation and the institutionalization of regions. Paper aims for the application of theoretical concept of process consisted of three from four stages of regional identity formation (according to Paasi 1986). It is researched the formation of inhabitants identity, the formation of their symbology, the deepening their sense of fellowship with territory, in which they live and fulfil oneself, and utilization the possible relation of identity to regional development - all on the microregional (Union of municipalities Východní Krkonoše) and local (municipality Horní Maršov) level. Then it is performed a geographical analysis of the relation between regional identity formation and evolution of landscape (by means of the research of long-term changes in land-use, of presence and of quality of small building in the landscape, subject of activities of civil, interests associations and various economic entities as some of the participant influencing the scenery).

Key words: regional and local identity, cultural geography, historical geography.

1. ÚVOD

Po dobu dosavadního studia oboru sociální geografie a regionální rozvoj jsem měla možnost seznámit se s mnoha názory na podstatu geografie jako vědy a vytvořit si přehled o hlavním směřování tohoto vědního oboru a jeho jednotlivých subdisciplín. Při studiu sociálně-geografických regionů sehrává roli jak regionální, tak i historická a kulturní geografie. Jejich vědecké zaměření z větší části napomáhá lépe pochopit studium regionální identity, proces formování územní identity a institucionalizaci regionů. Právě toto zaměření geografie se stalo tématem předkládané diplomové práce s názvem „Formování mikroregionální identity Východních Krkonoš na příkladu obce Horní Maršov“. Studie se pokouší aplikovat teoretický koncept procesu tří ze čtyř stádií formování regionální identity (podle Paasi 1986). Sleduje formování regionální a lokální identity obyvatel, vytváření symboliky, prohlubování pocitu sounáležitosti obyvatel s územím, v němž žijí i realizují se, a využití možného vztahu identity k regionálnímu rozvoji. Dále předkládá analýzu vztahu mezi formováním regionální identity a vývojem krajiny (a to podle rozboru dlouhodobých změn využití krajiny, sledování přítomnosti i stavu drobných staveb v krajině¹, předmětu činnosti občanských, zájmových sdružení a ekonomických subjektů, resp. aktérů ovlivňující krajinový ráz).

Pochopení právě těchto charakteristik by nám mohlo napomoci zjistit, zda modelové území, které je vystaveno silnému tlaku společnosti, nám umožní předpovědět další vývoj v procesu formování regionální identity. Přesněji řečeno, máme na mysli, zda modelové území disponuje obyvatelstvem s potencionálními aktéry, kteří by přispívali k rozvoji území z hlediska ochrany a rekultivace krajiny. Vývoj lidské společnosti utváří charakter místního prostředí, jež se vyznačuje souhrnem hmotných (stavby, umělecké a řemeslné výtvořky, technika, apod.) a duchovních hodnot (tradice, zvyky a organizace společnosti). Z tohoto pohledu místní krajina vypovídá o vztahu obyvatel k danému prostředí.

Diplomová práce se snaží podat ucelenější pohled na zvolenou tematiku, tj. proces formování regionální identity, na základě studia regionů dvou hierarchických úrovní. Vyšší měřítko sledování představuje oblast mikroregionu Východní Krkonoše a v rámci lokální úrovně území obce Horní Maršov spolu s částmi obce. I když je studie rozdělena na dvě relativně nezávislé části, přesto jejich spojení vnáší do zkoumání vyšší kvalitu nutnou pro dosažení celkového poznání a pochopení vybraného tématu práce.

Studované oblasti, mikroregion Východní Krkonoše a území obce Horní Maršov, se vyznačují jednak periferní polohou v rámci Česka, horským charakterem oblasti s nepříliš příznivými přírodními podmínkami, disparitou mezi industrializovanými a dříve zemědělskými

¹ *Drobné stavby v krajině* - identifikace charakteristických prvků v krajině, a to přírodní či kulturní povahy, jako součást vyhodnocení krajinového rázu daného místa (Drobné stavby, AOPK, www.ocharanaprirody.cz, více viz kapitola 2.2.3.)

částmi, vývojem a stavem zemědělských ploch z hlediska intenzity tzv. budního hospodaření², ale také specifickým historickým (kulturním, politickým, administrativním) vývojem. Naopak vzhledem k rozvoji technické a dopravní infrastruktury nacházející se v nejužší položených státem chráněných plochách Česka se modelové území mikroregionu Východní Krkonoše stává z pohledu cestovního ruchu místem zájmu široké veřejnosti nejen kraje a ČR, ale i návštěvníků z okolních států.

Hlavním cílem první analytické části je zjistit, zda současné vymezení modelového území by mohlo být zařazeno vzhledem k celkovému rázu krajiny, historii, kultuře, dosavadní činnosti do seznamu mikroregionů Česka, které se vyznačují existencí jedinečných (specifických) hodnot nebo regionálního produktu (viz Obrázek 3.3.1).

Dalším úkolem je zdokumentovat vývoj uvnitř zvoleného území mikroregionu Východní Krkonoše a odhalit specifika tohoto vývoje v porovnání s vývojem ostatních pohraničních oblastí Česka, a to prostřednictvím historickogeografického hodnocení, tj. prostřednictvím informací o využití půdy sledovat podrobněji dlouhodobý vývoj využití ploch uvnitř modelového území a zjistit, zda se analyzované oblasti vyvíjely identicky s pohraničním územím Česka či nikoliv.

V neposlední řadě si část první analytické kapitoly klade za cíl sledovat a zjistit současný stav formování mikroregionální identity obyvatel Východních Krkonoš k měřítkově odlišným územním jednotkám (tj. k vyššímu územnímu celku Krkonoše a k lokálnímu území obce Horní Maršov včetně částí obce).

V případě studia lokální úrovně, a tedy druhé analytické části je cílem odhalit dopady vývoje sídla na stav kulturního dědictví i přírodních památek v čase a prostoru. Dílčí cíle práce lze shrnout do následujících bodů:

- z hlediska historického vývoje sledovat změny demografického, socioekonomického, přírodního prostředí;
- vytvořit podkladovou mapu, která by podala přehled o původním i současném stavu drobných staveb v krajině a zodpověděla by na otázku významu jejich existence a případně důvody, filosofii pro jejich zachování i opětovnou obnovu.

Výchozím předpokladem studie je, že mikroregion Východní Krkonoše nabývá institucionální formy svazku obcí a měst, má vypracované příslušné strategické dokumenty, spolupracuje s dalšími institucemi v regionu, na veřejnosti se prezentuje projekty a splňuje tak požadavky pro vymezení mikroregionu se specifickými hodnotami a regionálním produktem. Lze předpokládat, že existuje oprávněnost pro jeho zařazení do seznamu mikroregionů Česka

² *Budní hospodaření* – regionálně specifický typ hospodaření, které se rozvinulo v horských oblastech, v oblastech lučních enkláv. U nás např. v Krkonoších v 18. a 19. století (www.krnap.cz).

disponujícími specifickými hodnotami či regionálním produktem, který vymezuje Ústav územního rozvoje České republiky (ÚÚR – www.uur.cz).

Lze předpokládat, že iniciativa obyvatel, vznik svazku obcí, zájmových a občanských sdružení, rodinných firem, apod. zaměřených na udržení a podporu stávajícího krajinného rázu (tj. ochrana drobných staveb v krajině, environmentální výchova, podpora stavební činnosti odpovídající tradičním historickým zvyklostem, pořádání společenských akcí, podpora „měkké“ formy turismu, atd.) přispívá k upevnování regionální identity i formování územní identity, jež dokládá oprávněnost vymezení stávajícího mikroregionu Východní Krkonoše.

Podle tvrzení Paasiho (1986) je identita jedince ve vztahu ke svému místu/lokalitě silnější než identita s regionem, tedy měřítkově vyšším územním celkem. Z tohoto důvodu lze předpokládat, že obec Horní Maršov se silnějším lokálním patriotismem se více identifikuje s vlastním prostředím (tj. se samotnou obcí a jejím okolím). Nicméně díky působení obce jako sídla mikroregionu Svazek obcí Východní Krkonoše se ztotožňuje a souhlasí se zařazením do oblasti Východní Krkonoše.

2. TEORETICKO-METODOLOGICKÉ RÁMCE VÝZKUMU

2.2. Literární rešerše o identitě a regionální identitě v kontextu studie geografie

2.2.1. Identita a paměť krajiny

Identita, nebo-li totožnost (Všeobecná encyklopedie Diderot 1998), představuje obecný pojem, který v daných oborech má svá specifická vysvětlení. V našem pojetí můžeme identitu vnímat jako totožnost k uskutečněným událostem, které zanechaly stopu nejen v naší paměti a kultuře, ale i v krajině. „Stopa“, která činí hlavní náplň následujících kapitol, znamená v tomto pojetí typ krajinného rázu, jež je složen z jednotlivých funkčních ploch tvořících mozaiku prostoru a dotváří drobné stavby v krajině. Jedná se tedy o výsledek interakce člověka a přírody, která směřuje k formování identifikace a orientace³ s daným prostorem, resp. místem určitého charakteru prostředí. Paměť krajiny tak sehrává klíčovou úlohu, která vypovídá o vývoji vztahu společnosti k historickým, kulturním a přírodním hodnotám, vytvářejících nedílný celek.

Krajina tedy zaujímá místo, které je spjato s naší identitou. Podle Cílka (2004) můžeme vnímat identitu k danému místu jako osobní („krajina mého srdce“) nebo jako kolektivní (význačná místa národních dějin apod.). Místo a jeho význam představuje v rámci hierarchického uspořádání společnosti jiný úhel pohledu na daný obraz prostředí. A právě před jednotlivými se lokalizačním myšlením se v 70. letech dostává do popředí humanistická geografie, jež kladla důraz na rozmanitost vazeb geografie, filosofie i jiných humanitních oborů a stavěla do centra geografického vnímání člověka (Kubeš 1998).

Kromě prostorového vyjádření je nutné brát v úvahu v rámci geografického vnímání místa i jeho vývoj, resp. čas. Čas je podle Kratochvíla (1994, s. 108) „*pole jiností, které si uvědomujeme skrze úsilí o identitu*“. S tím jsou spojovány i paradoxy paměti. Tvrdí, že paměť patří ke každé přirozenosti⁴, neboť každá přirozenost nese stopy svého vzniku i svých zápasů a minulých tvarů. Lidská paměť je základnou identity osobního vědomí. Z tohoto důvodu lze předpokládat, že podobně tomu je i s pamětí jiných přirozeností a přirozených struktur, včetně paměti krajiny. Péče o paměť tak patří k péči o životní smysl. Krajinu můžeme chápat jako určitou mozaiku různorodých životních forem (např. les se všemi svými „patry“, hydrologické sítě, bezprostřední a vzájemně prolínané prostředí živočichů,...), která v sobě mj. nese cosi jiného – „paměť“. Může nabývat forem jak hmotných (geologická, biologická,...), tak i povahy pocitové (kultura, pověsti, místní

³ Podle Wencelové (2005) skrze ně člověk nalézá oporu ke své existenci. Musí vědět, kde je (tj. orientovat se) a o jaké místo se jedná (tj. identifikovat se). Všechny kultury si tak vyvinuly svůj systém orientace v prostoru, které se odvíjí od konkrétního „přírodního“ prostředí. Kde je tento systém slabý, člověk se cítí ztracen.

⁴ *Přirozenost* (řecky *fysis*, lat. *natura*, srov. s českým *natura*) je podstata, trvalá struktura jsoucna, pokud je základem či pevnou součástí jeho chování (Otevřená encyklopedie Wikipedie, <http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99irozenost>).

názvy,...). Představuje svoji historii, jež je jádrem identity a ztělesněním určité krajiny (Čerba 2004).

Pod biologickou podstatou paměti krajiny rozumíme neustálé vytváření nových podmínek, i když se prostředí většinou zachovává a je stabilnější. Nejedná se však jen o stabilitu statickou, neboť krajina se neustále transformuje (Lipský 1998). Jde o přeměnu tak, aby se životaschopně skutečně mohlo úspěšně obnovit a rozvíjet. „Paměť krajiny je spojena s tím, že krajina má kybernetiku, tj. má zcela určitý způsob sebeřízení. (...) Mít paměť znamená být schopen disponovat svými konzervativními strukturami a být schopen je konfrontovat“ (Sádlo 1994, cit. v Beneš, Brůna 1994, s. 49).

Paměť krajiny má vedle biologického úhlu pohledu i svou kulturní dimenzi. Nejvýraznějším příkladem je městská krajina spravovaná mnohými, ať už památkářskými, stavebně inženýrskými nebo dalšími institucemi. Hledáme vždy znovu cesty k zachování toho, co jsme si zvykli vnímat jako základ identity určitého místa, a zároveň umožnit vznik nových forem. Jedná se však i o kulturní krajinu v obvyklejším slova smyslu, tj. že až příliš samozřejmě přijímáme typický ráz své domovské krajiny a teprve, když tento ráz je něčím výrazně narušen (např. lidskou činností či přírodou – tj. např. neregulovanou průmyslovou či dopravní stavbou, živelnou pohromou, apod.), uvědomujeme si, co v daném místě ztrácíme (Cílek 2005). Na druhou stranu činnost člověka v prostředí může probíhat v souladu se zákonitostmi přírody a dotvářet tak nedílnou součást celku. Tato jednota se posléze odráží nejen na samotných lidech, ale i na obrazu krajiny. Z tohoto pohledu biologická i kulturní identita krajiny a její stabilita není v přírodě ani v kultuře samoučelná, naopak je nutnou podmínkou úspěšného rozvoje životních a kulturních forem. Identitu krajiny popisuje Dneboská (2006) jako komplex symbolů a významů svázaných s konkrétní krajinou a uchovávaných v kolektivní paměti jejich uživatelů. Cílek (2000) k tomuto pojmu dodává, že ke specifickému charakteru krajiny patří i pocity (zakořeněnost, sounáležitost, láska, melancholie, barevnost, apod.), které v nás vzbuzuje. Tvrdí, že krajina je do určité míry emocionální interpretací.

Totožnost s prostředím je jevem přirozeným a zároveň jedinečným. Jeho podstatu představuje funkční heterogenita určité krajiny (ať už druhová, genetická, ekosystémová či kulturní), která nám dokládá svou bohatost a odolnost místa vůči invazím a rozpadu (Lipský 1998). Jako každý celek se snaží o dosažení rovnováhy. Nikdy však nemůže nabývat dokonalé rovnováhy celku. Určitá disharmonie musí existovat. Nemůže být nastolena dokonalost, neboť by nemohl probíhat určitý vývoj. Bohužel některé části komplexity jsou v současné době narušeny nad „optimální – rovnovážný“ stav. Například ne zcela všechny složky ekosystému (matrice, plošky, koridory) i jednotlivé ekotony a kontinua nabývají forem rovnovážného stavu (Lipský 1998). Tím se dostáváme i do souvislostí rovnováhy a „přirozenosti“ stavu krajiny, krajinného rázu. I když dochází k narušování rovnovážnosti v krajině, tak schopností celku je dosahovat určitý

stupeň, podle Cílka (2004), tzv. „homeostáze“⁵. Z tohoto úhlu pohledu máme na mysli především schopnost krajiny vstřebávat změny, udržovat stálé prostředí, pružně se navracet po narušení zpět do původního stavu (např. po událostech katastrofické povahy – povodních, zemětřeseních, apod.) anebo nalézat nový rovnovážný stav vhodný k další existenci. Jeník (1970, cit. v Cílek 2000) homeostázu vysvětluje jako rostoucí nezáměr o prostředí a degradaci krajinných celků, který si uvědomují památkáři, ochránáři a urbanisté zasazující se o vznik programů na ochranu přírody. Naopak Sádlo (1994) o ní hovoří jako o krajinné autoregulaci či o kybernetice krajinného génia loci (nebo-li ducha místa). V současnosti je téměř možné dynamickou rovnováhu, nebo-li homeostázi, pozorovat na každém kousku krajiny. I když došlo a dochází k přeměnám krajiny na antropogenní úbytkem či vyhynutím některých druhů organismů, tak v celkovém pohledu ráz krajiny neumřel, společenstvo v nich zcela nevyumřelo, jen se proměnila jeho podoba. Příroda a krajina tak reaguje na lidské zásahy odněpaměti (Sádlo 1994, cit. v Kratochvíl 1994).

Člověk svým rozsahem působnosti v prostředí vyjadřuje vztah k přírodě, jakýmkoliv zásahem vyslovuje sebe samotného a směřuje k základům zákonitosti přírody. Vytvářením určitého charakteru místa, ve kterém člověk pobývá, svým způsobem hledá ztracený „ráj“. Rájem, nebo-li sadem, polem, lesem, zahrádkou, historickou zahradou, parkem tvoří „památku“ lidského umění. Svědčí o kultuře, stylu, příslušné epoše, popřípadě o osobnosti a originalitě jejího tvůrce – společnosti.

Zahrady a parky se sice měnily podle rozdílného vkusu doby, ale stále plnily stejný účel – dát člověku radost, krásu, a vrátit ho ze shonu a stresu života blíž k přírodě. Na druhou stranu sad, pole, člověkem přetvářený či vytvářený les plnil funkci užitkovou. Pomineme-li však určité formy zemědělství, konalo se povětšinou s ohledem na respektování přírodních zákonů. Tento ráz prostředí spadá do venkovsky pojeté krajiny. Pokud shledáme soulad člověka či společnosti s přírodou, můžeme tak odkaz tvorby našich předků chránit po další generace.

⁵ Znamená udržování relativně konstantních vnitřních podmínek při kolísání podmínek vnějších; dynamická rovnováha; soubor aktivních vlastností zejména společenských systémů, které zabezpečují jejich vnitřní stabilitu (Malý slovník cizích slov, s. 139).

2.2.2. Územní/regionální identita a proces formování regionální identity

K pojmu identita neexistuje oficiální jednotná definice a ani explicitně není v jednotlivých směrech vědeckého poznání oddělená. Identita totiž podle Chromého (2003a) nabývá mnoha forem, které se vzájemně překrývají či doplňují. Formování identity se odehrává na základě mnoha aspektů, a to jednak z hlediska historie (národní identita – vlastenectví), politologie (svobodné ztotožnění se)⁶, sociologie, psychologie⁷, biologie, jednak z hlediska geografie (prostorového uspořádání). U vymezení pojmu je nutné rozlišovat i hledisko přiřazení, zda se jedná o „osobní“ (identita člověka) či „sociální“⁸ (identita skupiny) (Zich 2003).

Koncepce identity člověka, nebo-li biografická identita, je postavena na základě identifikačních momentů, resp. výsledcích sounáležitosti, jež přispívají ke ztotožňování se s celkem, hodnotou, ideou, se sebou samým, apod. Odpovídá na otázky typu „čím člověk je“, „co člověk činí“, „kdo je“, „kam patří“, atd. Identita se však utváří „vývojově“ i „situačně“, tj. přináší aktualizaci vztahu mezi identitou člověka, společností a vnějším světem vůbec. Identita člověka se tak vztahuje nejen k jednotlivcům, sociálním subjektům, skupinám, hodnotám vzorům, kulturám, ale také k různým událostem, fyzickému prostředí a různým hmotným objektům, tj. k okolnímu světu, jež nabývá „úhelné“ dimenze. Mezi ně patří bezesporu i regionální identita, jež je dána vztahem mezi člověkem a územním prostorem (regionem, lokalitou), v němž žije, nebo žil a jež může nabývat i sociálních, kulturních, etnických a dalších charakteristik (Zich 2003). Další vymezení pojmu územní identita nabízejí např. Kallabová, Pokluda (2003). Ti pojmem územní identita rozumějí pocit sounáležitosti souboru obyvatel daného území, který se projevuje v dobrovolném přijetí společných vzorců chování, společných hodnot a ideálů.

Ve spojení s hierarchickou úrovní prostoru (místo/lokalita – mikroregion – region) se setkáváme s tzv. „smyslem“ či „vědomím“ (sense of place), jež přisuzuje význam, vztah k příslušné jednotce (Chromý 2003a). Regionální identita je většinou spjata s historicky vzniklým celkem s vědomím určitých hranic, vlastními dějinami, částí specifické kultury, sociální skladbou obyvatel, ekonomickou vyspělostí, krajinným typem, dopravní dostupností, estetickým vzhledem apod. Můžeme říci, že územní identita má schopnost nejen generační prostupnosti (tj. je utvářena našimi

⁶ Např. kniha V. Havla „O lidskou identitu“ (1990) rozumí identitu v kontextu lidské existence, jako možnost svobodné volby svého osudu a potřeby politické svobody.

⁷ Identitou se rozumí „jednota vnitřního psychického života a jednání, která bývá též nazývána autentickým bytím“ (Velký sociologický slovník, 1996, s. 414).

⁸ K sociálním skupinám náleží pojmy „Gemeinschaft“ (společenství) a „Gessellschaft“ (společnost), kterými se poprvé zabýval a příslušné teoretické zarámování vypracoval Tonnies (1995, cit. v Raagmaa, 2002). „Gemeinschaft“ společnosti znamená nevědomé přiřazení ke skupině, která se obvykle rozlišuje skrze tradiční společenské události. Toto se obecně projevuje v občanské společnosti podle Castellse (1997, cit. v Raagmaa, 2002). Opačnou kategorií je „Gessellschaft“, jejíž odcizení způsobuje překážky v tvorbě identity, která se vyznačuje neosobní, nenarušenou, blíže nespecifikovanou městskou moderní společností, jejíž odcizení způsobuje překážky v tvorbě identity (Raagmaa, 2002). Sociální skupiny jsou zakořeněny v nové informační společnosti, které vytvářejí několik nových identit a proces formování identity se může v současnosti projevat mnohem odlišněji než před 30 lety (Raagmaa, 2002).

předchůdci), ale znamená i inovační proces (tj. krajina nebyla neměnná). Z tohoto důvodu vytváření silné územní identity se děje na základě harmonického spolupůsobení inovací a tradic (Kallabová, Pokluda 2003).

V čem tedy spočívá význam územní/regionální identity obyvatel pro rozvoj příslušné oblasti? Především v tom, že pocit sounáležitosti s obyvateli daného krajinou motivuje jedince k aktivnímu a zároveň šetrnému spoluvytváření vlastního okolí. A právě na základě tohoto pohledu je i v příslušných kapitolách vymezován a charakterizován mikroregion Východní Krkonoše.

Na identitu regionů můžeme nahlížet ze dvou hledisek: subjektivního a objektivního. Subjektivním úhlem pohledu reflektujeme image regionu, který zahrnuje představu obyvatel a jedinců, kteří žijí mimo daný region. Naopak objektivním hlediskem sledujeme klasifikace vytvořené uvnitř rozdílných vědních disciplín (a to prostřednictvím dělby práce, dojížděky, fyzickogeografických podmínek apod.) (Chromý 2003a).

Proces formování regionální/lokální identity je jevem, ve kterém se lidé identifikují sami se sociálním systémem stejných regionů (Häusser, Frey 1987, cit. v Raagmaa 2002) – tj. s lidmi, kulturou, tradicemi, krajinou, atd. Regionální identita je vyjádřena v různých směrech. Může to být jednoduchá podřízenost komplexu nebo regionální hrdost. Silnější regionální identita je vyjádřena ve stejném smyslu sounáležitosti (Raagmaa 2002).

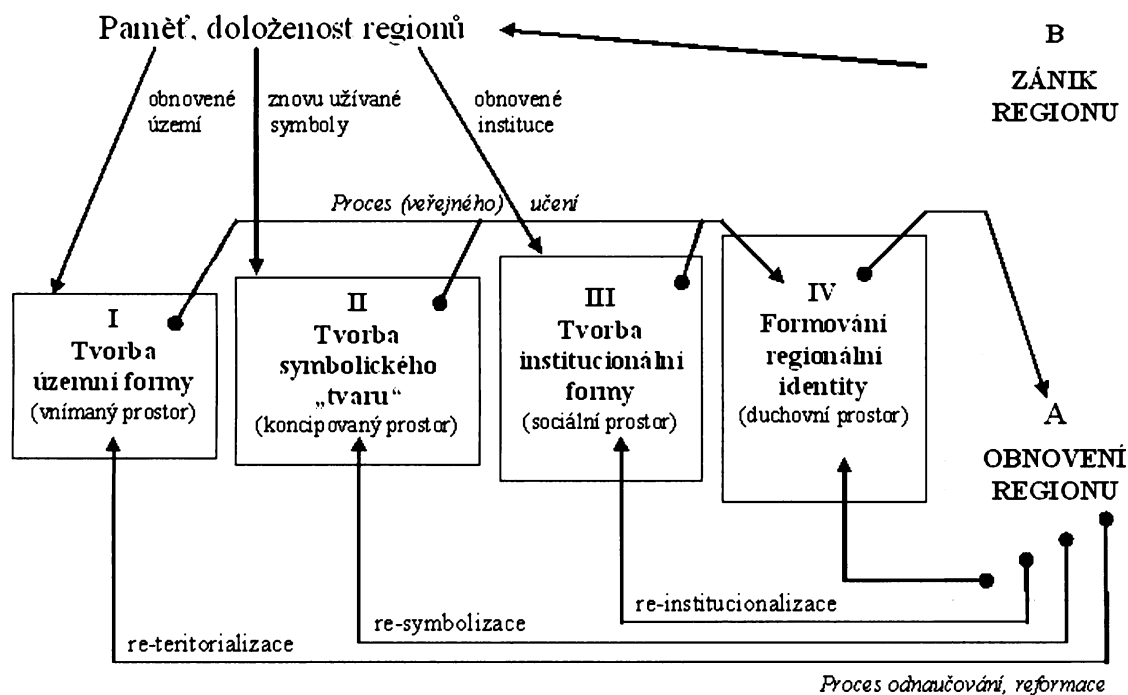
Paasi (1986) ve svém modelu sleduje 4 stadia formování regionální identity⁹: jedná se o vytváření územní formy regionu (1), dále pak symbolického „tvaru“ (2), rozvoj institucionálního systému ekonomické, kulturní, případně i administrativní povahy (3), objevování sociálně prostorového povědomí obyvatel a ustanovení regionu/lokality v regionálním systému (4). Model však ve skutečnosti není striktně dán jednotlivým pořadím, které by znamenalo, že všechny úrovně procesu formování regionů vznikají současně.

Formování regionální identity, resp. regionálního vědomí se v čase vyvíjí a podle Chromého (2003a) můžeme regiony rozlišit na čtyři typy: (a) regiony s dosaženou suverenitou a následným formováním identity; (b) regiony s dosaženým tradičním regionálním vědomím bez plné suverenity a s nedovršenou institucionalizací; (c) regiony se „ztracenou“ identitou, ve kterých se jedná buď o zaniklou dominanci ideové funkce (a to formované národnostním uvědoměním v 19. století) a nebo nositele samotné identity (a to v poválečném vysídleném pohraničí po r. 1945); (d) regiony (zejm. mikroregionální) účelově institucionalizované s jiným významem tradičního povědomí než jaké existovaly v 19. století.

⁹ Více viz Obrázek 1: Proces formování regionu: zánik a obnovení regionů

Čtvrtý výše zmíněný typ regionu odpovídá i v dalších kapitolách analyzovaného modelového území mikroregionu Východní Krkonoše.

Obrázek 1: Proces formování regionu – zánik a obnovení regionů

Zdroj: vlastní zpracování podle Paasi (1986), Lefebvre (1991), Soja (1996), Maskell and Malmberg (1996), Riikonen (1997) cit. v Raagmaa (2002)

Poznámka:

- A) *Nepřetržitě obnovování regionu* - pokračující změny fyzického území (z hlediska materiálového, z hlediska vnímání) stejně jako hranice vymezení pojmu krajina, stavba a prostředí. Prostor se sám mění s přírodou, ale v lidské společnosti a zejména v urbánním prostředí se mění nejvíce rostoucím počtem obyvatel. Stejně jako se mění fyzický prostor, tak se vytvářejí symboly, hodnoty lidí, životní styl a sociální síť. Instituce vznikají a zanikají.
- B) *Zánik regionu* - územní změny vyvolané měnícími se hodnotami obyvatel se významně podílejí na změnách institucionálního systému či samotného obrazu regionů/lokalit. Vzniká nový druh regionu a zaniká starý. Toto je důsledek vnějšího zprostředkování/zásahu, invaze, války nebo územně administrativních změn.

2.2.3. Indikátory vztahu mezi formováním regionální identity a vývojem krajiny

Vztah ke krajinnému rázu daného prostředí významně ovlivňoval a nadále ovlivňuje formování regionální identity. Územní identitu obyvatel ve vztahu k příslušné lokalitě lze exaktně sledovat na základě příslušných charakteristik. Mezi ně patří vzdělanostní, ekonomická, religiózní a jazyková struktura obyvatelstva, působnost lokálních kultur, existence občanských sdružení, dobrovolných svazků, atd. Předkládaná studie pro rozbor procesu formování regionální identity ve vztahu k vývoji krajiny používá indikátory dlouhodobých změn využití ploch a existenci drobných staveb v krajině.

Dlouhodobé změny využití ploch

Dlouhodobé změny využití ploch znamenají jedno z klíčových témat studia současné vědy, a to nejen geografie. Výzkum dlouhodobých změn využití ploch má interdisciplinární charakter, přičemž poskytuje jednu z mála kvantifikovatelných informací o vývoji krajiny v delším časovém úseku. Změny ve využití ploch jsou odrazem aktivit lidské společnosti v krajině (Bičík, Chromý 2006). Jejich studiem se zabývá i historická geografie, jež se pokouší zachytit a dále analyzovat historický obraz sledovaného území v dlouhodobém vývoji s cílem nalézt historické kořeny současného stavu místa (Bičík, Jeleček 2001).

Pro získání přesnější představy v rámci sledování dlouhodobých změn využití ploch, a tedy i reflektování kulturní krajiny na území českých zemích, můžeme využít dostupných informací z databáze LUCC¹⁰. Tento soubor dat umožňuje analyzovat vývoj využití ploch v Česku od poloviny 19. století až do konce druhého milénia. V tomto období docházelo k jedněm z nejvýznamnějších historických (ekonomických, politických, sociálních,...) procesů a událostí Česka, které se odrážely ve vývoji struktury využití ploch. Za zásadní mezníky od poloviny 19. století můžeme považovat industriální i končící zemědělskou revoluci (obě byly doprovázeny demografickou revolucí a urbanizací). Později od konce 19. století se jednalo o technologicko-vědeckou revoluci a po roce 1945 vědecko-technologickou revoluci (charakteristickou velkým množstvím inovací). V důsledku těchto procesů docházelo k extenzivním i intenzivním formám a způsobům využití půdy a zemědělské činnosti. Celý vývoj se odehrával v obdobích rozdílného působení dvou forem zřízení – kapitalismu či komunismu, které měly odlišný společenský systém a trendy produkce (Jeleček 2002). Obecně můžeme říci, že se jednalo o stále více „rostoucí napětí mezi společenskými potřebami a ekologicko-planetární stabilitou, které bylo podmíněno hlubokými kulturními kořeny a řešením těchto problémů vyžaduje lepší pochopení dříve provedených i

¹⁰ Výzkumný interdisciplinární projekt „Změny ve využití půdy a krajinném pokryvu“ (LUCC – Land Use/Land Cover Change) byl založen v říjnu 1996. Změny ve využití ploch (Land Use – dále jen LU) se vztahují na určitou krajinnou složku (pole, les, louka,...), kdežto land cover zachází více do podrobností (kukuřičné pole, mez v lese,...). Jinak řečeno, land use je využití půdy „de iure“, podle písemných, mapových pramenů a land cover využití „de facto“, tj. reálného, viditelného (Jeleček, Burda, Chromý 2001).

zásadních průzkumů vhodným zvolením tradic a hodnot společnosti.“ (Worster 1995, cit.v Jeleček 2002, s. 44).

Cílem výzkumu LUCC není pouze analyzovat krajinný pokryv (využití krajiny), ale spíše charakterizovat a vysvětlit příčiny daného stavu, objasnit hlavní historické trendy a procesy, které k současnému stavu krajiny vedly. Procesy, které vedou ke změně krajiny, se označují za tzv. „hybné síly“ (Jeleček 2002), nebo-li driving forces. Jestliže připustíme, že hlavním krajnotvorným činitelem je dnes člověk/společnost, tak můžeme termín rozšířit o slovo „společenské“ (social driving forces).

Současný stav vývoje land use je výsledkem následujících faktorů (Žigrai 1983):

1. přírodní faktory (klíma, makro- a mikro-reliéf, nadmořská výška, svažitost,...)
2. ekonomické faktory (ekonomika, trh práce, pozice k trhu, produkce,...)
3. sociální, historické a politické faktory (zvyky, tradice, mentalita lidí, vzdělání, politický systém).

Jestliže krajina je výsledkem interakce vztahu člověka/společnosti a přírody, která se odráží v politické, ekonomické, sociální úrovni, pak Česko představuje ideální místo pro studium krajinných změn. Je to dáno tím, že stát prošel za posledních 160 let řadou politických a s tím souvisejících ekonomických změn a právě z těchto milníků máme k dispozici data pro studium krajinných změn.

Jelikož se historickogeografický výzkum v současnosti soustřeďuje na podobu a fungování dnešních prostorových struktur zemského povrchu v minulosti, v historických souvislostech s důrazem na vývoj vztahů a role člověka v prostředí, tak vzhledem k historickému land use, studiu historické krajiny¹¹ a rozvoji environmentálních dějin¹² představují analýzy dlouhodobých změn využití krajiny významný nástroj výzkumu historické, regionální a kulturní geografie (Jeleček 2001).

Drobné stavby v krajině

Krajinný ráz je tvořen stopami přírodního, historického i kulturního charakteru, jež ovlivňují estetickou hodnotu lokality. Některá místa soustřeďují cenné hodnoty a některá se vyznačují svou zcela svébytnou i jedinečnou podobou nebo významem. Takovéto lokality zahrnují i tzv. drobné stavby v krajině, které mají schopnost identifikovat charakteristické krajinné prvky (a to přírodní či kulturní povahy) a jsou součástí vyhodnocení krajinného rázu daného místa. Projevují se ve vizuálním obrazu i ve specifické spiritualitě venkova. K dané lokalitě se váží příběhem, pověstí

¹¹ *Historie krajiny* – obor, který se zabývá rekonstrukcí krajiny v nejmladší geologické minulosti, tedy holocénu. Zkoumá jak přírodní, tak entropické vlivy a také jejich spolupůsobení (Všeobecná encyklopedie Diderot 1998).

¹² *Environmentální dějiny* – zakotvení člověka ve světě přírody a nabádání kultury společnosti k většímu vnímání světa přírody a zvažování způsoby existence v něm (Worster 2001).

nebo i funkcí. Na druhou stranu se může jednat o samostatné prvky bez záměrné prostorové návaznosti, ale také takové, které jsou součástí kompozičních úprav, většinou doplněných přítomností jiné, zpravidla větší stavby (Drobné stavby, AOPK, www.ochranaprirody.cz).

Drobné stavby v krajině prošly určitým vývojem, přičemž svého rozkvětu se dočkaly až v období protireformačním, v baroku, po Tridentském koncilu (1563), kdy již nebyly jen součástí panských, ale i veřejných prostranství (tj. na vesnici a v polích). Po osvícenství a josefinismu, kdy se drobné památky staly často stavebním materiálem, přichází v 19. století tzv. lidové baroko, jež se jako reakce na industrializaci vyznačovalo řemeslnou výrobou a jež se nachází v současné české krajině. Během 20. století bylo postaveno mnoho pomníků padlým vojínům za první a druhé světové války a obětem nacismu. Drobné krajinné stavby se však potýkaly i se svým zánikem. Kromě zmíněného období osvícenství a josefinismu, se likvidovaly památky i po zrodu Československého státu (zejména ty, které připomínaly habsburský katolicismus), po roce 1948 s nástupem komunistického režimu a po roce 1989 s rostoucím tzv. „ekonomickým vandalismem“¹³ (Wencelová 2006).

Drobné krajinné stavby lze několika způsoby typologicky vymezit. Bukačová (Hájek, Bukačová 2001) je člení na topografické terénní památky (hraniční kameny a mezníky, příkopy, triangulační a zeměpisné památky), náboženské památky (kříže, boží muka, kapličky, kaple), památky týkající se smrti (smírčí a pamětní kříže, pomníčky, bojiště, křížové kameny) a památky megalitické kultury (mohyly, valy, menhiry). Agentura ochrany přírody a krajiny (Drobné stavby, www.ochranaprirody.cz) je vymezuje na základě poslání a funkčního využití¹⁴ na:

- a) náboženské prvky, jejichž posláním je projevat náboženské smýšlení a člení je na drobnou sakrální architekturu (kříže, boží muka, kapličky, obrázky, atd.) a na drobné archeologické památky (menhiry, mohyly, atd.),
- b) terénní prvky, jejichž cílem je vymezit majetkoprávní vztahy (hranečníky, mezníky, kamenné zídky, terasy, hraniční stromy, atd.),
- c) technické prvky a solitérní historické hospodářské prvky či soubory, jenž by měly zlepšovat životní standard a usnadnit podmínky pro hospodaření (vodní, vojenské, dopravní prvky, triangulace sklípky, salaše, kůlny, atd.),
- d) ostatní prvky, které se spojují se vzpomínkovým charakterem (např. se smrtí, místními zvyklostmi, životem významné osobnosti, důležitými událostmi).

Funkční povaha drobných staveb v krajině zaznamenala v druhé polovině 20. století významný posun. Funkce spojené se vznikem nových objektů, můžeme vnímat podle Nuska a Svobody (2001) jako „primární“ (tradiční)¹⁵ a ostatní můžeme označit jako „sekundární“ (nové)¹⁶ spojované s dalšími souvislostmi daného prostředí.

¹³ Zahnuje krádeže a prodeje cenných historických památek do zahraničí.

¹⁴ Toto člení je použito v příslušných kapitolách jako východisko sledování drobných staveb v krajině.

¹⁵ „Primární“ (tradiční) funkce drobných staveb v krajině je možné rozdělit na:

Mimo poslání a funkčního využití mají drobné stavby v krajině i svůj význam, který je úměrný jejich hodnotě a většinou se vztahuje k místu (topický charakter představuje sepětí s prostředím), kde se nachází. Rozsah jejich působení nabývá spíše lokálního rozměru (Drobné stavby, www.ochranaprirody.cz).

Drobné stavby v krajině se s odstupem času stávají součástí minulosti a správnou interpretací představují jeden z historických zdrojů v poznání o náboženském a kulturním životě v regionu, ekonomickém, technickém a hospodářském rozvoji území, používaném stavebním materiálu, stavu krajiny před kolektivizační proměnou, právních zvyklostech (souvisejících např. s vymezováním hranic) apod. (Drobné stavby, www.ochranaprirody.cz).

kultovně náboženské – budovány zejména na rozcestích a v blízkosti starých kultovních míst, kde měly narušovat přežívající pohanské praktiky, které však nejprve spíše obohacovaly o nový prvek;
memoriální – upomínání na události spjaté s místem či blízkou lokalitou (především spojené s úmrtím);
reprezentační;

orientační – ve volné krajině signalizovaly průběh a zejména polohu rozcestí. Orientaci umocňovala také hierarchizace zřizovaných objektů, které vyplývaly z významu uzlové lokality a stávaly se často body novodobého poutnictví;

hraniční – vymezovaly pozemkovou držbu (Nosek, Svoboda 2001).

¹⁶ „Sekundární“ (nové) funkce drobných staveb v krajině je možné rozlišit na:

informační – objekty nesou výpovědní hodnotu v několika rovinách. Dokumentují jednak, náboženský vývoj regionu, ekonomický rozvoj regionu, výpovědi o mimosoudních právních zvyklostech středověkého období a jednak představují terénní prvek komunikační sítě;

environmentální – drobné stavby spojované s rozptýlenou zelení (aleje, stromové skupiny a solitéry);

moderně estetická – umocňuje element stavby v krajině lidovou tvorbou, stává se podstatnou složkou

2.3. Metodika

V následující části práce jsou uvedeny zdroje dat a stručně nastíněny metodické postupy společně s ukazateli použitými k řešení vytčených cílů předmětu zkoumání. Podrobnější metodické postupy jsou vysvětleny v příslušných analytických podkapitolách.

2.3.1. Metodické postupy zpracování a zdroje použitých dat

Prvním krokem k realizaci předkládaného výzkumu se nejprve stal samotný výběr tématu a k němu náležící zvolené modelové území studia. Diplomová práce by měla pokračovat v obdobném zaměření výzkumu Štětínové (2006). Jak již z názvu „Formování mikroregionální identity Východních Krkonoš na příkladu obce Horní Maršov“ vyplývá, práce upřednostňuje aplikovatelnou část konceptu institucionalizace regionů nad studiem teoretického základu, a to v rámci menší měřítkové úrovně, resp. se zaměřením na konkrétní oblast. Výběr modelového území byl cílen na oblast, jež by byl vhodným příkladem uplatnitelnosti Paasiho teorie (Paasi 1986) a zároveň příkladem oprávněně vymezeného a vyčleněného území v rámci měřítkově většího regionu. Modelové území bylo vybráno i z důvodu osobního vztahu, rodného i současného bydliště autorky.

Přesné vymezení hranic modelového území koresponduje s administrativním vymezením území osmi obcí: Černého Dolu, Horního Maršova, Jánských Lázní, Malé Úpy, Mladých Buků, Pece pod Sněžkou, Svobody nad Úpou a Trutnova. Všechny zmíněné obce spoluutvářejí obvodové hranice. Modelové území mikroregionu je analyzováno ve dvou měřítkových úrovních sledování, tj. území vymezené administrativními hranicemi obcí a území katastrálních jednotek, resp. základních územních jednotek (o vymezení a charakteru území více viz kapitola 3.1.).

Určením struktury obsahu a tím i rámcového popisu výzkumného procesu se přistoupilo k stanovení cílů celkové práce, z nich plynoucích otázek a zejména hypotéz. Následoval nemálo rozsáhlejší rozbor literatury a teoretického základu předmětu studia.

Již z výše uvedeného vyplývá, že teoretická i praktická rovina předmětu výzkumného problému práce se bude opírat o aplikaci teorie institucionalizace regionů (Paasi 1986) z hlediska tří fází procesu formování regionální identity (tj. formování územního tvaru, symbolického tvaru a formování území institucemi). Důležitost pojetí regionální identity v regionálním rozvoji je z pohledu autorů zabývajících se tímto tématem velmi variabilní. Analytické studie z tohoto důvodu podávají zcela odlišný pohled na rozbor problematiky, než jaký představuje výzkum s použitím stejného teoretického konceptu jako např. od Raagmaa (2002). Zmíněný estonský geograf tvrdí, že intenzivní vztah obyvatel k území je založen na základě činnosti jednotlivců. Předkládaná práce je však postavena na opačném pojetí, tj. že síla územního vztahu obyvatel se projevuje na základě

koncepte tzv. krajinné paměti (Nusek, Svoboda 2001).

činnosti společnosti, resp. činnost aktérů skupiny se odráží na stavu jednotlivých složek krajinného rázu.

Pro komplexnější podchycení předmětu výzkumného problému je nutné použít celkem dvě měřítkové roviny sledování – modelové území mikroregionu Východní Krkonoše a nižší úroveň území zájmové obce Horní Maršov, který lze dále diferencovat do katastrálních jednotek. V případě celého mikroregionu Východní Krkonoše je pozornost věnována především diferenciaci intenzity vztahu obyvatel k jednotlivým administrativně vymezeným obcím, případně porovnávání s obcemi řádově vyššího územního celku – regionu Krkonoše. Horní Maršov posléze slouží jako modelové území s pokusem o podrobnější analýzu vzniku, vývoje a současného stavu regionální identity obyvatel obce, která je sídlem zvoleného mikroregionu, i když přirozené spádové středisko sledovaného území představuje okresní město Trutnov. Případová studie obce Horní Maršov se zaměřuje na osvětlení konkrétního prostředí sestávajícího se z představ hlavních aktérů o daném prostoru.

Výzkumná část studie probíhá na dvou metodologických úrovních: kvantitativní i kvalitativní. V rámci kvantitativního rozboru jsou sledovány vývojové (dlouhodobé změny využití ploch, počty obyvatel, domů, podnikatelských subjektů) a strukturální (domovní fond, zastoupení drobných staveb v krajině, občanských sdružení,...) charakteristiky v měřítkově odlišných úrovních. Naopak podkladem pro analýzy kvalitativní povahy se stávají informace získané z terénního šetření modelové lokality. Terénní šetření provedené koncem března roku 2007 se soustřeďuje na sledování území stabilního katastru Horní Albeřice. V části obce jsou pořízeny snímky menších lokalit jako součást hodnocení vývoje krajiny osady (více informací o metodickém postupu šetření – viz kapitola 4.3.). Monitoring je zaměřen i na sledování stavu drobných staveb v krajině, jež bezprostředně souvisí k vyhodnocování stavu drobných staveb v krajině v historických mapových dílech (Císařské otisky stabilních katastrů z roku 1841, vojenské mapování z roku 1963). Informace z terénního šetření o drobných stavbách v krajině jsou přeneseny na topografický podklad turistické a lyžařské mapy Krkonoše – východ v měřítku 1:25 000.

Za hlavní metodické nástroje je zvoleno jednak kritické posuzování shromážděných informací a dat, a jednak vyhodnocení snímků z terénního šetření představující jednu z možných forem empirického ověření stanovených hypotéz.

Podkladem k jednotlivým analytickým výstupům jsou používána jak data primární, tak i data sekundární. Pomocí primárních dat se nejprve v první analytické části, tj. na mikroregionální úrovni, sledují dlouhodobé změny využití ploch (Databáze LUCC PřF UK Praha), které nedílně spoluvytvářejí podstatu formování územní identity ve vztahu k vývoji krajinného rázu prostředí. Následně se pracuje s regionálními údaji povahy nejen primární (Statistický lexikon obcí České republiky 2005, Gemeindelexikon von Böhmen, data poskytnutá Oddělením poskytování elektronických výstupů Českého statistického úřadu), ale i sekundární (Historický lexikon obcí

České republiky 1869 až 2005 za příslušné obce), které slouží k vyhodnocování vývoje příslušných socio-ekonomických i demografických charakteristik.

Cílem druhé analytické části, tj. na lokální úrovni – modelové obce Horní Maršov, je na základě získaných primárních (databáze Ústředního seznamu kulturních památek v České republice – Monumnet, informace z provedeného terénního šetření na drobné stavby v krajině, Administrativní registr ekonomických subjektů) a sekundárních informací (Soupisy archivních fondů a sbírek, zpravodajů a informačních prospektů obcí) sledovat stav ochrany a obnovy přírodního a kulturního dědictví. Odráží totiž identitu člověka k přírodě, jenž byla neustále ovlivňována jeho kulturní zkušeností. A naopak identita k památkám či dílům (ať už přírodním nebo kulturním) byla podmíněna chápáním přírody a místem člověka v ní.

2.3.2. Použité ukazatele

Existuje mnoho různých hodnotících ukazatelů s jejichž užitím lze vyčíslit kvalitativní povahu změn v krajině (Rašín 2005). Pro analýzu změn ve využití ploch v mikroregionu Východní Krkonoše bylo využito následujících ukazatelů:

Index vývoje plochy kategorie (IV)

$$IV = \frac{R_2}{R_1} * 100 \text{ [%]}$$

- R1 ... rozloha plochy kategorie ve starším časovém řezu
R2 ... rozloha plochy kategorie v mladším časovém řezu

Vyjadřuje procentuální změnu rozlohy jednotlivých kategorií v období mezi dvěma sledovanými roky (Bičík 1995, cit. v Pavlíčková 2006). Index vývoje (dále jen IV) menší než je hodnota 100 znamená úbytek plochy v určité kategorii, IV s hodnotou vyšší než 100 udává nárůst a IV roven hodnotě 100 nevykazuje žádnou změnu. Změna plochy kategorie se vztahuje k úrovni roku „1“, který je považován za hodnotu 100.

Index změny (IZ)

$$IZ = \frac{\sum_{i=1}^n |P_{1i} - P_{2i}|}{2R} * 100 \text{ [%]}$$

- n ... počet sledovaných kategorií
P_{1i} ... rozloha kategorie ve starším časovém řezu
P_{2i} ... rozloha kategorie v mladším časovém řezu
R ... celková rozloha území

Hodnotí veškeré (tj. u všech kategorií) změny ve využití ploch v daném území mezi dvěma časovými řezy (Bičík 1995, cit. v Pavlíčková 2006). Vyjadřuje podíl plochy sledovaného území, na němž došlo mezi dvěma časovými horizonty k jakékoliv změně způsobu využití (Mirovský 2004, cit. v Pavlíčková 2006). Čím vyšší index změny, tím je vyšší kategorie zkoumání intenzivnější (Kabrda 2001, cit. v Pavlíčková 2006).

Výše uvedenými ukazateli se sleduje vývoj využití ploch jednotlivých základních územních jednotek, resp. stabilních katastrů, v rámci vyššího územního celku, mikroregionu Východní Krkonoše, v časovém horizontu necelých 160 let. Pozorováním změn ve využití ploch lze společně s literární rešerší vyvozovat diferenciaci vývoje vymezeného modelového území.

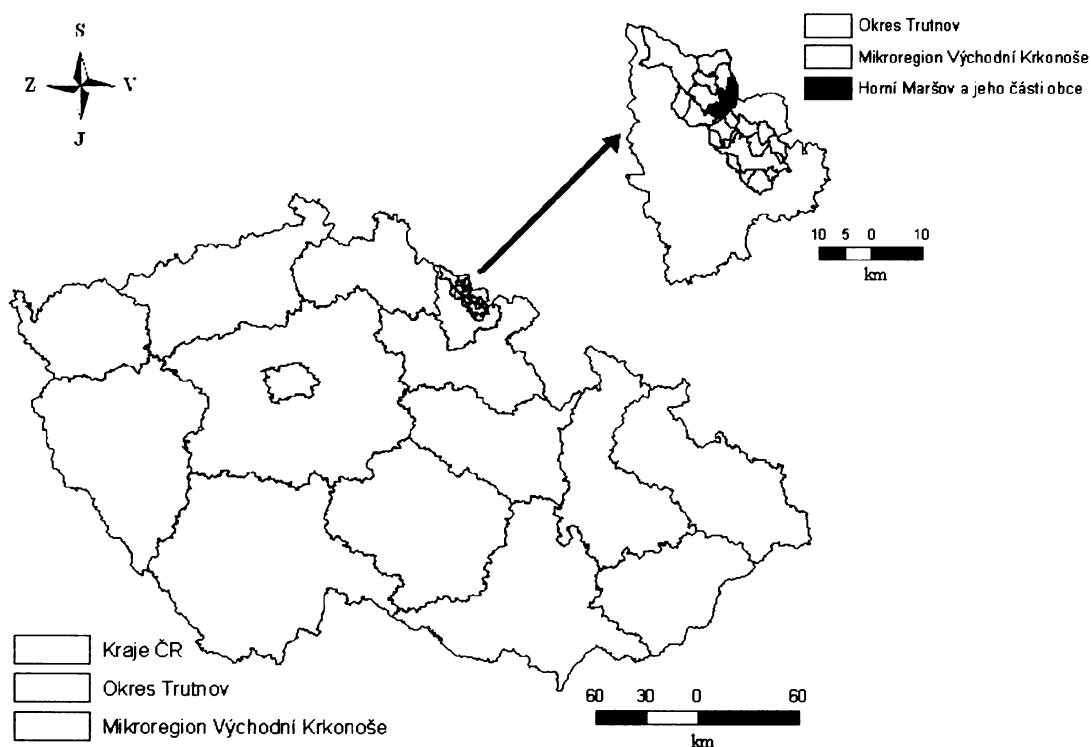
3. FORMOVÁNÍ MIKROREGIONÁLNÍ IDENTITY VÝCHODNÍCH KRKONOŠ

Následující první analytická část práce je nejprve zaměřena na vymezení a představení sledovaného mikroregionu Východní Krkonoše. Pro bližší seznámení se s modelovým územím a odhalení případných specifík vývoje uvnitř oblasti byl vypracován rozbor proměn krajiny a jejího využití od poloviny 19. století na základě vybraných ukazatelů. Hlavním cílem této kapitoly je hodnocení a hledání odpovědi na výzkumnou otázku, zda modelového území Svazku obcí Východní Krkonoše by mohlo být zařazeno vzhledem k celkovému rázu krajiny, historii, kultuře, dosavadní činnosti do seznamu mikroregionů Česka, které se vyznačují existencí jedinečných (specifických) hodnot nebo regionálního produktu a jak je vymezuje Ústav územního rozvoje. Zároveň je sledován i současný stav formování mikroregionální identity zvolené oblasti.

3.1. Vymezení a základní charakteristika modelového území

Území mikroregionu Svazku obcí Východní Krkonoše se nachází v okrese Trutnov, v Královéhradeckém kraji (viz Obrázek 2). Rozprostírá se v údolí horního toku řeky Úpy obklopeného 2 menšími údolními (viz Obrázek 4). Mikroregion leží na území osmi obcí, z nichž některé jsou součástí Krkonošského národního parku, který byl založen v roce 1963 (www.vychodnikrkonoše.cz).

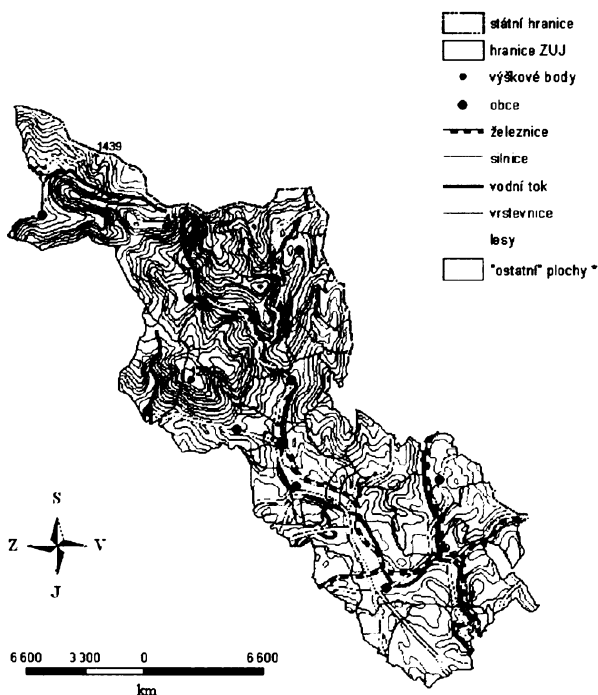
Obrázek 2: Vymezení oblasti mikroregionu Východní Krkonoše a obce Horní Maršov

Zdroj: vlastní zpracování.

Charakter reliéfu krajiny je velmi členitý, tj. od pahorkatin přes vrchoviny až po hornatiny. Více než polovinu rozlohy území tvoří lesní porosty. Jak již bylo zmíněno, „přírodní osu“ oblasti tvoří horní tok řeky Úpy, jehož tvar do značné míry lemuje silnice, která představuje hlavní prvek dostupnosti a následně i rozvoje místní oblasti. Článek rozvoje lokality doplňuje i železniční trať, která spojuje obec Svoboda nad Úpou s okresním městem Trutnov a dále pak směřuje do oblasti Broumovska a Jaroměřska (viz Obrázek 3).

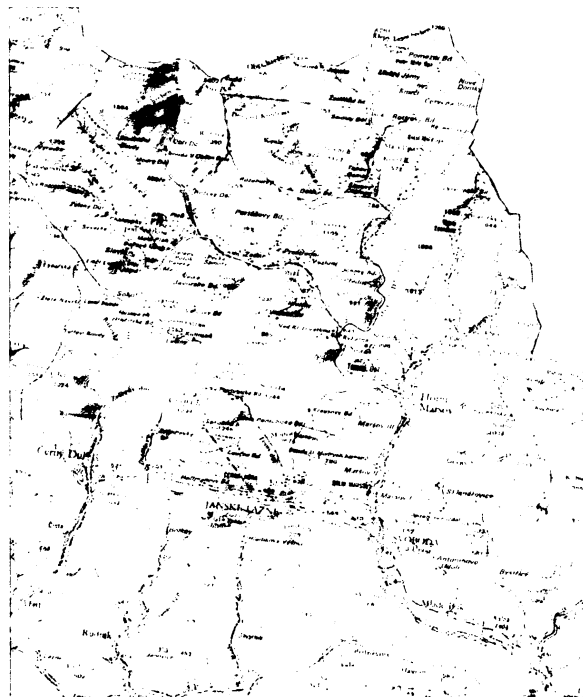
Obrázek 3: Vymezení modelového území mikroregionu Východní Krkonoše

Zdroj: vlastní zpracování.

Pozn.: * „ostatní“ plochy představuje území zahrnující plochy s výjimkou uvedených v legendě (např. pole, louky, atd.).

Obrázek 4: Charakter reliéfu modelového území mikroregionu Východní Krkonoše

Zdroj: převzato z návrhové studie Strategický program rozvoje Svazku obcí Východní Krkonoše.

Krkonoše jako horský masív byly v pravěku a středověku téměř neosídlené. Skoro celé pohoří a část podhůří bylo pokryto neprostupnými hvozdy, které tvořily až do středověku přirozenou ochranu Čech před invazemi ze severu. Přesto však kolem toků větších řek údolními nivami vedly stezky spojující Čechy a Slezsko (Region Krkonoše, www.krkonoše.tourism.cz).

První zmínky o kolonizaci podhůří jsou známy z poloviny 13. století, kdy se pravděpodobně jednalo o slovanské osídlení. Později přišla druhá kolonizační vlna německého obyvatelstva, které se usazovalo v 2. polovině 13. století hlavně v blízkosti řek Úpy a Labe. Tak začala v podhůří vznikat střediska městského typu, např. města Hostinné a Trutnov. Ve 14. století nastal zlom, když se Slezsko stalo součástí Koruny české a pohraniční lesy ztratily svůj strategický význam. Nastal větší přísun kolonistů, kácely se lesy a zakládaly pastviny a pole. Toto osídlování

souvisí s neutušenými hospodářskými poměry v zemi. Zdrojem nezávislosti vladaře měly být právě neosídlené oblasti (za feudalismu byla země bez pána majetkem panovníka), které kolonisté začali hospodářsky využívat. K tomu bylo zapotřebí pracovních sil, a těch se v zemi nedostávalo, proto byli povoláni kolonisté z německy mluvících zemí. Ve 13.–15. století Krkonoše obývali nejen lovci, ale též hledači zlata, stříbra i drahých kamenů a cizinci nazýváni Wallen – Vlaši. Prováděli prospektorskou činnost a zachovaly se po nich tzv. Vlašské knihy („Wallenbücher“), které obsahují nejstarší zprávy o pronikání člověka do neprobádaného pohoří (Historie vlivu člověka, www.krnap.cz, Dvořáková 2003).

Dalším důležitým prvkem byl v průběhu 16. století rozvoj hornictví. S hornictvím souvisela i těžba dřeva, které se sváželo plavením do Kutné Hory. Jelikož mincovna v Kutné Hoře spotřebovala ve svém okolí spousty dřeva, staly se lesy Krkonoš hlavním zdrojem obživy do počátku 17. století. Veškeré dřevo však bylo zužitkováno a nedocházelo k přirozenému omlazování lesa a v roce 1609 byla těžba ukončena a přesunuta do Orlických hor (Historie vlivu člověka, www.krnap.cz).

Z důvodu hrozeb bojů docházelo během třicetileté války k osidlování vyšších horských částí a zakládaly se nové osady na méně dostupných místech. Migrační proces přispěl, že v roce 1710 došlo k přesnému vymezení hranice mezi Čechami a Slezskem. V 16. a 17. století se také začalo rozvíjet tzv. budní hospodářství. Majitelé panství zakládali boudy, které následně pronajímali budařům. Chovaly se zde krávy, kozy, ovce, koně a vyráběl se ve velkém množství sýr. Cílem šlechticů bylo přilákat obyvatele, kteří by přinášeli rozkvět panského dědictví (Lokvenc 1973).

V 18. a 19. století docházelo k likvidaci a přeměně vysokohorských porostů. Zmizela převážná část vzácné květeny. Začalo se zalesňovat, avšak z důvodu dováženého osiva docházelo k postupnému vytlačení původního, velmi odolného ekotypu smrku ztepilého, který byl posléze nahrazen méně odolnými druhy (Region Krkonoše, www.krkonose.tourism.cz).

Na přelomu 19. a 20. století se v Krkonoších začala rozvíjet turistika, hospodářská stavení se měnila v turistické objekty pro ubytování návštěvníků. Z původně malých osad se stávala významná turistická a sportovní střediska (Historie vlivu člověka, www.krnap.cz).

3.2. Vývoj krajiny a jejího využití od poloviny 19. století

V následující části kapitoly 3 se snažíme zjistit, zda platí obecné tvrzení, že změny společenského systému se výrazně projevily nejen na změnách přírodního prostředí, ale i na změnách ekonomického, kulturního a politického klimatu a souvisí se současným stavem struktury půdního fondu, tedy i samotného krajinného rázu. Při srovnávání příhraničního hornatého území v oblasti severovýchodních Sudet v rámci Česka, resp. Královéhradeckého kraje se budou na jedné straně projevovat obecné trendy ve využití ploch a na druhé straně markantnější rozdíly při analyzování přírodních podmínek i národnostní skladby obyvatelstva, a to zejména po druhé světové válce. Lze předpokládat, že vzhledem ke geografické poloze (tj. fyzicko-geografickým podmínkám, vzdálenosti od hlavních center, státní hranici) se základní územní jednotky při česko-polských hranicích v modelovém pohraničním území mikroregionu Východní Krkonoše vyvíjely identicky jako okolní pohraniční oblasti Česka. Naopak v rámci vymezeného regionu se prostředí vyvíjelo zcela specificky. Za hlavní faktor příčiny diferenciacie lze předpokládat existenci státní hranice. Přesněji řečeno, máme na mysli, že zaznamenané změny ve využití ploch krajiny v základních územních jednotkách (dále jen ZÚJ) ležící při hranici se odlišovaly od vývoje změn využití ploch ostatních ZÚJ nacházejících se na zbylém území mikroregionu.

Vývoj lesních ploch v letech 1845 až 2000

Hodnotíme-li nejprve historický vývoj lesních ploch mikroregionu jako celku, je patrné, že v modelovém území nastal značný nárůst rozlohy lesů (podle výpočtů autorky o více než 17 %) během sledovaného období (tj. od roku 1845 do roku 2000). Vývoj tak koresponduje se změnami lesních ploch ve vyšších nadmořských výškách Česka, resp. v příhraničních oblastech republiky (Štych 2003). Za zmínku stojí poznamenat, že více než polovina území mikroregionu se nachází v oblastech vrchovin (od 600 do 900 m n. m.) a hornatin (nad 900 m n. m.).

Podívejme se nyní na změny rozlohy lesů, které probíhaly uvnitř mikroregionu Východní Krkonoše. K největšímu předválečnému nárůstu lesních ploch ve sledovaném modelovém území docházelo v ZÚJ Suchý Důl a jeho okolí (tj. oblast na východ od obce Horní Maršov označovaná též jako Vodovodní údolí). Přesněji se jedná o lokalitu začínající na území Rýchor v nadmořské výšce téměř 1000 metrů, nazývanou též jako botanická oblast Rýchorská studánka, a zasahující do středu obce. Skalní stěny v levé části údolí vytvořili místní lidé, kteří po několika století z původně zaoblených skal dobývali vápence. Ještě v roce 1910 pracovala jen kousek nad veřejnou cestou v ústí Vodovodního údolí velká kruhová vápenka, která materiálem zajišťovala okolní výstavbu objektů. V současnosti na jejím místě stojí rodinné domy. Při velkém růstu řešilo okresní město Trutnov na počátku 20. století problém, jak zásobovat novou zástavbu pitnou vodou. Městští radní využili vhodné doby, kdy v okolí Maršova klesala intenzita horského zemědělství a zakoupili rozsáhlé pozemky na svazích Rýchor. Většinu luk a polí potom zalesnili. Pomocí terénních zářezů a

trubek se jim podařilo podchytit všechny velké prameny a svést je do malých vodáren, kterým se říká vodní zámky (Klimeš 1998).

Při rozboru celkového stavu lesních porostů byl zaznamenán do jisté míry kontinuální vývoj ve všech sledovaných obdobích (Obrázek 5).

Vývoj ZPF¹⁷ v letech 1845 až 2000

V období před druhou světovou válkou je na celém analyzovaném území Východních Krkonoš sledován pokles rozlohy zemědělského půdního fondu (dále jen ZPF). V rámci horského a podhorského rázu krajiny se jedná především o plochy luk a pastvin. Do roku 1990 je však zaznamenán výrazný pokles. V období socialistického zřízení byl kladen větší požadavek na zvyšování intenzifikace zemědělství v úrodných území Česka. Snaha o maximální výtěžnost ZPF vedla k rozšiřování velkých podniků a ploch s nárokem na diferenciální příplatky, což se dotklo tzv. „méně příznivých oblastí“¹⁸ (Štych, Stánský 2005). V době komunistického režimu ztratilo sledované území mikroregionu více než 41 % rozlohy ZPF (Obrázek 6).

Po roce 1990 nastal zcela odlišný vývoj. Došlo k pozastavení úbytku rozlohy ZPF a k jeho nepatrnému nárůstu podílu ZPF (o 0,3 %). Jedním z faktorů změny je poskytování podpory v zemědělství pro zajištění multifunkční role, která je v současnosti pokryta výhradně opatřeními dvou operačních programů – HRDP a OP Zemědělství¹⁹ (Štych 2003). Celkový pokles podílu rozlohy ZPF v mikroregionu v letech 1845 až 2000 činil 46 %.

Zaměříme-li se na hodnocení výše uvedeného vývoje ZPF mikroregionu Východní Krkonoše, můžeme konstatovat, že se téměř shoduje s vývojem území vyšších nadmořských výšek Česka. Územní diferenciace je však sledována uvnitř modelového území. Disparita při posuzování změny ZPF v rámci závislosti na nadmořské výšce se projevila v sídelní jednotce Bohuslavice nad Úpou i Dolní Staré Město (výrazný nadprůměrný úbytek rozlohy ZPF v rámci nižších nadmořských výšek mikroregionu) a Temný Důl (pouze 22 % úbytek rozlohy ZPF v rámci vyšších nadmořských výšek).

¹⁷ ZPF – zemědělský půdní fond představuje první sumární kategorii jako souhrn dílčích kategorií využití ploch. Jedná se o plochy orných půd, luk, pastvin a trvalých kultur (Štych 2003).

¹⁸ Méně příznivé oblasti (též Less Favoured Areas – dále jen LFA) – cílem území je podporovat pokračování zemědělské činnosti v oblastech se strukturálními a přírodními nevýhodami, aby byla zajištěna minimální úroveň zalidnění a údržba krajiny (Nařízení Rady 75/268, cit. v Štolbová 2006). Jsou stanoveny celkem 3 základní kategorie, a to „horské oblasti“, „ostatní LFA“ a „malé oblasti“, jež jsou postiženy specifickými nevýhodami. (Štolbová 2006).

¹⁹ HRDP (Horizontální plán rozvoje venkova) a OP Zemědělství (Sektorový operační program Rozvoje venkova a multifunkčního zemědělství) jsou dva programové dokumenty, jež slouží k čerpání finančních prostředků pro projekty z Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu (dále jen EAGGF). První dokument je financován nejen ze záruční sekce EAGGF, ale i prostředky z Finančního nástroje pro usměrňování rybolovu. Druhý programový dokument získává prostředky z orientační sekce EAGGF (Regionální environmentální centrum - www.reccr.cz, Fondy Evropské unie, www.strukturalni-fondy.cz).

Vývoj „jiných“ ploch v letech 1845 až 2000

K největšímu předválečnému růstu „jiných“²⁰ ploch docházelo v západní části obce Horní Maršov směrem dále do západní části mikroregionu. Důvodem rozmachu zastavěného území byla především činnost Bertholda Aichelburga – majitele maršovského panství v letech 1829 až 1861, který přispěl k přeměně chudého kraje a podpořil demokratizaci poměrů po revolučním roce 1848. Z jeho popudu vznikla silnice ze Svobody nad Úpou do Maršova a později i do Malé Úpy. Z významných staveb podpořil založení velké sklárny a přádelny lnu v Temném Dole, pily se šindelárnou v Horním Maršově a několika brusíren dřeva po celém horské toku řeky Úpy. Ve Velké a Malé Úpě výhodně poskytl horalům mnoho hektarů lesa pro založení nových obydlí a luk. Zřízením soudního okresu roku 1855 nabyl Horní Maršov oficiálně statusu správního centra regionu (Klimeš 2000).

V období komunistického režimu je zřejmý růst zástavby v blízkosti silnice i železnice protínající podhůří (J až JZ část území – lázeňská oblast Janské Lázně a okolí okresního města Trutnov). Poměrně významný růst „jiných ploch“ po roce 1945 v oblasti Horních Albeřic je nejspíše zapříčiněn růstem dřívě malé části obce Horního Maršova a dále činností lesního hospodářství spadajícího do zóny Krkonošského národního parku (viz Obrázek 7).

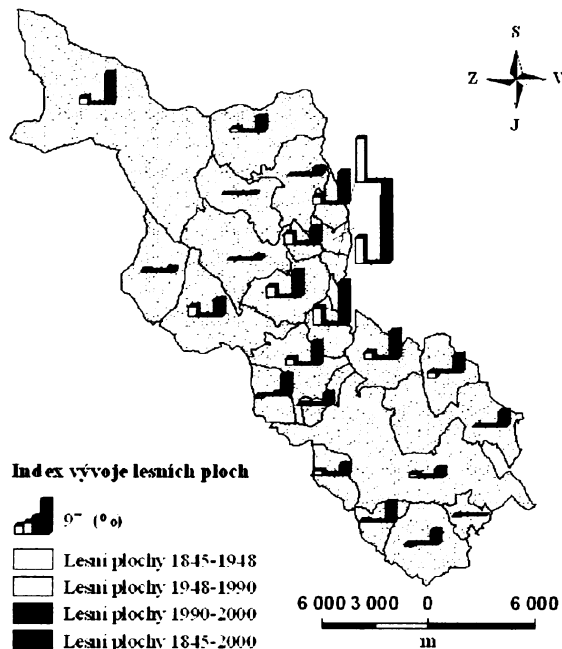
Z výše uvedeného je patrné, že vývoj jiných ploch v modelovém území byl podle studie Štycha (2003) identický s vývojem jiných ploch nejen v ostatních příhraničních částech Česka, ale i v rámci samotného průměru Česka (podíl jiných ploch v mikroregionu i Česku vzrostl o 170 %).

Na základě provedené analýzy lze konstatovat, že modelové území mikroregionu Východní Krkonoše jako celku se shoduje s vývojem v rámci Česka, tj. prokázala se územní diferenciací hlavních trendů dlouhodobých změn ve využití ploch. Přesněji řečeno, potvrzují se závěry studie Štycha (2003), že významnější koncentrace nově zalesněných ploch se nachází v polohách s vyšší nadmořskou výškou, tj. v našem případě rozloha lesních ploch představuje více než 50 % analyzovaného území, a to nejvíce v hornatých základních územních jednotkách ležících při státní hranici s Polskem. Na druhou stranu růst rozlohy zastavěných ploch byl nejdynamičtější v níže položených oblastech. Z tohoto důvodu můžeme konstatovat, že nastal určitý trend postupného odlivu „intenzivních“ lidských aktivit z horských a z podhorských oblastí (zalesňování zemědělské půdy, do jisté míry extenzifikace zemědělské výroby) a naopak se projevila koncentrace socioekonomických aktivit do území s příznivějšími přírodními podmínkami (zvyšování rozlohy zastavěných ploch, který se shodoval s průměrem Česka a činil až 170 %). Příčinu polarizace geografického prostoru nelze přičítat nejen působení přírodních podmínek (tzn. vlivu nadmořské

²⁰ *Jiné plochy* – představuje třetí sumární kategorii jako souhrn dílčích kategorií využití ploch. Jedná se o území zastavěných ploch, vodních ploch (souvisí také s chovem ryb a vodotečemi) a ostatních ploch (souvisí s různým využitím – hřbitovy, nádvoří, celé komunikace s dalšími částmi území okolo, přírodní rezervace a vojenské prostory) (Štych 2003).

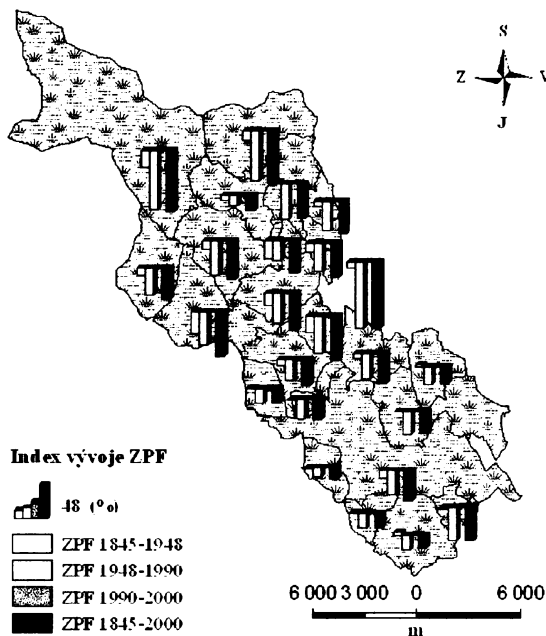
výšky reliéfu), ale také vlivu některých socioekonomických jevů (urbanizace, technologické změny zemědělské výroby, poválečný odsun českých Němců aj.).

Obrázek 5: Vývoj lesních ploch na území mikroregionu Východní Krkonoše v letech 1845 až 2000

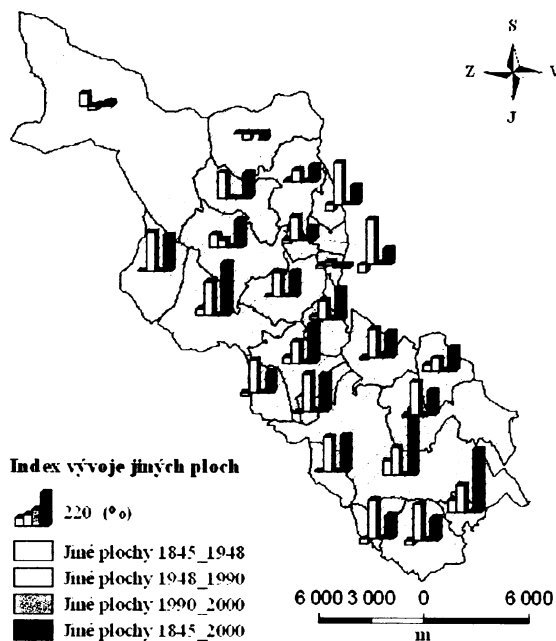
Zdroj: Databáze LUCC PrF UK Praha.

Obrázek 6: Vývoj zemědělského půdního fondu na území mikroregionu Východní Krkonoše v letech 1845 až 2000

Zdroj: Databáze LUCC PrF UK Praha.

Obrázek 7: Vývoj jiných ploch na území mikroregionu Východní Krkonoše v letech 1845 až 2000

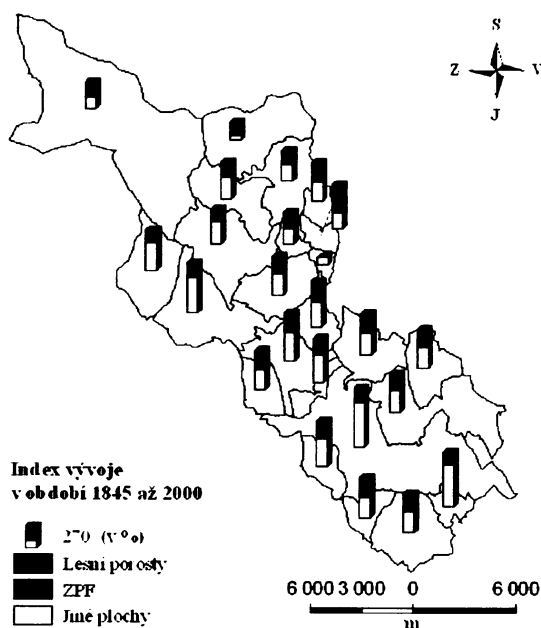
Zdroj: Databáze LUCC PrF UK Praha.

Pokud bychom měli odhalit specifika vývoje uvnitř modelového území mikroregionu Východní Krkonoše, potvrdil se stanovený předpoklad. Můžeme konstatovat, že vymezený mikroregion se vyvíjel zcela specificky. Předpokládaný hlavní faktor příčiny diferenciacie, existence státní hranice, byl do značné míry potvrzen. Přesněji řečeno, zaznamenané změny ve využití ploch krajiny v ZÚJ ležící při hranici se skutečně dlouhodobě odlišovaly od vývoje změn využití ploch ostatních ZÚJ nacházejících se na zbylém území mikroregionu.

Hlavní vývojové trendy změn využití krajiny v modelovém území Východní Krkonoše je možné obecně shrnout následovně: podíl rozlohy ZPF se od poloviny 19. století neustále snižoval, přičemž největší intenzity dosahoval v období po druhé světové válce. Změna stavu ZPF byla způsobena nejen odsunem obyvatel německé národnosti (jak bude uvedeno v následujících kapitolách), ale i mírou dotační politiky zemědělství zaměřenou na intenzifikaci zemědělství, která šla na úkor „méně příznivých oblastí“ ležících právě při státních hranicích. V rámci analyzovaných tří sumárních kategorií za období 1845 až 2000 se na změnu využití ploch nejvíce projevil rostoucí podíl jiných ploch, resp. zastavěných/ostatních ploch. Výjimkou byly jen pohraniční horské ZÚJ, kde docházelo k růstu ploch s lesními porosty (Obrázek 8).

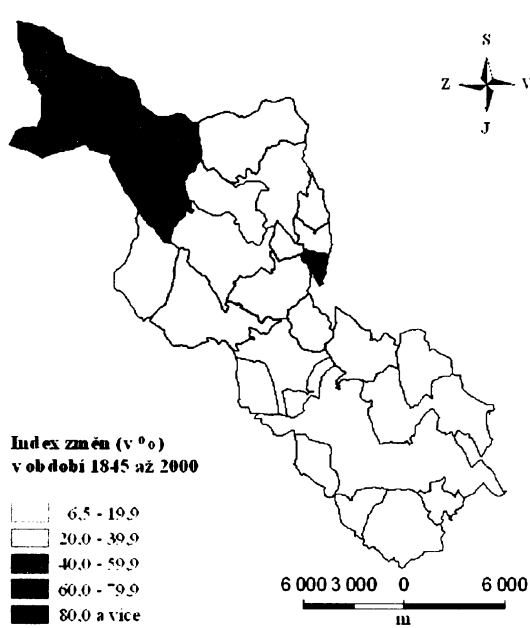
Změny ve využití ploch byly zaznamenány v oblastech spojených s cestovním ruchem, přičemž v ZÚJ Suchý Důl došlo po roce 1910 k výraznému zásahu trutnovských městských radních, kteří odkoupili místní pozemky luk a polí, které zalesnili (Obrázek 9).

Obrázek 8: Vývoj tří sumárních kategorií využití ploch v mikroregionu Východní Krkonoše v letech 1845 až 2000

Zdroj: Databáze LUCC PřF UK Praha.

Obrázek 9: Celkový vývoj změn využití ploch v mikroregionu Východní Krkonoše v letech 1845 až 2000

Zdroj: Databáze LUCC PřF UK Praha.

3.3. Formování regionální identity mikroregionu Východních Krkonoš

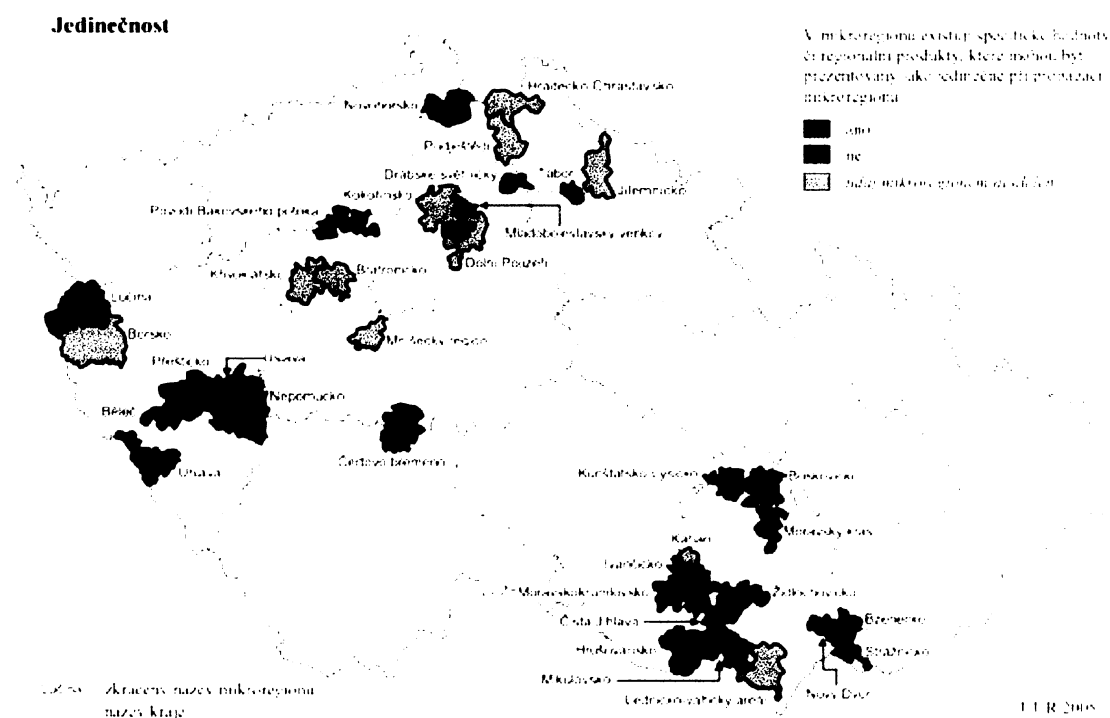
V následující části kapitoly si klademe za cíl aplikovat Passi (1986) teoretický model procesu formování regionální identity (viz kapitola 2.2.2.) a ověřit výchozí předpoklad studie, že mikroregion Východní Krkonoše nabývá institucionální formy svazku obcí a měst, má vypracované příslušné strategické dokumenty, spolupracuje s dalšími institucemi, na veřejnosti se prezentuje projekty a splňuje tak požadavky pro vymezení mikroregionu se specifickými hodnotami a regionálním produktem.

Hlavní podstatou formování územní identity obyvatel je na jedné straně vztah k příslušnému území (tj. ke státu, kraji, okresu, mikroregionu, obci či místu bydliště) a na druhé straně zakotvenost v čase. Formování regionální identity je také nutné sledovat buď z hlediska individuálních či institucionálních vazeb (Chromý 2003a).

V případě procesu formování mikroregionální identity Východních Krkonoš se níže uvedený text věnuje územní identitě z pohledu institucionální formy. Naopak pozdější analýza aktérů v lokálním měřítku (tj. Horní Maršov a jeho části obce) se zaměřuje na iniciativu jednotlivců, občanská sdružení a činnosti místních obyvatel.

Společným znakem navazujících částí kapitoly je hledat odpověď na výše uvedenou otázku a prokázat, že současné vymezení modelového území by mělo být zařazeno vzhledem k celkovému rázu krajiny, historii, kultuře, dosavadní činnosti do seznamu mikroregionů Česka, které se vyznačují existencí jedinečných (specifických) hodnot nebo regionálního produktu (Obrázek 10).

Obrázek 10: Přehled mikroregionů se specifickými hodnotami či regionálním produktem v Česku v roce 2005

Zdroj: www.utir.cz.

Název regionu, tvorba institucí a regionální symboly, iniciativa jedinců, fyzický vzhled regionu, úroveň vzdělávacího systému, média, literatury apod. přispívají k formování či upevňování územní identity, nebo-li regionálního vědomí. Právě z těchto charakteristik, které představují dimenzi regionální identity, vychází i Passi teoretický koncept (1986) o čtyřech stádiích procesu institucionalizace regionů.

3.3.1. Formování územního tvaru

Mikroregion Východní Krkonoše, pod oficiálním označením Svazek obcí Východní Krkonoše, čítá celkem osm obcí a počtem obcí v mikroregionálním uskupení nedosahuje průměru Česka (podle registru Regionálního informačního servisu připadá cca deset sdružených obcí na jeden existující mikroregion, www.risy.cz). Současné vymezení hranic mikroregionu se shoduje s administrativními hranicemi všech osmi obcí (Trutnov, Svoboda nad Úpou, Mladé Buky, Janské Lázně, Černý Důl, Horní Maršov, Pec pod Sněžkou a Malá Úpa). Pouze Trutnov a Svoboda nad Úpou představují obce s pověřeným obecním úřadem a mikroregion se nezařazuje do nejpočetnějšího seznamu existujících mikroregionů, jejichž hranice tvoří obce s pověřenými obecními úřady (www.uur.cz). Naopak modelové území Svazku obcí Východní Krkonoše představuje rozlohou necelých 300 km² jeden z větších mikroregionálních celků Česka, který je navíc z části utvářen jednak na severu přítomností státní hranice s Polskem a jednak i fyzickogeografickým prostředím (tj. převážná část hranice mikroregionu vede po vrcholových partiích hlavních horských hřebenů východní části Krkonoš a osu území utváří údolí horního toku řeky Úpy obklopené dvěma menšími údolím, jež ústí do rovinaté jižní části úpatí Východních Krkonoš, do města Trutnova).

Mikroregion představují malé jednotky (již zmíněných osm obcí), u kterých je možné předpokládat, že kdyby nefungoval například lokální patriotismus mezi obyvateli dvou větších obcí, mohly by uvnitř oblasti vzniknout v důsledku existence osobních vztahů těsné vazby k místní společnosti i k ohraničenému prostoru, jež by potvrdoval pevně stanovené hranice.

Vymezené modelové území má však mladší status stanovených hranic. Zakládajícími členy bylo sedm obcí. Současný tvar mikroregionu Svazek obcí Východní Krkonoše vznikl až v prosinci roku 2004, kdy se jeho součástí stalo okresní město Trutnov (Zpráva Svazku obcí Východní Krkonoše, www.vychodnikrkonose.cz).

3.3.2. Formování symbolického tvaru

V případě analýzy mikroregionu Východní Krkonoše představuje název hlavní symbol identifikace s územím. Označení mikroregionu vychází z charakteru místního reliéfu, jež představuje oblast nejvýše položeného území Česka. A právě horský masív se stává symbolem pro každou obec ve svazku (např. i okresní město Trutnov, které jako jediné z mikroregionu leží

pod hřebeny hor, je se symbolikou místní krajiny neodmyslitelně spjata a právem se označuje jako východní „brána“ Krkonoš – nejen pohled z Krakonošova náměstí v Trutnově umožňuje spatřit symbol zdejšího horského masívu, nejvyšší horu Česka, Sněžku.

Podle pověstí jsou Východní Krkonoše s nejvyšší horou Česka, Sněžkou, sídlem bájného strážce zdejších hor – mocného Krakonoše. Z tohoto důvodu přijal Svazek obcí Východní Krkonoše nejen pro svůj turistický produkt marketingový název „Krkonošovo království“, ale poukazuje i na ztotožnění se s místní krajinou a jeho historií. Bohužel vlivem odsunu sudetských Němců původní kultura vymizela (v Podkrkonoší byla asimilována) a od druhé poloviny 40. let 20. století se vytvářejí nové kulturní vzorce. Současné vzorce chování se odrážejí na činnostech a zaměření jednotlivých sdružení a spolků, které jsou podrobněji analyzovány v následující kapitole. I přes ztrátu původní kulturní identity po druhé světové válce si oblast udržuje již zmíněný symbol, vládce hor, Krakonoše. Postava je však obecně přiřazována k celému horskému turistickému regionu Krkonoše²¹. O přetrvávající nezapomenutelnosti krále českých hor, Krakonoše, dokládá početné množství vydaných knižních titulů i pořádaných akcí. Místní literární tvorba zpracovává krkonošské příběhy, které přinášejí autentická lidová vyprávění, jež byla a neustále jsou psána přímo v terénu od vypravěčů v krkonošských chalupách. Soubory krkonošských „poudaček“²² jsou určeny nejen pro dospělé, ale i pro děti a převážná část tematiky je spjata nejen s postavou Krakonoše, ale i s krkonošským folklorem (např. jazykovými obraty, reáliemi, slavnostmi), tradičními řemesly a místní flórou. Vztah k tomuto významnému přírodnímu i kulturnímu dědictví je i přes jistou propast času stále živý a pro místní obyvatele jedinečný, stejně jako tomu bylo v minulosti. Mýtus Krakonoše dal podnět ke vzniku lidového vyprávění na území regionu osídleném již slovanskými kmeny, Chorvaty a Slezany. Všichni pozdější obyvatelé Krkonoš bez ohledu na národnost si slovesnou tvorbu předávali, a proto je logické, že literatura se stejnou tematikou překročila jazykové hranice²³. Příběhy jsou sepsány v jak češtině, tak i němčině a polštině, přičemž každý má specifický název pro vládce zdejších hor: Krakonoš, Rüberzahl, Karkonosz (dříve Rzeplic, Duch Gór) (Koudelková 2006a,b,c,d). Za zmínku stojí poznamenat i skutečnost, že poselství ochránce hor se měnilo s utvářením pohledu na krajinu. Pojetí Krakonoše směřovalo od nezlomného vládce hor, představitele odvěkého přírodního řádu, k postavě s lidskou duší a převažujícím vlivem společnosti v prostředí. Není divu, že právě Krakonoš se stal součástí informační tabule Svazku obcí Východní Krkonoše (Obrázek 11). Spolu se znakem mikroregionu (Obrázek 12) se podílí při značení symbolických hranic vymezeného území.

²¹ Postava Krakonoše byla vyobrazena v mnoha publikacích (viz Příloha 1).

²² „Poudačky“ – typ pověstí zvaný memorát, tedy vzpomínkové vyprávění, do nějž se vkládají nadpřirozené prvky. Tato drobná próza je mnohdy humorného ražení. Vypráví se dialektem a nachází se jen na území Krkonoš, Podkrkonoší a na malém kousku severního Kladska, tj. Český koutek. Mimo „poudaček“ se vyprávějí také pobejtky a vhačky (Koudelková 2007). Menší ukázka o místním nářečí je uvedena v Příloze 2.

²³ Přehled literatury se symbolikou Krakonoše je sepsán podle článků Koudelkové vytištěných v periodikách Krkonoše a Jizerské hory (Příloha 3).

Co však dotváří symboliku pro samotné modelové území svazku, je lidová architektura chalup²⁴, tradiční řemesla²⁵, zdejší ráz krajiny, místní slavnosti a značení naučných stezek. Všechny zmíněné aspekty jsou hlavním znakem, zdrojem identity i potenciálem území mikroregionu Východní Krkonoše.

Obrázek 11: Informační tabule Svazku obcí Východní Krkonoše

Zdroj: www.vychodnikrkonoše.cz.

Obrázek 12: Oficiální logo Svazku obcí Východní Krkonoše

Zdroj: www.vychodnikrkonoše.cz.

3.3.3. Formování mikroregionu institucemi

Následující stádium procesu formování regionu, tj. formování obrazu regionu činností institucí, potvrzuje či zpochybňuje platnost stanovené hypotézy, že iniciativa obyvatel, vznik svazku obcí, zájmových a občanských sdružení, rodinných firem, apod. zaměřených na udržení a podporu stávajícího krajinného rázu (tj. ochrana drobných staveb v krajině, environmentální výchova, podpora stavební činnosti odpovídající tradičním historickým zvyklostem, pořádání společenských akcí, podpora „měkké“ formy turismu, atd.) přispívá k upevňování regionální

²⁴ Na území Východních Krkonoš se zachovaly celkem čtyři ucelené lokality s téměř všemi objekty s původními prvky. Jedná se o budovy, které v minulosti sloužily horskému hospodářství a později i drobnému turistickému ruchu. Mezi lokality patří Šimovy chalupy v Dolní Malé Úpě, Stará Hora v Temném Dole a dvě oblasti na území obce Pece pod Sněžkou, a to Červený Vrch a Velké Tippetovy boudy. Představují typ chalup, které prošly několika vývojovými stádii tvorby východokrkonoské chalupy. Budovy se liší výškou obytné místnosti, polohou chléva, typem pozednice či okapního trámu, provedením obkladů štítů, typem oken apod. (Klimeš 1994). Nejvýraznějším prvkem odlišení od ostatních chalup je jejich postavení po spádnicí s vraty ve štítě a se seníkovými vikýři, co nejnižší nad terénem (viz Příloha 4).

²⁵ Podle dochovaných písemných materiálů lze za tradiční obživu obyvatel považovat sklářství, plátenictví, přádelnictví, dřevorubectví, chov dobytka/pastevectví (tradice z řad alpských kolonistů). Dalšími činnostmi bylo snášení sena (viz Příloha 5), svážení dřeva na saních – tzv. rohačkách (viz Příloha 6). Nezbytnou součástí „zaměstnání“ většiny horalů představovalo i pašeráctví (viz Příloha 7). Koncem 18. století si někteří obyvatelé hor zlepšovali životní situaci příjmy z rozvíjejícího se turistického ruchu.

identity i formování územní identity, jež dokládá oprávněnost vymezení stávajícího mikroregionu Východní Krkonoše.

Svazek obcí Východní Krkonoše je podle § 49 zákona č. 128/2000 Sb. o obcích právnickou osobou, a to od 16. července roku 2003. První rok vykonával svazek činnost bez jakékoli finanční podpory, bez kapitálového jmění. Formálně existoval pouze jako společenství obcí. V prosinci roku 2004 přistoupilo do svazku i okresní město Trutnov. Sídlo mikroregionu nadále zůstalo v Horním Maršově (Zprávy Svazku obcí Východní Krkonoše, www.vychodnikrkonose.cz).

Činnost mikroregionu vede k prosazování společných zájmů členských obcí a snaží se o komplexní rozvoj oblasti nejen realizací turistického produktu pod marketingovým názvem Krakonošovo království, ale také prostřednictvím dalších aktivit: značení naučných stezek; ekologická výchova; turistická hra „Putování Krakonošovým královstvím“ (Příloha 8); spolupřádání kulturních akcí pro děti (Den Země, Maršovská pouť, apod.); hudební a taneční pořady (např. „Krkonošova operní dílna“ – jeden koncert pořádaný v členské obci mikroregionu, „Krkonošova hudební zahrada“); vydávání propagačního katalogu i materiálu „Krkonošovo kulturní a sportovní léto“ a „Krkonošova kulturní a sportovní zima“; údržba technického stavu²⁶ v členských obcích; podpora místním hasičům; poskytování informačních služeb za účasti místních živnostníků; hledání podnětů k udržování vzájemné komunikace s novými podnikatelskými partnery a k jejich propagaci; navazování příhraniční spolupráce s Polskem; atd. (Houdek a kol. 2006, www.vychodnikrkonose.cz).

Svazek obcí Východní Krkonoše byl tedy založen za účelem ekonomického, kulturního a sociálního rozvoje regionu. Všechny aktivity svazku jsou podle Zprávy o činnosti Svazku obcí Východní Krkonoše (www.vychodnikrkonose.cz) financovány z veřejných zdrojů (např. z Programu obnovy venkova, ze Společného regionálního operačního programu, z některých norských fondů a z programu přeshraniční spolupráce INTERREG IIIA), mezi něž patří i zpracovaný a dosud neoficiálně publikovaný Strategický rozvojový dokument Svazku obcí Východní Krkonoše (Houdek a kol. 2006). Jeho cílem je mimo podpory šesti sfér rozvoje také seznámit veřejnost s existujícím sdružením, tj. dosáhnout provázanosti dokumentů s konkrétními projekty, které jsou prezentovány na veletrzích cestovního ruchu (např. Regiontour v Brně, Holiday World v Praze, Veletrh cestovního ruchu v Hradci Králové, Hospodářská výstava v Trutnově, atd.). Hlavním prostředkem propagace hodnotící image vně mikroregionu by měly sloužit internetové stránky. Svazek však nedisponuje jejich dostatečně vypracovanou strukturou, což je jeden ze současných hlavních úkolů mikroregionu, realizace nové podoby i obsahu složek webových stránek. Součástí propagační činnosti svazku je spolupodílet se na informačním portálu Ergis (www.ergis.cz/krkonose/info), jehož cílem je umožnit aktivní přístup do databáze a zveřejňovat všechny zaregistrované podnikatele na území celého turistického regionu Krkonoše.

Pokud bychom měli hodnotit uvedené propagační aktivity svazku v každodenním životě (tj. spolupodílení se na pořádání kulturního života, společných akcí v regionu a informování internetovými stránkami), můžeme konstatovat, že upevňují podvědomí obyvatel o mikroregionu.

Jednu z důležitých dosud nezmiňovaných priorit svazku představuje aktivní spoluúčast na projektu „Domácí výrobky“, resp. „Krkonoše – originální produkt“, prostřednictvím Místní akční skupiny Krkonoše, jež se dlouhodobě podílí na jeho vedení. Tento systém regionálního značení se stal jedním z výstupů projektu Natura 2000 – Lidé přírodě, příroda lidem, pod jehož myšlenkou a celkovou realizací se prezentuje neziskové Regionální environmentální centrum České republiky. V současné době probíhá ve třech horských regionech Česka, a to na Šumavě, v Beskydech a také v Krkonoších, jež se staly první oblastí realizace. Projekt se soustředí na zviditelnování regionů se zachovalou krajinou (původně území Natura 2000) a využití jejich socio-ekonomických výhod (www.domaci-vyrobyky.cz). Označování výrobků přispívá k jejich nové hodnotě, tj. zdůrazňuje původ samotného produktu, tradiční výrobu z místních surovin. Není divu, že Svazek obcí Východních Krkonoš výrazně participuje na jeho činnosti. Regionální projekt totiž napomáhá udržovat a zvýrazňovat identitu území na jakékoli měřítkové úrovni. Představuje jeden ze způsobů, jak posilovat charakter a jedinečnost území a využít ho ve prospěch místních obyvatel.

Obrázek 13: Oficiální logo projektu „Krkonoše – originální produkt“²⁷

Zdroj: www.domaci-vyrobyky.cz

Značnou roli ve formování a upevňování územní identity obyvatel představuje i působnost zájmových a občanských sdružení. Z dat poskytnutých Českým statistickým úřadem byla provedena analýza existujících občanských sdružení se sídlem v daných obcích mikroregionu Východní Krkonoše. Počet sdružení roste s velikostí obce, tj. počtem trvale bydlících (výjimkou je pouze obec Pec pod Sněžkou, která i když je počtem trvale bydlících obyvatel druhou nejmenší obcí ve svazku, působí zde až jedna desetina všech sdružení v mikroregionu). Hlavní náplní sdružení je poskytovat volnočasové sportovní aktivity obyvatelům, které představují téměř jednu polovinu všech organizací v mikroregionu (Tabulka 1). V tomto smyslu můžeme hovořit

²⁶ Údržbou technického stavu se rozumí údržba a rekonstrukce silniční komunikace, údržba zeleně, veřejného osvětlení, organizování svozu odpadu, apod.

²⁷ Originální produkt nejen z oblasti Krkonoš, ale také ze Šumavy a Beskyd (plánovaným čtvrtým regionem od roku 2007 je Moravský kras) je takový produkt, jež získal certifikát potvrzující původ zboží a logo se spirálou, které se stalo v Česku jednotlivým grafickým prvkem. Dokládá kvalitu a šetrnost k přírodě (Natura 2000 – Lidé přírodě, příroda lidem, www.produkty.natura2000.cz).

o upřednostňování kultury sportu, neboť oblast vzdělávání (14 %), zdravotní péče (10 %) a hlavně umělecké tvorby (8 %) – tj. tance, hudby a výtvarného umění, představuje velmi malý podíl v počtu existujících sdružení.

Tabulka 1: Počet obyvatel (k 1.1.2006) a občanských sdružení podle jejich zaměření v obci (k 31.12.2006) v mikroregionu Východní Krkonoše

Ukazatele	Černý Důl	Horní Maršov	Janské Lázně	Malá Úpa	Mladé Buky	Pec p. Sněžkou	Svoboda n. Úpou	Trutnov	SO VK*
Počet obyvatel	787	1 144	845	125	2 265	640	2 113	31 195	39 114
Zaměření sdružení									
Sportovní aktivity	1	2	5	0	8	5	9	59	89 (48 %)
Umělecká činnost	0	0	0	0	0	0	1	14	15 (8 %)
Zdravotní péče	1	0	0	0	0	0	1	17	19 (10 %)
Ekologická výchova	0	1	0	0	0	3	0	5	9 (5 %)
Vzdělávací činnost	0	0	0	0	4	0	0	22	26 (14 %)
Jiné aktivity	1	0	0	0	1	1	0	24	27 (15 %)
Celkem	3	3	5	0	13	9	11	141	185 (100 %)

Zdroj: Regionální informace ČSÚ – Hradec Králové (<http://www.czso.cz/xh/redakce.nsf/i/kraj>),

Data poskytnutá Oddělením poskytování elektronických výstupů Českého statistického úřadu.

Poznámka: * Svazek obcí Východní Krkonoše

Jedno sdružení v mikroregionu poskytuje služby v průměru pro zhruba méně než 200 trvale bydlících obyvatel, což netvoří ani jedno procento všech žijících ve Svazku obcí Východní Krkonoše (Tabulka 2). Z provedené analýzy institucionálně vedených organizací provozují služby nejmenšímu okruhu počtu místních obyvatel v obci Mladé Buky a Pec pod Sněžkou, a to zejména z hlediska nabídky sportovních aktivit.

Znatelný nárůst počtu nově vzniklých občanských sdružení na území mikroregionu probíhal nejprve v první polovině 90. let 20. století a posléze i na začátku nového milénia (Graf 1). Sdružení zaměřená na poskytování sportovních aktivit vznikala převážně v první polovině 90. let 20. století, a to ve všech sledovaných obcích svazku. V současné době tvoří seznam nově založené organizace vykonávající vzdělávací a uměleckou činnost.

Tabulka 2: Počet obyvatel připadající na 1 občanské sdružení v dané obci mikroregionu Východní Krkonoše k 31.12.2006

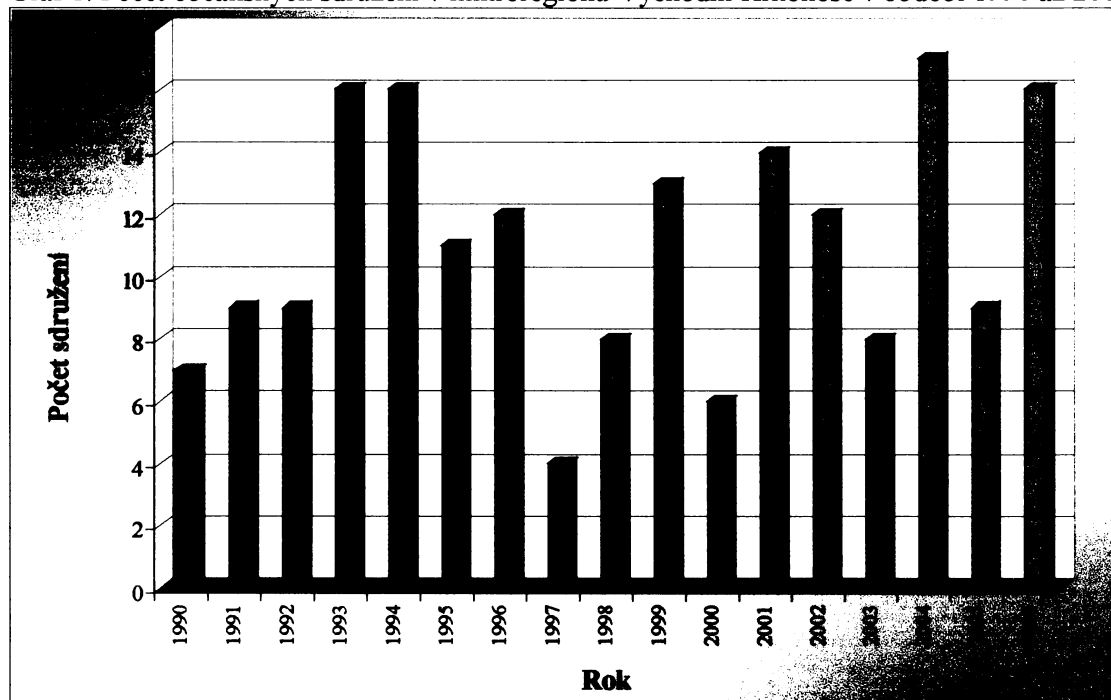
Zaměření sdružení	Černý Důl	Horní Maršov	Janské Lázně	Malá Úpa	Mladé Buky	Pec p. Sněžkou	Svoboda n. Úpou	Trutnov	SO VK*
Sportovní aktivity	787	572	169	0	283	128	235	529	439
Umělecká činnost	0	0	0	0	0	0	2 113	2 228	2 608
Zdravotní péče	787	0	0	0	0	0	2 113	1 835	2 059
Ekologická výchova	0	1 144	0	0	0	213	0	6 239	4 346
Vzdělávací činnost	0	0	0	0	566	0	0	1 418	1 504
Jiné aktivity	787	0	0	0	2 265	640	0	1 300	1 449
Celkem v obci	262	381	169	0	174	71	192	221	211

Zdroj: Regionální informace ČSÚ – Hradec Králové (<http://www.czso.cz/xh/redakce.nsf/i/kraj>),

Data poskytnutá Oddělením poskytování elektronických výstupů Českého statistického úřadu.

Poznámka: * Svazek obcí Východní Krkonoše

Graf 1: Počet občanských sdružení v mikroregionu Východní Krkonoše v období 1990 až 2006

Zdroj: Data poskytnutá Odborem regionálních služeb a informací Českého statistického úřadu.

3.4. Shrnutí

Prostřednictvím rozboru dlouhodobých změn využití ploch byl nastíněn historicko-geografický vývoj krajiny modelového území mikroregionu, jakožto méně známého turistického regionu Východní Krkonoše v rámci horského masívu Krkonoše. Analýza vývoje území, resp. analýza LUCC, prokázala, že mikroregion jako celek potvrzoval obdobný vývoj změn ve využití ploch²⁸, který probíhal i v ostatních příhraničních oblastech Česka (zdrojem se staly vlastní výstupy, vědecké studie a literatura). Naopak uvnitř mikroregionu byly zaznamenány specifika vývoje za menší jednotky – základní územní jednotky (dále jen ZÚJ). Nejvíce se prokázalo srovnání hodnot indexu změn ve zkoumaném období 1845 až 2000. ZÚJ ležící při státní hranici vykazovaly vyšší dynamiku změn než ZÚJ se shodnou střední nadmořskou výškou nacházející se mimo území státní hranice s Polskem (např. Černý Důl, Velká Úpa I a Velká Úpa II). Hlavní faktor příčiny diferenciací, existence státní hranice, byl potvrzen.

Proces institucionalizace aplikovaný na území mikroregionu Východní Krkonoše nastínil určitá specifika identifikace. Z hlediska formování územního tvaru je mikroregion vymezen nejen pevně stanovenými administrativními hranicemi, ale i fyzickogeografickým prostředím (tj. většinu hranic tvoří vrcholové partie horských hřebenů východní části Krkonoš a „přírodní osu“ představuje údolí horního toku řeky Úpy).

Název modelového území je z pohledu formování symbolického tvaru hlavním prvkem identifikace s územím, tj. s horským masívem. A právě horský hřeben východní části Krkonoš se stává symbolem pro každou obec ve svazku. Mikroregion (s nejvyšší horou Česka – Sněžkou) se podle pověsti prezentuje veřejnosti i jako sídlo bájného strážce hor, Krakonoše. I přes ztrátu původní kulturní identity po druhé světové válce a přiřazení postavy Krakonoše k celému turistickému regionu Krkonoš, přijal Svazek obcí Východní Krkonoše pro svůj turistický produkt marketingový název „Krkonošovo království“. Zároveň poukazuje na ztotožňování se s místní krajinou a jeho historií. Mýtický vládce hor se stal i součástí informační tabule mikroregionu a společně se znakem se podílí při značení symbolických hranic území. Důležitou symboliku modelového území však dotváří lidová architektura (roubenky), značení naučných stezek, místní slavnosti i tradiční řemesla. Svazek se mimo jiné vyznačuje i spoluprací na projektu „Domácí výrobky“, resp. „Krkonoše – originální produkt“, a nepřímo podporuje místní drobné podnikatele. Označováním produktů se zdůrazňuje jejich původ, tradiční a šetrná výroba z místních surovin. Není divu, že svazek výrazně participuje na činnosti projektu.

Značnou roli ve formování a upevňování identity obyvatel institucemi představuje působnost zájmových a občanských sdružení. Z dat poskytnutých Českým statistickým úřadem

²⁸ Ve sledovaném období 1845 až 2000 vzrostl podíl rozlohy lesních ploch o 17 % a jiných ploch o 170 % (tj. průměr Česka). Naopak poklesl podíl rozlohy zemědělského půdního fondu související s požadavkem na zvyšování intenzifikace zemědělství v úrodných oblastech Česka.

vyplývá, že sdružení se sídlem v daných obcích mikroregionu se zaměřují na volnočasové sportovní aktivity. V tomto smyslu můžeme hovořit o upřednostňování kultury sportu, jež je spjat s daným přírodním prostředím.

Vzhledem k výše uvedeným specifikám by současné vymezení modelového regionu mělo být zařazeno z hlediska rázu krajiny, historie, kultury a dosavadní činnosti svazku do seznamu mikroregionů Česka, které se vyznačují existencí jedinečných (specifických) hodnot.

4. ANALÝZA FORMOVÁNÍ ÚZEMNÍ IDENTITY OBCE HORNÍ MARŠOV

Druhá analytická část diplomové práce studuje modelové území obce Horní Maršov z pohledu utváření územní identity obyvatel ve vztahu k místnímu prostředí, k jeho historii, k vývoji jeho symbolických prvků, vývoji institucí, činnosti a vztahu aktérů/subjektů a jejich zapojení do lokálního společenství či případně jeho okolí. Cílem kapitoly je odhalit dopady vývoje sídla na stav kulturního dědictví i přírodních památek v čase a prostoru. Z hlediska menší měřítkové úrovně (tj. obce Horní Maršov) se snaží potvrdit/vyvrátit stanovou hypotézu, že iniciativa obyvatel, vznik svazku obcí, zájmových a občanských sdružení, rodinných firem a drobných živnostníků (usilujících o udržení, případně i o zlepšení stávajícího krajinného rázu – např. se jedná o ochranu drobných staveb v krajině, zájem o environmentální výchovu, podporu stavební činnosti odpovídající tradičním historickým zvyklostem, pořádání společenských akcí, podporu „měkké“ formy turismu, atd.) přispívá k upevnování regionální identity i formování územní identity. Zároveň dokládá o oprávněnosti vymezení stávajícího mikroregionu Východní Krkonoše.

Následně však kapitola navazuje na Paasiho tvrzení (Paasi 1986), že identita jedince ve vztahu ke svému místu/lokalitě je silnější než identita s regionem, tedy měřítkově vyšším územním celkem. Z tohoto úhlu pohledu lze očekávat, že obyvatelé obce Horní Maršov se silnějším lokálním patriotismem se více identifikují s vlastním prostředím (tj. se samotnou obcí a jejím okolím), ale existující působnost sídla mikroregionu Svazku obcí Východní Krkonoše se obyvatelé obce ztotožňují a souhlasí se zařazením do oblasti Východních Krkonoš. Z tohoto důvodu lokální patriotismus nebude přispívat k případnému rozpadu vymezeného mikroregionu.

Výsledkem analýzy tohoto menšího územního celku by mělo být zjištění, zda se v současných podmínkách regionální politiky utváří prostor pro ekonomickou, kulturní a sociální seberealizaci místních obyvatel i působících organizací.

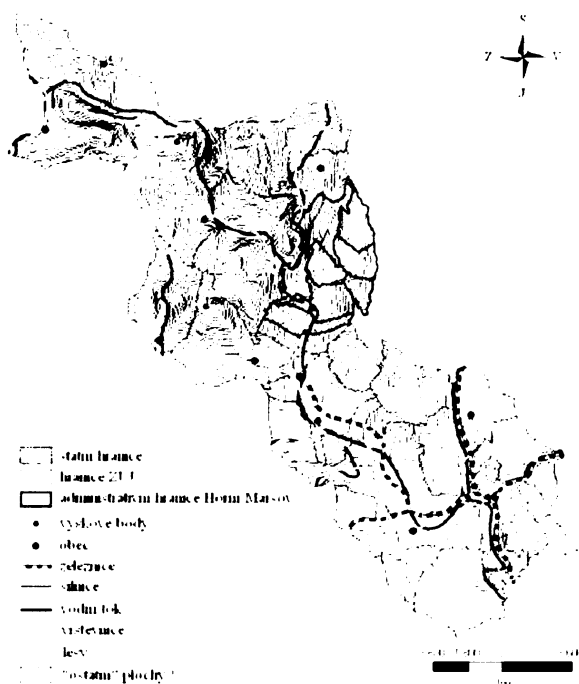
4.1. Vymezení, základní charakteristika a vývoj zájmové obce Horní Maršov

Horní Maršov je východokrkonoskou obcí, která se nachází na soutoku řeky Úpy s Lysečinským potokem v nadmořské výšce 572 m n. m. Součástí obce jsou místní části Temný Důl, Horní a Dolní Albeřice, Horní a Dolní Lysečiny a Suchý Důl, které rozlohou zaujímají necelých 2 500 ha, což představuje zhruba desetinu celkového území mikroregionu Východní Krkonoše (viz Obrázek 14). V roce 2006 žilo v obci přes 1 000 obyvatel a tvořili tři procenta trvale bydlících obyvatel téhož svazku (www.czso.cz, www.hornimarsov.cz).

Území obce Horní Maršov leží ve východní části regionu Krkonoš. K prvnímu lidskému osidlování horského masívu Krkonoš docházelo pozvolna jen podél toků řek podle zemských stezek. Původně tuto oblast českých zemí protínaly dvě stezky, ovšem jako vedlejší větve té hlavní,

kteřá směřovala přes Náchod do Kladska a Slezska. Jedna z těchto cest vedla údolím Labe přes Pilníkov, Vlčice, Horní Staré Město (dnešní část Trutnova) a přes Žacléř do Slezska. Druhá vedla přes hřeben z Vrchlabí na Strážné, Výrovku, Modrým sedlem a přes Bílou louku do Jelenníohorské kotliny (Lokvenc 1978). Horní Maršov však leží stranou těchto cest.

Obrázek 14: Fyzickogeografické podmínky modelového území mikroregionu Východní Krkonoše a obce Horní Maršov s částmi obce

Zdroj: vlastní zpracování.

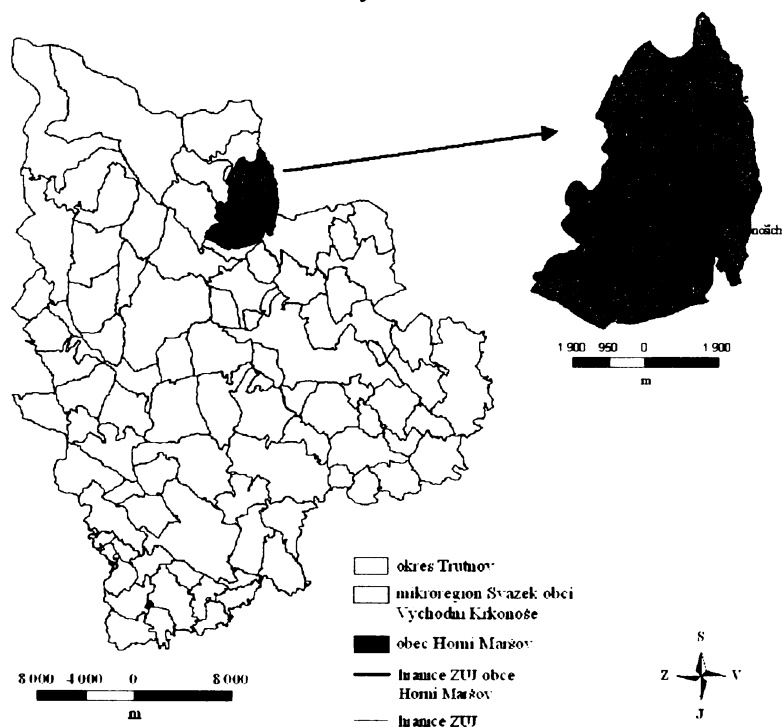
Osada zmíněná poprvé v roce 1466 se rozrůstala až v 16. století (doloženo na mapě Šimona Hüttela z 16. století – Příloha 9), a to s další kolonizační vlnou Krkonoš, tentokrát obyvateli z Korutan, Štýrska a Tyrol. Důvodem příchodu nových přistěhovalců byla těžba dřeva z místních lesů pro kutnohorské doly. Svým rozmachem se tak obec stala přirozeným správním centrem východní části Krkonoš a spolu s okolními vesnicemi a osadami se území od roku 1568 nazývalo Maršovským panstvím. Oblast byla ohraničena na západě panstvím Vrchlabským, na severu Slezskem a na východě panstvím Žacléř (Dvořáková 2003). Od konce 16. století jsou na území zakládány první stavby sakrální architektury a později i ostatní drobné stavby vyznačující se primární (tradiční) či sekundární (novou) funkcí (viz kapitola 2.2.3. – Drobné stavby v krajině). Vypovídají nejen o identifikaci i sounáležitosti obyvatel s místním prostředím, ale zároveň se staly i odkazem původních obyvatel.

V současnosti představuje bývalé Maršovské panství významný historický areál. Území spravovalo po mnoho let generace šlechtických rodů (například Valdštejnů, Czerninů, Morzinů, Schaffgotschů, Aichelburgů), jež se nemalou měrou podílely na utváření kulturního prostředí. Historii lokality obce Horního Maršova dokládá např. nejstarší kamenný a renesanční kostel

Nanebevzetí Panny Marie v Krkonoších (jenž byl postaven Carlo Valmadim v roce 1605 na přání šlechtice Hanibala z Valdštejna) spolu s areálem hřbitova, barokní farní budovou, alejí lip s čtyř set let starou a v současnosti státem chráněnou lipou (Dvořáková 2003). Dále se z historických staveb na území nachází druhý novogotický farní kostel z let 1895 až 1899, klasicistní zámek s novorenesančními úpravami, secesní budova radnice s kašnou z roku 1906. V místní části Temný Důl se zachovala architektonicky cenná Dixova brusírna dřeva, kamenný sklad přádelny lnu a na úbočí dřívější osady Staré hory Křížová cesta a kaple sv. Anny spolu s lidovou architekturou státem chráněných chalup (www.hornimaršov.cz).

Majitel Maršovského panství Berthold Aichelburg se v roce 1855 velkou měrou zasloužil o zřízení sídla okresního soudu. Z tohoto důvodu byla obec rozdělena na čtyři části: Maršov I, II, III a IV. Dodnes toto členění nacházíme např. na autobusových zastávkách. Po druhé světové válce v roce 1945 bylo panství zestátněno a násilně vysídleno původně německy mluvící obyvatelstvo. V 50. letech 20. století dostala obec Horní Maršov vlastní název a území tvořily již jen dvě ze čtyř zmíněných územních částí Maršova společně s dalšími sedmi katastrálními jednotkami (současné územní vymezení obce viz Obrázek 15). Maršov I a II se stal v roce 1960 součástí obce Svoboda nad Úpou (Dvořáková 2003). Od poloviny 20. století do začátku transformačního období byl veškerý vývoj sakrální, lidové aj. architektury téměř pozastaven a postupným dosídlováním a rozvojem druhého bydlení byly místní kultura i vztah obyvatel k území narušeny. Vznikem občanských a zájmových sdružení obce, volnočasových aktivit místních obyvatel, rozvojem řemeslné, stavební činnosti apod. od poloviny 90. let 20. století se posiluje sounáležitost obyvatel ve vztahu k lokálnímu prostředí.

Obrázek 15: Administrativní vymezení modelového území obce Horní Maršov a části obce

Zdroj: vlastní zpracování.

4.2. Kvantitativní i kvalitativní hodnocení demografických změn ve vývoji zájmové obce

Část krajinné struktury, krajinného rázu i genia loci místa je ovlivňována činností člověka/společnosti i s jejich důsledky. Z tohoto důvodu je důležité při komplexním výzkumu příslušného regionu/lokality brát ohled nejen na fyzickogeografické podmínky oblasti (viz kapitola 3.2.), ale také na antropogenní faktor, jehož působení nejen ve sledovaném území mikroregionu Východní Krkonoše, ale jakožto i v horském masívu Krkonoš, vyústilo ve vznik kulturní krajiny. Nositelem těchto vlivů je lidská populace a dynamika nejen jejich prostorových kvantitativních, ale i kvalitativních změn. Sledování demografických charakteristik obyvatelstva Horního Maršova za jeho části obce může přispět i k poznání a pochopení procesů a jevů, které se v místní krajině odehrávaly a odehrávají.

Populačními charakteristikami sledujeme kvantitativní (počet obyvatel, počet objektů) i kvalitativní vývoj prostorových a sociokulturních hledisek (struktura využití domovního fondu).

Geografickou analýzou populačních charakteristik celého horského masívu Krkonoš (Klapka, Martinát 2005) se území obce Horní Maršov až do začátku 20. století vyvíjelo identicky s regionem Krkonoše, tj. populace rostla přirozeně bez znatelného migračního pohybu. Zatímco v horském regionu následoval pokles počtu obyvatel zejména po druhé světové válce (kdy největšího minima bylo dosaženo v letech 1961 až 1970, tj. o 42,5 % méně než v roce 1910) a mírný nárůst na konci 20. století. Počet obyvatel v místních částech obce Horního Maršova se od poloviny 19. století neustále snižoval, přičemž nejvýraznější úbytek obyvatelstva se odehrál v poválečných letech druhé poloviny 40. let 20. století (násilným odsunem německy mluvících obyvatel). Pokles populace a související demografické stárnutí trvá až do počátku 21. století (Tabulka 3). Uvedené údaje se týkají pouze trvale bydlícího obyvatelstva. S rozvojem cestovního ruchu však v oblasti vzrostl počet dočasně žijících obyvatel, resp. rekreatantů. Jelikož informace týkající se jejich počtu jsou obtížně dostupné, cílem je identifikovat význam rekreace pro zatížení území člověkem/společností na základě změny počtu objektů a jejich využití. Je pochopitelné, že ani tyto údaje (vzhledem k rozdílné kapacitě a zařazení jednotlivých objektů) nedosahují požadované přesnosti. Přesto lze data využít při znalosti změny počtu obyvatel k hrubému odhadu reálného zatížení krajiny přítomnými obyvateli, tedy včetně rekreatantů.

Sledováním vývoje počtu objektů v celém regionu Krkonoš byl zaznamenán od roku 1921 do 1991 jejich nárůst o 11,9 %, přičemž nejvýraznějšího nárůstu dosahovaly podhorské městské oblasti (Klapka, Martinát 2005; Příloha č. 10). Naopak v zájmovém území obce Horní Maršov zanikla za stejné období více než polovina všech evidovaných domů (Tabulka 4). Právě části sledované obce Suchý Důl a Horní Lysečiny s ostatními přilehlými sídelními jednotkami jiných obcí, které bývaly dříve součástí panství Maršov, tj. Sklenářovice, Rýchory a Vernířovice, vykazovaly nejrazantnější úbytky (až 100 %). Jedná se o sídla zrušená po odsunu německého

obyvatelstva. Obecně lze tedy říci, že plošného úbytku počtu objektů v letech 1921 až 1991 nastalo v bývalé německy jazykové oblasti, tj. v severovýchodní části Krkonoš (resp. příhraniční území mikroregionu Východní Krkonoše), a přírůstky lze pozorovat v české jazykové oblasti, ve městech a rekreačních střediscích.

Tabulka 3: Vývoj počtu obyvatel v jednotlivých částech obce Horní Maršov od poloviny 19. století do počátku 21. století

Část obce	Počet obyvatel v roce													
	1869	1880	1890	1896	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Horní Maršov	990	1 182	1 105	1 024	1 024	1 005	1 027	1 141	718	764	715	708	788	838
Dolní Albeřice	378	365	360	351	351	311	285	195	24	23	44	38	40	41
Horní Albeřice	306	305	326	313	313	289	279	245	20	0	1	3	2	5
Dolní Lysečiny	242	221	195	198	198	179	156	151	64	61	31	14	23	16
Horní Lysečiny	200	171	192	196	196	200	161	184	50	6	6	0	1	5
Temný Důl	552	808	510	598	598	536	484	472	254	288	237	196	174	152
Suchý Důl	-	-	-	123	-	-	-	87	-	-	-	1	1	1
Rýchory *	-	-	-	264	-	-	-	221	82	10	-	0	0	0
Obec Horní Maršov	2 668	3 052	2 688	3 067	2 680	2 520	2 392	2 418	1 212	1 152	1 034	960	1 029	1 058

Zdroj dat: Historický lexikon obcí České republiky 1869 až 2005. 1. díl, ČSÚ, Praha, 2006, s. 500–501, Gemeindelexikon von Böhmen, 2. Teil, K. K. Statistischen Zentralkommission, Wien, 1905, S. 904–907.

Poznámka: * Dříve představovaly součást katastrálního území Suchý Důl, resp. obce Horní Maršov. V současnosti jsou Rýchory součástí obce Žacléř.

Tabulka 4: Vývoj počtu domů v jednotlivých částech obce Horní Maršov od poloviny 19. století

Část obce	Počet domů v roce													
	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001	
Horní Maršov	129	140	142	140	152	151	171	175	192	141	135	155	178	
Dolní Albeřice	74	72	70	71	71	70	70	65	-	12	8	8	15	
Horní Albeřice	64	63	63	64	65	64	61	62	0	1	2	1	5	
Dolní Lysečiny	43	43	41	41	41	40	40	40	-	8	5	7	14	
Horní Lysečiny	45	45	45	43	44	45	47	49	-	2	0	1	5	
Temný Důl	66	74	73	68	67	65	62	65	-	38	31	29	50	
Obec Horní Maršov	421	437	434	427	440	435	451	456	192	202	181	201	267	

Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 až 2005. 1. díl, ČSÚ, Praha, 2006, s. 500–501.

S takto interpretovaným vývojem souvisí i zastoupení rekreačních objektů na celkovém počtu objektů v roce 1991 (Tabulka 5). Lze konstatovat i v rámci menší lokality, jako je osada Albeřice, že části obce vykazují větší hodnoty počtu rekreačních objektů, než samotné středisko Horní Maršov. Z logiky vyplývá, že i v celém regionu Krkonoše se nejnižší podíl sledovaných objektů nachází ve městech, méně atraktivních lokalitách i v oblastech, kde rekreace je koncentrována spíše do vysoko-kapacitních ubytovacích zařízení (např. Bedřichov, Špindlerův Mlýn, Harrachov – viz Příloha 11).

V transformačním období v devadesátých let 20. století je možné pozorovat, že nastal opětovný rozvoj stavební činnosti, neboť počet objektů na území obce vzrostl téměř až o jednu třetinu (Tabulka 4).

Tabulka 5: Struktura domovního fondu v částech obce Horní Maršov v roce 1991

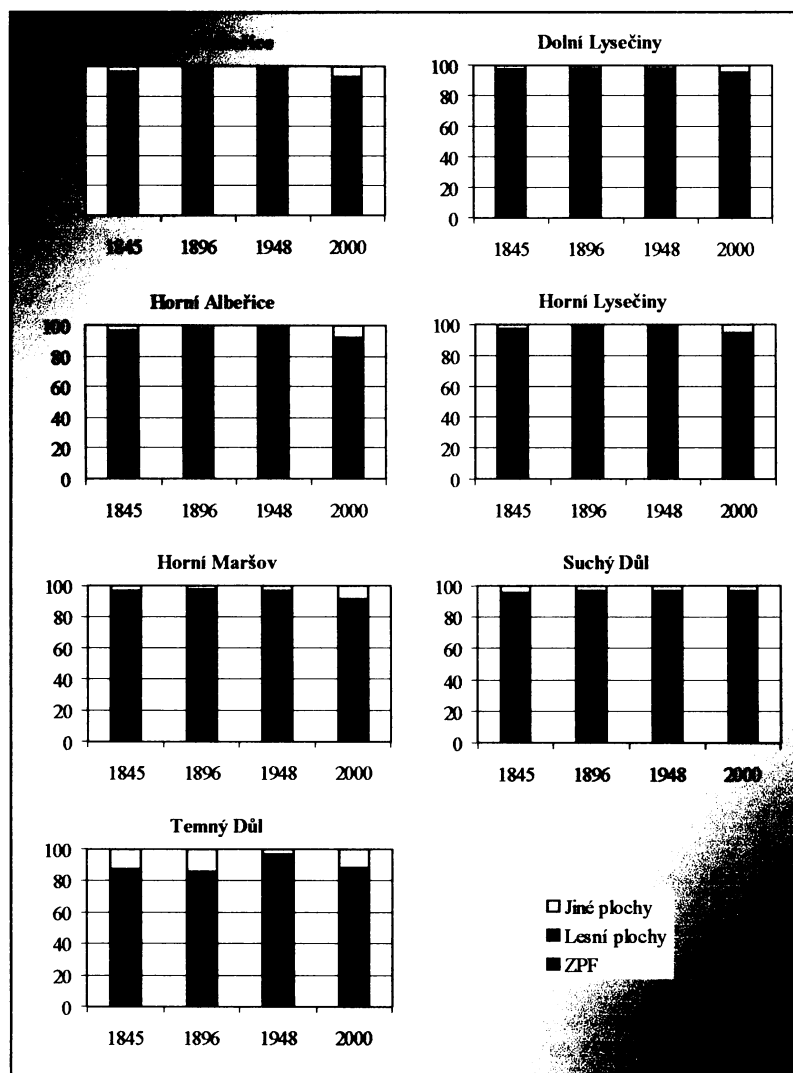
Část obce	Trvale obydlené domy	Trvale obydlené byty		Ostatní domy	Objekty individuální rekreace	
		celkem	z toho v rodinných domcích		celkem	z toho vyčleněné chalupy
Dolní Albeřice	7	7	7	1	43	27
Dolní Lysečiny	7	7	7	0	28	16
Horní Albeřice	1	1	1	0	56	34
Horní Lysečiny	1	1	1	0	29	11
Horní Maršov	152	279	123	3	34	11
Temný Důl	28	66	15	1	34	18
Obec Horní Maršov	196	361	154	5	224	117

Zdroj: Statistický lexikon obcí ČR 2005, ČSÚ a Ministerstvo vnitra, Praha, 2005.

4.3. Vývoj využití krajiny na příkladu částí obce Dolní a Horní Albeřice

Na změny využití ploch se podílí řada faktorů, jak bylo zmíněno v předchozích kapitolách. Vedle ekonomických, sociálních a politických předpokladů a vlivů signifikantně působí i přírodní podmínky, z nichž patrně nejdůležitější je charakter reliéfu. Obec Horní Maršov leží ve vyšších nadmořských výškách a význam působení tohoto faktoru představuje jednu z hlavních rolí ve využití ploch. Podíl zemědělského půdního fondu (dále jen ZPF) území Horního Maršova poklesl od konce 19. století na polovinu stejně jako se měnil obecný trend ve vývoji vrchovin a hornatin Česka. Největších úbytků rozlohy ze složek ZPF dosahovala orná půda (téměř až 100 %). Naopak přírůstků rozlohy luk a pastvin se týkaly převážně částí obce Dolní a Horní Albeřice, tj. lokalit s dříve hospodařícími německy hovořícími obyvateli. Po sídelní jednotce Suchý Důl znamenaly oblasti od poloviny 19. století největší podíl přírůstku lesních ploch za sledované území obce Horní Maršov. Nárůst ploch na úkor poklesu ZPF lze sledovat u ostatní ploch (tj. jedna ze složek sumární kategorie jiných ploch, jež obsahuje vodní, zastavěné a ostatní plochy), (Graf 2).

Graf 2: Podíl využití ploch v částech obce Horní Maršov v letech 1845, 1896, 1948 a 2000

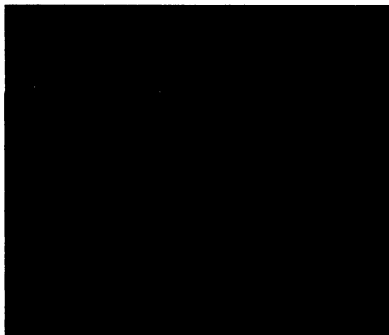
Zdroj: Databáze LUCC PřF UK Praha, Gemeindeflexikon von Böhmen, vlastní zpracování.
Poznámka: osa „y“ udává %-ní zastoupení sledovaných kategorií a osa „x“ analyzovaný rok.

Komparací dokumentačních fotografií ze třech časových řezů je možné lépe sledovat lokální změny využití ploch, a tedy i obecnější reflektování změn kulturní krajiny. Za podkladový materiál byly vybrány skenované historické snímky ze začátku 50. let 20. století a z roku 1999 zhotovené otcem a synem Pecinových (Pecina 1999a). Pro porovnání se současným stavem lokalit byly pořízeny fotografické snímky autorky z provedení terénního šetření osad Horní Albeřice.

Záměrem porovnávání minulého i současného stavu krajiny z obrazové dokumentace je zachytit změny, k nimž došlo oproti „původnímu“ stavu za trvalého osídlení horských chalup, chat a bud před rokem 1945. Změny ve využití ploch tak odráží lidská činnost v krajině.

Pohledem na horní část údolí Albeřice na stráň Hraničního hřebene obráceného k západu s cestou k vrcholu místa božích muk a hraničního přechodu bylo možné občinovým systémem pozemků dobře rozeznat vrstevnicově uspořádané pruhy (dříve meze a remízky) s odlišným složením vegetace, které vypovídaly o dřívější přítomnosti poliček (Obrázek 18 (I)). V současnosti se lánová osada Albeřice proměňuje v souvislý porost luk na svazích. Na historickém snímku lze pozorovat levostranný přítok k Albeřickému potoku jako dříve vydatné svahové prameniště, které bylo značně odvodněné (napájeny vodovody pro chalupy ležící níže). V současnosti se nad prameništěm nachází lesík. Přítok sehrává podstatnou roli k růstu biokoridoru s mokřady a rozsáhlou zelení. Současný stav krajiny zobrazené na fotografii potvrzuje provedeným terénním šetřením zvyšující se množství náletového porostu v okolí chalup (Obrázek 16).

Obrázek 16: Část údolí osady Albeřice v roce 2007 (I)

Zdroj: autorka.

Obrázek 17: Část údolí osady Albeřice v roce 1998 (I)

Zdroj: Pecina (1999a).

Obrázek 18: Část údolí osady Albeřice na zač. 50. let 20. století (I)

Zdroj: Pecina (1999a).

Obrázek 19: Část údolí Albeřice v roce 2007 (II)

Zdroj: autorka.

Obrázek 20: Část údolí osady Albeřice v roce 1998 (II)

Zdroj: Pecina (1999a).

Obrázek 21: Část údolí osady Albeřice na zač. 50. let 20. století (II)

Zdroj: Pecina (1999a).

Snímek ze začátku 50. let 20. století společně s ostatními historickými snímky (Pecina 1999a, Fetters 1999) vypovídá o nedostatečném množství rozptýlené zeleně omezené pouze na několik stromů u chalupářských stavení a stromořadí ležící podél silnice (Obrázek 21). Méně viditelné cesty na snímcích (Obrázek 19 až 21) směřující šikmo do stráně jsou dávným pozůstatkem tzv. občinového uspořádání. Tyto cesty vedly od každého stavení po zemědělském pozemku k vlastnímu podílu lesa. Velkou roli sehrávaly louky, jež sloužily ke sklizení sena a pasení dobytka. V současnosti je jejich přesné vymezení patrné přítomností linií břízových, jasanových i olšových stromů (Obrázek 19) a plní funkci ochrany vzácných druhů horských lučních rostlin.

Krajinný ráz Albeřic přitahoval a dodnes přitahuje řadu milovníků chalupaření. Albeřice se staly jednou z mála osad, které si zachovaly sídelní uspořádání obce a koupí cca poloviny místních chalup představiteli Syndikátu po roce 1946 nezanikly. Vývoj Albeřic se odlišoval od ostatních příhraničních osad (např. Rýchory, Sklenářovice, Verněřovice), které zanikly v polovině roku 1946 po odsunu německého obyvatelstva.

4.4. Stav a význam drobných staveb v krajině na příkladu obce Horní Maršov

Území regionu/lokality se vyvíjí podle Hájka (Hájek, Jech 2000) racionálně, tedy tak, aby přežilo. Snaží se hledat a nalézt svoji identitu. Identita si následně hledá svoji symboliku, která podle Páskové (2002) představuje míru povědomí o společných hodnotách společenství. A kde může být intenzivnější utváření shodných znaků? Lze říci, že se jedná právě o region, mikroregion či obce, jež se ztotožňuje s daným prostředím a potřebuje se opřít o symboly regionální suverenity? Otázkou studie zůstává, zda symbolikou lokální identity příslušného území, resp. krajiny a jeho obyvatel, se mohou stát i drobné památky. Z tohoto důvodu je pro nalezení odpovědi analýza stavu a významu drobných staveb v krajině situována na území obce a posléze i do části obce Horní Maršov, tj. Horní Albeřice.

Nalezení odpovědi může poskytnout i Evropská úmluva o krajině představující první mezinárodní úmluvu o krajině a zabývající se její ochranou. Uzlovým bodem preambule je tvrzení: „... Vědomy si toho, že krajina přispívá k utváření lokální kultury a že je základní složkou evropského přírodního i kulturního dědictví, přispívající k lidskému blahobytu a konsolidaci evropské identity.“ (Evropská úmluva o krajině 2000). Hovoří tedy o tom, že krajina je zdrojem regionálních identit, které posléze utvářejí evropskou identitu. Evropská úmluva chápe krajinu jako syntézu přírodního a kulturního dědictví. A právě pod takto pojatou syntézou si lze představit i drobnou stavbu jako prvek kulturní paměti, který je situován do přírodního prostředí. Podle Hájka (2001) představují drobné stavby v krajině jak v minulosti, tak i v současnosti prvek ochrany domoviny, nikoli jen symbol památkové péče. Tímto pojetím se zabývá následující analytická část kapitoly, tj. které drobné stavby v krajině na území obce Horní Maršov považuje za památky nemovitý památkový fond v Česku a které hodnotíme na základě terénního šetření i mapových podkladů.

Pro analytické vyhodnocování stavu drobných krajinných staveb byly použity údaje z databáze²⁹ kulturních památek zapsaných nejen v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky (dále jen Ústřední seznam), ale i v dalších seznamech s různým statusem památkové ochrany. Následně byl proveden rozbor území obce Horní Maršov z hlediska počtu drobných staveb v krajině z topografického podkladu (tj. turistické a lyžařské mapy Krkonoše – východ v měřítku 1:25 000), ze zapůjčeného archívu dobových snímků krajinného inženýra Klimeše. Posléze byl terénním šetřením sledován současný stav staveb. Konečnou fází analýzy se stala komparace dvou forem zjištěných informací o drobných stavbách (tj. přehled dat o nemovitých památkách z Ústředního seznamu a údajů nejen z vlastního terénního šetření).

²⁹ Jedná se o databázi MonumNet spravovanou Národním památkovým ústavem České republiky. Databáze poskytuje přehled nemovitých památek v Česku a upozorňuje, že seznam památek má pouze informativní charakter (<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>).

Státní památkovou péči vykonávají orgány státní památkové péče, jimiž jsou Ministerstvo kultury ČR, krajské úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Kulturní památky zapsané do státních seznamů kulturních památek stanovuje Zákon o státní památkové péči č. 20/1987 Sb. ve znění usneseném ČNR³⁰ (www.npu.cz). Jedním z hlavních seznamů (jak bylo uvedeno výše) je i Ústřední seznam kulturních památek České republiky, který ověřuje, zpřesňuje, potvrzuje dnešní identifikační údaje kulturních nemovitých památek, mimo jiné i pro území obce Horní Maršov (Tabulka 6).

Výpisem kulturních staveb z Ústředního seznamu pro modelové území obce Horní Maršov je možné sledovat charakter funkčnosti objektů v částech modelové obce. Téměř jedna polovina z celkem 21 objektů obce plnila v minulosti hospodářskou funkci. Jen jedna čtvrtina evidovaných památek – sakrálních staveb – vyjadřují náboženské smýšlení. Pokud bychom brali v úvahu pouze drobné stavby jako kulturní památky s náboženskou tematikou, nedosahovaly by v celé obci ani jedné pětiny všech registrovaných historických objektů (Tabulka 6). Z tohoto důvodu lze říci, že podle evidence Národního památkového ústavu představovalo v minulosti území obce Horní Maršov oblast s vyšší koncentrací hospodářských/průmyslově-zemědělských objektů, které jsou v současnosti pod statutem ochrany, tj. kulturní památky.

Tabulka 6: Kulturní památky zapsané v Ústředním seznamu kulturních památek ČR a v dalších seznamech pro rok 2007

Část obce	Památkově chráněná stavba	Celkem
Dolní Albeřice	boží muka	4
	venkovská usedlost (čp. 4)	
	venkovská usedlost (čp. 11)	
	jiná obytná stavba (čp. 11)	
Horní Albeřice	vápenka	1
Dolní Lysečiny	2 silniční mosty	2
	venkovská usedlost (čp. 8)	
Horní Lysečiny	kaplička	1
Horní Maršov	kostel Nanebevzetí Panny Marie	10
	socha sv. Jana Nepomuckého	
	sklep – bývalý pivovarský za čp. 3	
	zámek (čp. 1)	
	vodní mlýn (čp. 26)	
	pekárna (čp. 37)	
	venkovský dům (eč. 47)	
	spořitelna – nyní radnice (eč. 102)	
	kostel Nanebevzetí P. Marie	
socha sv. Jana Nepomuckého u kostela		
Suchý Důl	-	0
Temný Důl	venkovský dům (čp. 17)	3
	papírna s brusírnou dřeva (čp. 71)	
	sklad	
Celkem		21

Zdroj: Ústřední seznam kulturních památek v ČR
- <http://monumnet.npu.cz/pamfond/hledani.php>.

³⁰ ČNR – zkratka pro označení České národní rady

V případě provedení vlastního terénního šetření bylo cílem zdokumentovat stav a význam drobných staveb v krajině dané lokality, které se vyznačují charakteristickými krajinnými prvky (přírodní či kulturní povahy) a jsou součástí vyhodnocení krajinného rázu daného místa. Provedeným monitoringem byly posuzovány i objekty, které jsou spojovány s příběhem, pověstí či funkcí.

Pro vyhodnocení stavu drobných staveb v krajině, tj. na základě poslání a jejich funkčnosti, posloužila teoretická koncepce členění navržená Agenturou ochrany přírody a krajiny (viz kapitola 2.2.3.). Provedeným vlastním monitoringem modelového území se ukázalo, že více než polovinu z celkových 62 objektů tvoří drobné sakrální stavby. Nejpočetněji jsou zastoupeny v lokalitě Dolní a Horní Albeřice (historicky považována za jednu osadu). Pokud by v rozboru nebyla zohledněna osada Albeřice se specifickým výskytem drobných sakrálních staveb, převažovaly by objekty vyznačující se projevy náboženského smýšlení nad objekty plnící hospodářskou funkci. Pohledem na rozmístění drobných sakrálních staveb je možné si povšimnout, že nejvíce byly součástí historických cest (zaznamenaných v topografické mapě Krkonoše – východ), z nichž větší část vedla příhraničními oblastmi (Tabulka 7). Z tohoto důvodu je možné pozorovat určitou korelaci mezi památkami nacházející se v blízkosti státních hranic a jejich symbolem ochrany i smyslem vzdálenosti/odlehlosti, místem situovaným v „nedotčené, přírodní“ krajině.

Tabulka 7: Drobné prvky v krajině části obce Horní Maršov v roce 2007

Drobné stavby v krajině	Části obce Horního Maršova						Celkem
	Horní a Dolní Albeřice	Dolní Lysečiny	Horní Lysečiny	Suchý Důl	Temný Důl	Maršov III a IV	
Sakrální stavby							
- kříže (zachované/neexistující)	10/0	1/1	2/0	2/3	2/1	1/3	18/8
- boží muka	1	0	0	0	0	0	1
- kaple	2	0	1	0	2	0	5
- křížové cesty	0	0	0	0	1	0	1
- sochy	0	0	0	0	1	2	3
- celkem	13	1	3	2	6	3	28/8
Terénní stavby							
- aleje, orientační stromy	0	0	0	1	0	1	2
Technické stavby							
- stanice	1	1	1	1	0	1	5
- vodní (bez mostů)	1	0	0	1	0	1	3
- hospodářské	6	0	1	4	2	1	14
- celkem	8	1	2	6	2	3	22
Ostatní							
- historické cesty	3	0	0	1	1	0	5
- pomníky	0	0	0	0	0	2	2
- místa rozhledu	0	0	0	1	0	0	1
- studánky	0	0	0	1	1	0	2
- celkem	3	0	0	3	2	2	10
Celkem	24	2	5	12	10	9	62/8

Zdroj: vlastní šetření.

Sledujeme-li vývoj drobných sakrálních staveb v modelovém území obce Horní Maršov, lze říci, že již neexistuje více než třetina těchto objektů, resp. křížů. Komparací vlastního monitoringu a archivu dobových snímků se zjistilo, že sakrální stavby zanikly v části obce Suchý Důl (dnes již jen opravené kamenné sokly s nápisem) po umělém až 90 procentním zalesnění celkové plochy. Zánik postihl památky i v hospodářsky využívaném středisku obce, tj. Maršov III a IV, i v Dolních Lysečínách. Hlavním důvodem odstranění objektů byly stavební úpravy, resp. rozšiřování, silniční komunikace.

I přes devastaci kulturního dědictví po druhé světové válce, tj. urychlené zejména v době komunistického režimu, se o jejich záchranu snažili místní obyvatelé. O původním vztahu obyvatel k víře Dolních i Horních Albeřic vypovídá počet sakrálních staveb. V současnosti na tradici náboženského smýšlení navazuje činnost charitativního domu, resp. řád sester, které se před 15 lety zasloužily o opravu všech deseti křížů v Albeřicích (Dvořáková 2003). O záchranu kulturních památek se nejen v oblasti obce Horní Maršov starají místní obyvatelé, ale i občanské sdružení Hradní společnost Aichelburg, zájmová organizace Veselý výlet i sdružení pro ekologickou výchovu Sever.

Tabulka 8: Stav drobných staveb v krajině na území obce Horní Maršov v roce 2007

Drobné stavby v krajině	Opravené památky			Neopravené	Zaniklé	Celkem
	řád sester	obyvatelé Horního Maršova a sdružení Sever	Hradní společnost Aichelburg a Veselý výlet			
Sakrální stavby						
- kříže	10	6	0	2	8	26
- boží muka	1	0	0	0	0	1
- kaple	1	3	1	0	0	5
- křížové cesty	0	0	1	0	0	1
- sochy	0	2	0	1	0	3
- celkem	12	11	2	3	8	36
Terénní stavby						
- aleje, orientační stromy	0	2	0	0	0	2
Technické stavby						
- stanice	0	5	0	0	0	5
- vodní (bez mostů)	0	2	0	1	0	3
- hospodářské	0	6	0	4	4	14
- celkem	0	12	0	5	4	22
Ostatní stavby						
- historické cesty	0	4	1	0	0	5
- pomníky	0	1	0	1	0	2
- místa rozhledu	0	1	0	0	0	1
- studánky	0	2	0	0	0	2
- celkem	0	8	1	1	0	10
Celkem	12	33	3	6	12	70

Zdroj: vlastní šetření.

S využitím starých map, publikací a vlastního šetření zanikla necelá jedna pětina ze 70 zjištěných drobných staveb v krajině na území obce Horní Maršov v letech 1841 až 2007.

Neexistující objekty lze vidět již jen na dobových fotografiích, historických mapách či v pramenných dílech. Necelé tři čtvrtiny staveb prošly částečnou či úplnou rekonstrukcí během posledních cca 20 let (Tabulka 8). Zbývá část drobných objektů je neopravena. Z tohoto důvodu je možné konstatovat, že iniciativa sdružení a obyvatel usilující o záchranu kulturního dědictví je značná. V tomto případě neplatí obecný trend podle závěrů studie Chromý, Marada, Řezníčková (2004), že území s přerušenu kontinuitou osídlení v příhraničí a s ním spojené zpřetrhání kulturních tradic, rodových vazeb a vazeb k území, vykazují relativně nízkou úroveň regionální identity obyvatel. Naopak snaha obyvatel i sdružení/organizací v příhraniční oblasti obci Horní Maršov představuje významnou úlohu ve vztahu k revitalizaci místních památek.

Zajímavostí ve vztahu místních obyvatel k drobným sakrálním stavbám, a tedy o vztahu k víře původních obyvatel, vypovídá četnost vzniku jednotlivých objektů od začátku 18. století. Rozmach největší stavební činnosti drobných sakrálních objektů, resp. projevu náboženského života, byl zaznamenán v 19. století (Tabulka 9), a tedy i v době největšího růstu počtu obyvatel v rámci možného sledovaného období (Tabulka 3). V druhé polovině 19. století vznikla cca jedna třetina současného počtu dosud existujících (šetřením zmapovaných) drobných sakrálních staveb (Tabulka 9)

Tabulka 9: Vznik sakrálních staveb v obci Horní Maršov od začátku 18. století do začátku 21. století

Sakrální stavby	Doba vzniku								Celkem
	1. pol. 18. stol.	2. pol. 18. stol.	1. pol. 19. stol.	2. pol. 19. stol.	1. pol. 20. stol.	2. pol. 20. stol.	21. století	neznámo	
Kříže	0	2	5	12	1	0	1	5	26
Boží muka	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Kaple	0	1	1	1*	0	0	1	0	3/1*
Křížové cesty	0	0	1*	0	0	0	1	0	1/1*
Sochy	1	1	1	0	0	0	1	0	4
Celkem	1	4	8/1*	12/1*	1	0	4	5	35/2*

Zdroj: zapůjčené materiály Klimeše, Dvořáková (2003).

Poznámka: * již neexistující a obnovené stavby podle dochovaných materiálů.

O množství drobné architektury i sakrálních staveb dokládá i studie přehledu vybraných kulturních památek pro cestovní ruch provedená Ústavem územního rozvoje v Brně v roce 2005 (Trasa UNESCO, <http://www.uur.cz>). Podkladovým materiálem se stala evidence staveb památkových ústavů Česka k 31. 12. 2003 (viz Příloha 12). Studie „Trasa UNESCO“ koresponduje s výsledky námi prezentované práce pro území zájmové obce Horní Maršov, ve které byl zmapován značný podíl výskytu drobných i větších sakrálních staveb. Významem nejen kulturního, ale i přírodního dědictví³¹ by se mělo území obce Horní Maršov a zejména části obce Dolní a Horní

³¹ Splňuje totiž podmínky stanovené jednak v Návrhu usnesení Evropského parlamentu o ochraně evropského přírodního, architektonického a kulturního dědictví ve venkovských a v ostrovních regionech 2006–2050 INI, a jednak splňuje stanovy pro označení „kulturní dědictví“ v Evropské úmluvě o krajině.

Albeřice stát z důvodu četnosti drobných sakrálních staveb i architekturou obytných domů součástí Výhledového seznamu památek (www.evn.cz) alespoň pro zařazení do vesnické památkové zóny či rezervace.

4.5. Stav a význam drobných staveb v krajině na příkladu osady Albeřice

„... k přírodě se často stavíme na základě svých kulturních zvyklostí. A do značné míry se k ní stavíme tak, jak jsme se naučili stavět k památkám.“ (Hájek 2006, s. 14)

Následující část kapitoly (s mapovými výstupy v příloze) se snaží obecnějšími závěry hodnotit stav a význam drobných staveb v krajině na příkladu osady Albeřice (tj. části obce Dolní Albeřice a Horní Albeřice). Na základě nich lze pozorovat činnost/chování místní komunity i důležitost a nezastupitelnost staveb v krajinném prostoru (tj. jako kulturní prvky krajinného rázu), kde spoluutvářejí kult místa a často zvyšují estetickou hodnotu lokality. Představují zdroj pro interpretaci kulturně historického vývoje oblasti, a tedy i pro hodnocení krajinného rázu venkovského prostoru.

Osada Albeřice se nachází severovýchodně od Horního Maršova. Hranice území částí obce tvoří ze západu zčásti Albeřický hřeben i Lysečinský potok, ze severu a východu státní hranice s Polskem. Přirozenou osu osady představuje Albeřický potok. Rozlohou zaujímají Albeřice necelou jednu třetinu území zájmové obce Horní Maršov. První písemná zpráva se datuje k roku 1297 (www.obce.cz).

Terénním šetřením a získáním informací z historických map lze hodnotit, do jaké míry ovlivňovalo období barokního umění modelové území osady Albeřice, tj. do jaké míry probíhala sakralizace krajiny a dochovaly se drobné kulturně umělecké i užité (technické, terénní,...) stavby od čtyřicátých let 19. století do současnosti. Při analyzování map stabilního katastru, tj. Císařských otisků, z roku 1841 sledujeme umístování drobných sakrálních, terénních a technických staveb v níže položené jižní části údolí původně lánové vsi (viz Příloha 13). Drobné sakrální stavby (tj. kříže i boží muka) byly od sebe vzdáleny cca 300 m a lokalizovány podél komunikace, tedy do míst veřejného dění. Lze konstatovat, že vypovídají o počátcích přímých stop duchovního života obyvatel, tj. hmotného svědectví vztahu místních k náboženskému smýšlení. V krajinném prostoru osady se vytvářely zároveň prvky kulturotvorné i spojované s událostmi. Dříve sjízdná cesta vedoucí hraničním přechodem sedla Albeřice na severovýchodě osady znamenala místo, k němuž se vázaly útky protestantů a českých bratrů od dob třicetileté války. Paměť místa připomínají 100 metrů vzdálená boží muka, ke kterým do třicátých let 20. století vykonávali vzpomínkové poutě čeští bratři. Hlavním impulsem pro znovuoživení hraničního přechodu Horní Albeřice – Niedamirów nebyla návaznost důležitých turistických tras, nýbrž usnadnit přeshraniční komunikaci společenského a kulturního charakteru. Zpřístupněním místa 6. června 2003 se po dlouhých více než 10 letech podařilo uskutečnit myšlenku³², a to propojit příhraniční území Česka a Polska, východní hranici celého regionu Krkonoš, a prohloubit česko-

³² Prvotní myšlenku předložila Česko-polská solidarita (Klimeš 2003, cit. v Dvořák 2003).

polskou spoluprací (tj. ekologického sdružení Sever, Veselého výletu a Dům tří kultur, nebo-li Parada, které pořádá nekonvenční setkávání Čechů, Poláků a Němců) (Dvořák 2003).

Mimo profánní, sakrální drobné stavby sehrávaly v utváření krajinného rázu i terénní a technické drobné stavby. Na mapách stabilního katastru jsou rozpoznatelné i dřívější pozemky hospodářů, které připomínaly lány ohraničené mezemi a úzkými pásy stromů, jejichž společnou hranicí byla potoční cesta. V současnosti převážná část mezí a lánů zanikla. K technickým, resp. hospodářským drobným stavbám lze přiřadit i objekty venkovských usedlostí a domů. Z Císařských otisků lze rozpoznat, že do první poloviny 19. století se nacházel na území osady Dolní Albeřice pouze jeden zděný obyčejný dům a na území Horní Albeřice dva zděné obyčejné domy. Zbytek, zhruba 120 objektů, tvořily dřevěné chalupy (roubenky). Mnohé z nich změnily původní využití, a tedy i architektonickou tvář. Tři z nich jsou v současnosti zapsány do Ústředního seznamu kulturních památek Česka (viz Tabulka 6). Nemalou měrou přispívají roubené chalupy k rozvoji druhého bydlení a dotvářejí krajinný ráz osady. I přes poválečný vývoj v druhé polovině 40. let 20. století (zejména od léta roku 1946 až 1947) a nehostinnost místní krajiny, se staly Albeřice, posléze i Lysečiny, pro cca 45 rodin útočištěm členů Syndikátu³³, které osídlily více než dvě třetiny z opuštěných obytných domů (Rožec 1999). Opuštěné roubenky společně s dalšími prvky krajiny znamenaly jeden z hlavních důvodů, proč se v osadě Albeřice utvářelo středisko uměleckého života a lokalitu tak nepostihl osud jako sousedních zaniklých částí obce (tj. Rýchory, Sklenářovice a Vernířovice). Přesto dosud v oblasti pobývají rekreatanti a nikoli trvale bydlící obyvatelstvo (představuje zhruba jednu desetinu z počtu přítomných osob).

Celkový růst počtu drobných krajinných staveb v osadě Albeřice bylo již patrné v analytické části v kapitole 4.4. (Tabulka 9). Vojenské mapování v roce 1963 zachycuje další stav drobných sakrálních staveb. Provedeným terénním šetřením můžeme sledovat početní růst terénních a technických staveb z topografických snímků roku 1963 (Příloha 14, Příloha 15). K terénním prvkům lze přiřadit i historické stezky (např. Stará celní cesta, Stará železná cesta), o jejichž minulosti společně s ostatními místy lokality informují turistické tabule (zřizují je Veselý výlet, Hradní společnost Aichelburg, Správa Krkonošského národního parku a obec Východních Krkonoš). Představují jedny ze symbolických prvků v utváření lokální identity, ale i identity mikroregionu Východní Krkonoše.

K poměrně zachovanému kulturnímu dědictví lokality (Příloha 16) přispívají i státem chráněné přírodní památky, které neodmyslitelně dotváří ráz venkova. Mezi ně patří přírodní památka Albeřické lomy s např. Celní, Krakonošovou a Albeřickou jeskyní i ostatní vápencové lomy s pozůstatky šachtových pecí na pálení vápna (Příloha 17).

³³ *Syndikát* – svaz, sdružení, organizace, které mají vlastní výrobní, ale ne obchodní samostatnost. Může se jednat o sdružení novinářů, umělců a dalších osob. (Všeobecná encyklopedie Diderot 1998).

Na základě výše uvedených výsledků, resp. výstupů z předchozích kapitol (viz kapitola 4.3., 4.4. a 4.5. a Tabulkou 5), společně s provedenou analýzou mapových podkladů a terénním šetřením³⁴ disponují Albeřice vysokým kulturním, architektonickým i přírodním potenciálem. Iniciativa místních obyvatel projevující se záchranou a udržováním drobných staveb v krajině (tj. drobných sakrálních, terénních, lidových staveb) naznačuje, že lokální význam sledovaných objektů je zde doceněn. Stav krajinného rázu osady vypovídá o identifikaci obyvatel (tj. trvale žijících obyvatel i majitelů druhého bydlení), které se projevuje systematickou péčí o zeleň, obnovováním tradičních cest ve volné krajině a zlepšením prostupnosti krajiny včetně obnovováním polyfunkčního charakteru krajiny.

Otázkou zůstává, zda případné změny v chování místního obyvatelstva, změny územního plánu, změny politiky zastupitelstva obce Horní Maršov, změny vize ochrany Krkonošského národního parku, změny v poslání mezinárodního programu UNESCO „Man and Biosphere“ (Člověk a příroda) a dalších organizací neovlivní kulturní i přírodní hodnoty krajiny Albeřice. Přesněji řečeno, zda nedopustí k necitlivému hospodaření, k neregulované stavební činnosti, která by mohla vést k narušení krajinného rázu, horizontu obcí, deformaci tradičních a charakteristických znaků sídla a krajiny.

³⁴ Probíhalo vzájemné sledování údajů topografického podkladu turistické a lyžařské mapy Krkonoše – východ v měřítku 1:25 000 s provedeným vlastním terénním šetřením. Předmětem pozorování se staly drobné objekty kulturního a architektonického rázu, tj. drobné sakrální stavby (kříže, kaple, kapličky) a roubené chalupy. Monitoring byl prováděn na území šesti z osmi katastrálních území obce Horní Maršov (tj. Dolní a Horní Albeřice, Dolní a Horní Lysečiny, Suchý Důl a Temný Důl). Sledované lokality představují územní jednotky ležící mimo středisko obce a vyznačující se téměř shodným prostředím.

4.6. Formování lokální identity obce a částí obce Horní Maršov

Následující podkapitola se snaží obecněji podat nástin formování sociálního a kulturního prostředí společnosti obce a částí obce Horní Maršov. Cílem je v tomto smyslu zjistit, jakým potenciálem disponuje zájmové území obce při formování lokální identity místních obyvatel s vazbou na dané místo i čas. V případě formování modelové obce jako celku je použit již aplikovaný Paasiho model (1986) čtyř stádií institucionalizace regionu/lokality³⁵ (viz více informací v kapitole 2.2.2.).

Prostor sehrává důležitou roli v dimenzi geografické identity a představuje jeden z hlavních faktorů při určování společných charakteristik. A právě sledováním prostoru měřítkově menšího území, tj. lokality/obce, lze podle Chromého (2003d) lépe poznávat formování individuální identity (životní prostředí člověka s různorodým reliéfem, lesy, loukami, farmami, krajinou, osadami) i proces formování skupinových identit (kolektivní zvyky, tradice, historie, apod. v prostředí). Vzhledem k těmto uvedeným skutečnostem můžeme konstatovat, že provedením analýzy procesu formování lokální identity by mohlo být aplikovatelné v rámci formulování obecných trendů vývoje lokalit a regionů v pohraničních i příhraničních oblastech Česka.

4.6.1. Formování územního tvaru zájmové obce

Obec Horní Maršov o celkové výměře necelých 3 000 ha byla v minulosti součástí rozsáhlého Maršovského panství (Příloha 18), které se rozprostíralo na jedné ze tří částí³⁶ (tj. východní) horského masívu Krkonoš. Zařazení správního obvodu obce Horní Maršov v rámci vyššího územního celku před více než třemi sty lety nepatřilo podle Globicovy mapy z roku 1669 do východní části horského regionu Krkonoše (Příloha 19). Jedinečnost historické pramenné hodnoty mapového Globicova díla spočívá v zachycení reliéfu krajiny i v osídlení východní části Krkonoš po skončení rozsáhlé těžby dřeva pro stříbrné doly v Kutné Hoře (Bartoš 2002). Hlavním účelem materiálu bylo kartograficky doložit důkaz při sporu mezi královskou komorou a soukromím vlastnictvím majitelů panství. Z tohoto důvodu na základě mapového podkladu východní hranici pohoří představovala tzv. Železná cesta (Eisenweg), která rozdělovala území Maršovského panství. Linie cesty směřovala na sever a vymezovala tak nejen severovýchodní hranici panství Maršov od panství Slezska (resp. svobodného královského města Schmiedeberg), ale zároveň tvořila i státní hranici s Pruskem (resp. Slezskem, dnešním Polskem). V druhé polovině 18. století se o část hraničního úseku vedl spor, jehož předmětem byl nevelký kus lesa (Příloha 20). Přesto trvalo necelé století (do prusko-rakouské války roku 1866) než došlo k definitivnímu

³⁵ *Institucionalizace regionu* – „Institucionalizace regionu je socioprostorový, během něhož vzniká prostorová jednotka jako část prostorové struktury společnosti a stává se viditelnou a jasně identifikovatelnou v různých sférách sociální praxe a sociálního povědomí“ (Paasi 1986, s. 121).

³⁶ Českou část pohoří Krkonoše ovládli do 20. století prakticky dva šlechtické rody, hrabata Harrachové na západě a hrabata Czernin-Morzinové ve středu a na východě (Lokvenc 2000).

ustanovení hraniční linie na základě mezistátní smlouvy mezi rakouským mocnářstvím a pruským královstvím roku 1869 (Bartoš 2005).

Panství Maršov společně s Vrchlabím patřilo do začátku 20. století šlechtickému rodu Czernin-Morzinům. Oba velkostatky byly v roce 1881 sloučeny, přičemž Vrchlabí bylo administrativně podřízeno Maršovu. Výměra správního panství Maršov činila 8 200 ha, z níž více než $\frac{3}{4}$ plochy zaujímaly lesy a byly rozděleny do pěti polesí s 900 ha horských pastvin. Rozsah území se změnil až po první světové válce, v době vzniku samostatného československého státu. Prohlášením národního shromáždění o odnětí výsad feudálům, zrušením šlechtických titulů a řádů skončila koncem roku 1918 působnost hrabat i svobodných pán nejen v celém regionu Krkonoš. Pozemková reforma v dubnu 1919 postihla mimo jiné i východokrkonoské německé panství Maršov. Rudolfu Czernin-Morzinovi zůstalo z velkostatku Maršov pouhých 7 500 ha³⁷. Více než 8 000 ha pozemků hraběte přešlo pod státní správu (Lokvenc 2000).

Změny vlastnictví vyvolané pozemkovou reformou postihly nejen východočeské, ale i krkonoské lesy celého horského regionu, které se po dlouhá staletí vyvíjely ve třech celcích (západním, středním a východním) bez zásadnějších změn pozemkové držby. Došlo nezbytně k podstatným změnám v hospodaření i k přesunům úřadů i samotných úředníků, které s tím souvisely (Lokvenc 2000). Je patrné, že podoba dnešního vymezení i využití ploch území obce Horní Maršov zaznamenala výrazných změn.

Z původního panství vznikla na sklonku první poloviny 20. století samostatná administrativní obec Horní Maršov, jenž čítala devět částí obce. V současnosti se sestává z osmi základních sídelních jednotek³⁸ bez území zaniklé osady Rýchory, které nyní spadá pod obec Žaclěř. Téměř současná podoba administrativních hranic zájmové obce trvá necelé jedno století. Vzhledem k relativně přirozenému vymezení rozlohy obce (tj. shodné fyzickogeografické podmínky), k relativně stejně velkým sídelním jednotkám i níže uvedeným symbolikám lze předpokládat, že v důsledku působení lokálního patriotismu existují těsné vazby mezi obyvateli i celkovou místní společností uvnitř vymezeného prostoru, které by měly potvrzovat pevně stanovené hranice. Dokládají skutečnost, že stejně jako je mikroregion Východní Krkonoše tvořen údolím horního toku řeky Úpy, tak i území obce Horní Maršov se sestává z pomyslné „přírodní“ osy, kterou představuje údolí Albeřického potoka.

³⁷ Celková výměra o 7 500 ha pozemků byla tvořena pěti polesími a vysokohorskými pastvinami (Lokvenc 2000).

³⁸ *Horní Maršov* se skládá z osmi základních sídelních jednotek: Dolní Albeřice, Dolní Lysečiny, Horní Albeřice, Horní Lysečiny, Maršov III, Maršov IV, Suchý důl a Temný důl.

4.6.2. Formování symbolického tvaru zájmové obce

Podle Paasiho (1986) se během procesu formování institucionalizace regionu/lokality utváří územní symbolika, jež se postupně stává vžitým prvkem daného místa. Jednou z podstatných složek symbolů představuje i název, který by měl vypovídat o image a podvědomí místních i ostatních obyvatel. Nejinak je tomu i při provedení analýzy názvů jednotlivých částí obce Horní Maršov, které vypovídají o původním vztahu obyvatel k prostředí, resp. odrážejí fyzickogeografické prostředí, paměť (tj. historii) území či tradice spjaté s místní společností. Názvy jednotlivých katastrálních jednotek vystihují a dotváří obraz místa i vztahů obyvatel, ze kterých vznikají a reprodukují se další složky typické pro dané místo.

Části obce jsou v historických pramenech uváděny pod německými názvy a i většina obyvatel byla v minulosti německého původu. Význam pomístního označení lokalit, jak již bylo zmíněno, je spojeno s charakterem prostředí³⁹. Výjimku tvoří jen osada Albeřice a Maršov. Pojmenování Albeřic (Valbeřice, Walberzice, posléze Albendorf) je odvozeno od historické události a potvrzuje český původ jména lokality, jeho prvního obyvatelstva. Podle první dochované písemné zmínky představuje zároveň i první osadu založenou na území tehdejšího panství Maršov.

Naopak část obce Maršov (Marschendorf) svým názvem v překladu (báječný, pohádkový – Langenscheidts Universal-wörterbuch) vypovídá o lokalitě, která disponuje kulturním, přírodním, ale i hospodářským dědictvím (tj. odráží se v počtu a stavu řady kulturních památek i hospodářských objektů v daném místě i blízkém okolí). Příkladem může být porovnání četnosti a stavu pomníků i hřbitovů v regionu Trutnovska. Vzhled těchto památek mnohé napovídá o bohatství obce i lidech, kteří v ní kdysi žili a žijí i dnes. Závěry studie Floukové (2005) o „Dušičkovém zastavení“ hovoří mimo jiné i o původním bohatství obce Horní Maršov (a tedy i územní jednotce Maršov), které jako jedna z mála obcí na Trutnovsku může doložit majetnost původních hrabat i samotných obyvatel Maršovského panství. Na prostranství hřbitova stojí renesanční kamenný kostel z roku 1608 (nahrazený za dřevěný protestantský kostel) s původně barokní farou, barokní sochou Jana Nepomuckého, hrobkou šlechtického rodu Aichelburgů a řadou dalších zajímavých náhrobků. Součástí místa zasvěceného památce zesnulých je i příjezdová stromová alej se 400letou státem chráněnou lípou. Komplex tak tvoří historicky významný areál.

³⁹ *Lysečiny* (Lysetznitz, Kolben, Kolbendorf) – první písemná zpráva o původním označení osady z roku 1541 naznačuje, že hlavním důvodem vzniku byl rozmach těžby dřeva v 16. století. V překladu se jedná o území, na němž se nacházel porost holý, lysý, klestěný. Pobývali zde mimo jiné i početné rodiny nazývajících se Kolbenovi (Dvořáková 2003, Šmejdivá 2001).

Temný Důl (Dunkelthal) – první písemná zpráva se datuje k roku 1720 (Historický lexikon obcí České republiky 1869 až 2005). Území se nachází v části údolí horního toku řeky Úpy obklopeného vysokými hřebeny na Černou a Starou Horu. V současnosti pokrývají větší část území lesní plochy a zanechány jsou i „stopy“ po průmyslové činnosti.

Suchý Důl (Dörrengrund) – osada s vlastní samosprávou do druhé světové války. Plochu území pokrývaly až do začátku 50. let travnaté porosty bez větších zdrojů vody. Zalesněním v první polovině 50. let podnikem Státní lesy se krajina změnila v monokulturní plochu smrkových lesů s prameny potoků (Pecina 1999a).

Na základě výše uvedených podkladů spadá obec Horní Maršov právem do oblasti tzv. bohatých Sudet v rámci regionalizace Česka.

Dalšími důležitými prvky v rámci formování symbolického tvaru zájmové obce, stejně jako v případě utváření obrazu symboliky mikroregionu Východní Krkonoše, je i lidová architektura staveb, ostatní drobné kulturní stavby v krajině, tradiční řemesla, místní slavnosti a zvyky, značení naučných stezek a v neposlední řadě i přírodní dědictví.

Lidová architektura staveb

V současné době mohou být chráněny solitérní objekty lidové architektury, venkovské usedlosti nebo jejich soubory jako kulturní památky, jež lze považovat za podstatnou součást drobných staveb v krajině. Ve Svazku obcí Východní Krkonoše zapsaných v Ústředním seznamu kulturních památek v Česku je v současnosti evidováno celkem 101 objektů považovaných za architektonicky významné obytné stavby venkova (Tabulka 10). Téměř tři čtvrtiny státem chráněných venkovských stavení zjištěných v regionu Krkonoš se nachází na území modelového mikroregionu. Tvoří tedy významnou oblast vypovídající o silnější interakci člověka/společnosti a přírody, tj. o dřívější existenci tzv. budního hospodaření. Více než polovina ze zapsaných objektů v zájmovém mikroregionu Východní Krkonoše se nachází na území obce Pec pod Sněžkou. Jedním z podstatných důvodů převažující ochrany je přítomnost dvou ze čtyř lokalit s dochovanými původními prvky východokrkonoských chalup, které vypovídají o činnosti budního hospodaření v 19. století. Podle Ústředního seznamu kulturních památek je Horní Maršov třetí obcí v zastoupení venkovských staveb ve Svazku obcí Východní Krkonoše, tj. čítá necelou jednu desetinu venkovsky významných objektů mikroregionu.

Tabulka 10: Počet a zastoupení architektonicky významných venkovských obytných staveb ve Svazku obcí Východní Krkonoše a v regionu Krkonoše zapsaných v Ústředním seznamu kulturních památek v ČR k 31. 3. 2007

Obec	Počet staveb	Výměra obce/regionu (v ha)	Stavba na plochu (v ha)	Zastoupení staveb v mikroregionu (v %)
Černý Důl	5	2 219	443,8	5,0
Horní Maršov	9	2 847	316,3	8,9
Janské Lázně	4	2 665	666,3	4,0
Malá Úpa	19	2 678	140,9	18,8
Mladé Buky	1	5 214	5 214,0	1,0
Pec pod Sněžkou	58	1 373	23,7	57,4
Svoboda nad Úpou	0	775	0,0	0,0
Trutnov	5	10 335	2 067,0	5,0
Svazek obcí Východní Krkonoše	101	28 106	278,3	100,0
Region Krkonoše	138	59 896	434,0	-

Zdroj: Ústřední seznam kulturních památek v ČR - <http://monumnet.npu.cz/pamfond/hledani.php>,
Statistický lexikon obcí v ČR 2005, vlastní zpracování.

V případě sledování počtu objektů individuální rekreace v regionu Krkonoš se na území obce Horní Maršov nachází nadpoloviční většina objektů plnící funkci individuálně rekreační. Naopak podíl vyčleněných chalup z celkového počtu objektů v obci nezastupuje ani jednu třetinu staveb v Horním Maršově. Z tohoto důvodu se modelová obec řadí k obcím s nižším zastoupením v počtu těchto objektů (Tabulka 11). Hodnotíme-li stav počtu domů v regionu Krkonoš v letech 1921 (tj. v období po první světové válce) a 1991 (tj. v období po pádu komunistického režimu), nastal výrazný pokles staveb v oblasti východních Krkonoš při státní hranici s Polskem (Příloha 10). Sledujeme-li však stav počtu domů na území modelové obce, docházelo k přeměně trvale obydlených budov na objekty individuální rekreace. Komparací územního rozložení chalup z mapových výstupů provedené studie Klapky, Martináta (2005, Příloha 11) a subjektivního hodnocení autorky na základě provedeného monitoringu oblasti se architektura lidového stavitelství nejvíce vyskytuje v základních sídelních jednotkách ležící při státní hranici. Pokud bychom se shodli na nedokonalosti současného stavu systému i legislativy státní památkové péče (Kučová 2006; Motejl 2006), mohly by být části obce Horní Maršov (tj. Dolní a Horní Albeřice i Dolní a Horní Lysečiny) a případně i obec Malá Úpa navrženy vzhledem k četnosti a zachovalosti chalup i drobných sakrálních staveb jako vesnická památková zóna či kulturní památková zóna⁴⁰. Dalším možný stupeň ochrany by se týkal původní osady Albeřice jako památkově ochranné pásma⁴¹, jež by platilo na celém území výskytu venkovských usedlostí a domů i drobných staveb v krajině. Památky lidového stavitelství modelového mikroregionu utvářejí specifický typ venkovských roubených usedlostí či domů. V rámci sledování obce Horní Maršov se specifický ráz staveb dochoval ve státem chráněné lokalitě v části obce Temný Důl a v osadě Albeřice, které čítají nadpoloviční počet roubených stavení v rámci zájmové obce (Tabulka 11). Lidová architektura byla ovlivněna nejen přírodními podmínkami krajiny, ale i změnou způsobu hospodaření a silícími požadavky na uspokojování potřeb rekreatantů/turistů. V průběhu druhé poloviny 19. století tak nastal značný zlom ve vývoji lidové architektury. Není pochyb, že v současnosti převážná část lidových stavení plní funkci turistickou, individuálně rekreační (a to zejména v příhraničních

⁴⁰ Jedná-li se o cenný soubor staveb či usedlostí v rámci jednoho sídelního celku, může být toto sídlo nebo jen jeho část vyhlášeno za vesnickou památkovou rezervaci, vesnickou památkovou zónu či památkově ochranné pásma (www.evn.cz).

Vesnická památková rezervace – označuje plošně chráněná území sídla s památkově hodnotnou zástavbou a nedotčenou hmotovou a půdorysnou strukturou. Jedná se o území sídla nebo jeho částí, které je památkově homogenní a vyžaduje přísný ochranný režim. Za takto stanovené rezervace by mohly být vyhlášovány jen nejhodnotnější vesnice Česka.

Vesnická památková zóna – hovoříme o plošně chráněném území sídla s památkovou hodnotnou zástavbou, ale jde o území diferencované, které vyžaduje mírnější památkovou ochranu a územně rozdílný ochranný režim.

Kulturní památková zóna – jedná se také o plošně chráněné území památkovou péčí. Může jí být vyhlášeno území, které vykazuje významné kulturní hodnoty, většinou výsek historické kulturní krajiny, často s dochovanými vesnickými sídly (Pešta 2003; Kučová 2006).

⁴¹ *Památkově ochranné pásma* – jedná se o specifickou formu ochrany nejbližšího okolí a prostředí památky. Představuje území se zvláštním režimem, které lze vymezit kolem samostatné kulturní památky, památkové rezervace i zón za účelem ochrany vnějších hodnot (pohledových, panoramatických, rázu prostředí, apod.) a regulace určitých činností právě v bezprostředním okolí památky (Pešta 2003).

oblastech mikroregionu), a minimálně obytnou či hospodářskou funkci. Tento druh staveb neodmyslitelně patří ke specifickým zdejšího krajinného rázu. Plní esteticko-emocionální, historickou a užitkovou funkci. Zároveň vypovídá o úrovni kultury i obecné vzdělanosti společnosti. Místní obyvatelé se nemalou měrou podílejí na výsledném vzhladu kulturního dědictví, a to i bez činnosti státu, tj. bez nedokonalosti a neefektivnosti zákona o státní památkové péči (a tedy ochrany lidového stavitelství; Matějková, Lenocho 2007).

Tabulka 11: Struktura domovního fondu obcí mikroregionu Východní Krkonoše v roce 1991

Obec	Trvale obydlené domy	Trvale obydlené byty		Ostatní domy	Objekty individuální rekreace		Objekty individuální rekreace z celkového počtu objektů (v %)	Vyčleněné chalupy z celkového počtu objektů v obci (v %)
		celkem	z toho v rodinných domcích (v %)		celkem	z toho vyčleněné chalupy (v %)		
Černý důl	210	272	75,7	53	86	7,0	24,6	1,7
Horní Maršov	196	361	42,7	5	224	52,2	52,7	27,5
Janské Lázně	96	379	18,7	101	30	0,0	13,2	0,0
Malá Úpa	25	31	61,3	2	184	100,0	87,2	87,2
Mladé Buky	367	764	43,7	42	42	73,8	9,3	6,9
Pec pod Sněžkou	142	182	61,5	76	346	100,0	61,3	61,3
Svoboda nad Úpou	373	883	37,3	3	14	85,7	3,6	3,1
Trutnov	3 069	11 730	19,8	150	272	43,0	7,8	3,4
Svazek obcí Východní Krkonoše	4 478	14 602	24,3	432	1 198	67,9	19,6	13,3

Zdroj: Statistický lexikon obcí ČR 2005, ČSÚ a Ministerstvo vnitra, Praha, 2005, vlastní zpracování.

Tradiční řemesla

Důležitým faktorem utváření symbolik regionu jsou bezesporu, jak již bylo zmíněno, i tradiční řemesla. Profese, výrobní technologie a vztahy dané rozvojem společnosti měly v oblasti Východních Krkonoš, jakožto i v celém pohoří Krkonoše svůj specifický charakter. Staly se součástí místní historie a současného rázu krajiny. Mezi zapomenutá řemesla mikroregionu můžeme řadit činnosti spojené s lesním hospodářstvím (např. plavení či svázení dřeva na rohačkách, polaření, popelaření, dehtaření, smolaření). Podstatnou roli mezi profesemi (obzvláště v příhraničních oblastech) sehrávalo i tkalcovství, ševcovství a zámečnictví. Archivním seznamem o působnosti registrovaných cechů, společenstev, družstev, peněžních ústavů a zemědělských družstev lze z tohoto pohledu konstatovat, že od 17. století do první poloviny 20. století neplnila obec Horní Maršov v mikroregionu hlavní roli horského střediska s převažujícím zastoupením cechů. Naopak tradice cechovnictví se soustředila do níže položeného území Východních Krkonoš, a to do obce Svobody nad Úpou. Kdybychom sledovali rozmístění celkové působnosti cechů, společenstev, družstev a peněžních ústavů v mikroregionu bez hlavního centra Trutnov, nacházela by se největší koncentrace i vzájemná spolupráce v prostřední části údolí řeky Úpy – v oblasti obce Svobody nad Úpou (Tabulka 12).

Na základě rešerše dostupné literatury (Havlík 2002; Kubátová, Kutinová 2005; Lokvenc 1973, 1978, 1982a,b) převažovalo na území obce Horní Maršov řemeslo týkající se travaření, dřevozpracujícího průmyslu (pilařství, řezbářství, truhlářství), lnářství (výroba lnu, tkalcovství, přádelnictví), stavebnictví (těžba i zpracování vápna). Mezi méně obvyklé profese lze zmínit i rýžování zlata (oblasti Rýchor), častou obživou bylo i pašeráctví (např. při státní hranici v blízkosti osad Albeřice, Lysečiny a Malá Úpa). Tradice textilnictví s druhotným řemeslem – modrotiskem (řemeslo indigové kypy) se stalo typické pro region Krkonoš i Podkrkonoší s výjimkou oblasti při horním toku řeky Úpy, tj. dříve správního panství Horní Maršov.

Tabulka 12: Zastoupení počtu cechů, společenstev, družstev, peněžních ústavů a zemědělských družstevv obcích mikroregionu Východní Krkonoše v 17. až 19. století

Obec	Cechy				Společenstva ¹⁾	Družstva ²⁾	Peněžní ústavy ³⁾	Zemědělská družstva ⁴⁾
	celkem	existence v						
		17. století	18. století	19. století				
Černý Důl	1	0	1	0	0	2	1	0
Horní Maršov	1	0	0	1	0	0	2	0
Janské Lázně	0	0	0	0	1	0	0	0
Malá Úpa	0	0	0	0	0	0	0	0
Mladé Buky	0	0	0	0	0	0	2	1
Pec pod Sněžkou	0	0	0	0	0	0	1	0
Svoboda nad Úpou	6	3	3	0	1	2	0	0
Trutnov	5	0	2	2	15	8	8	3
Svazek obcí Východní Krkonoše	13	3	6	3	17	12	14	4

Zdroj: Soupis archivních fondů a sbírek - <http://soka-tu.mstu.cz/>, vlastní zpracování.

- Poznámka: 1) větší část společenstev se orientovala na hostinství a hoteliérství s registrovanou působností v první polovině 20. století,
 2) převážná část družstev působila v oblasti potravinářství (mlékárenství, konzum) s registrovanou působností po vzniku Československa po roce 1918,
 3) podstatná část peněžních ústavů vznikala v menších obcích po druhé světové válce a jejich činnost trvala velmi krátce – v horizontu pěti let,
 4) vznik zemědělských družstev evidován v druhé polovině 20. století.

Místní slavnosti a zvyky

Vzhledem k pořádání každoročních slavností a tradičních akcí ve Svazku obcí Východní Krkonoše (se zohledněním velikosti obce v počtu obyvatel) se Horní Maršov jeví jako obec nejvíce aktivní, tj. dodržující místní zvyklosti (Tabulka 13). Zájmová obec obnovila mimo jiné slavení masopustu, stavění májky, vynášení smrtky a založila nové oslavy – např. Den Země, hudební festival Doteky a Krakonošova hudební zahrada.

Četnost pořádaných kulturních a sportovních akcí byla zjišťována rozbořem zpravodajů, periodik a informačních letáků obcí vydávaných v mikroregionu Východní Krkonoše během dvou turistických sezón, tj. od začátku dubna 2006 do konce března 2007. Cílem sledování bylo zjistit, jakou měrou a činností se chtějí představitelé obcí (resp. zastupitelstva) prezentovat ve svazku. Co do počtu i rozmanitosti uspořádaných akcí a slavností se Horní Maršov jeví jako nejvíce aktivní obcí v mikroregionu. Téměř jednu třetinu aktivit tvoří programy výtvarné a řemeslné dílny a jednu

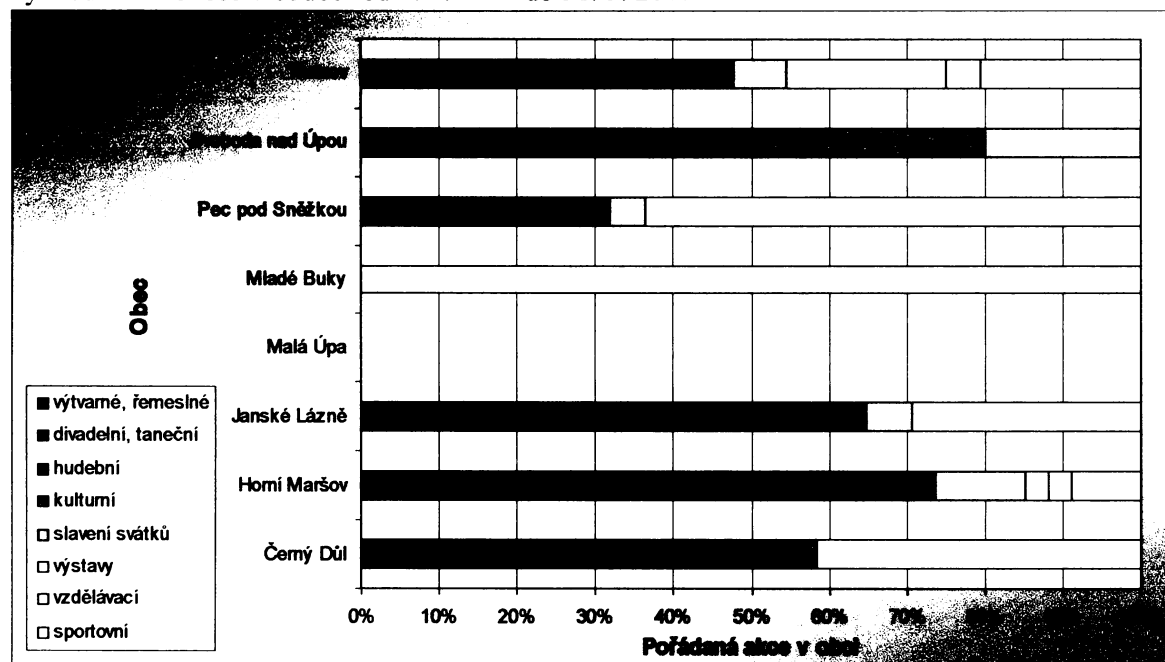
pětinu hudební představení. Oslavy svátků představují nemalý podíl v porovnání se sportovními událostmi (Graf 3). Bývalé správní centrum panství Maršov se tak snaží o pozvednutí společenského života, udržovat nejen tradice a místní zvyklosti, podávat informace o historii území, ale i zvýšit turistickou návštěvnost obyvateli z nedalekého okolí. Podle návrhové strategie rozvoje mikroregionu (Houdek a kol. 2005) se Horní Maršov snaží udržovat, vzbuzovat, posilovat identitu obyvatel s místním prostředím a přispět k odstranění přetrvávajícího odlivu trvale bydlících do přirozených středisek (do okresních měst či krajského města) Královéhradeckého kraje.

Tabulka 13: Přehled pořádaných každoročních oslav a tradičních akcí v obcích mikroregionu Východní Krkonoše v období od dubna 2006 do března 2007

Obec	Každoročně pořádané akce				Celkem
	hudební	kulturní	sportovní	sváteční	
Černý Důl	0	0	2	0	2
Horní Maršov	2	1	0	6	9
Janské Lázně	0	0	2	1	3
Malá Úpa	0	0	0	0	0
Mladé Buky	0	0	0	0	0
Pec pod Sněžkou	0	1	0	1	2
Svoboda nad Úpou	0	1	0	2	3
Trutnov	5	1	4	3	13
Mikroregion Východní Krkonoše	7	4	8	13	32

Zdroj: zpravodaje obcí mikroregionu Východní Krkonoše (www.cernydul.cz, www.hornimaršov.cz, www.janskelazně.cz, www.malaupa.cz, www.mladebuky.cz, www.pecpodsnezkou.cz, www.musvoboda.cz, www.trutnov.cz), vlastní zpracování.

Graf 3: Procentuelní zastoupení pořádaných druhů akcí v obcích prezentované mikroregionem Východní Krkonoše v období od 1. 4. 2006 do 31. 3. 2007

Zdroj: kulturně informační prospekt – Krakonošovo kulturní a sportovní léto 2006 a Krakonošova kulturní a sportovní zima 2006/2007 (www.vychodnikrkonoše.cz), vlastní zpracování.

Poznámka: počet pořádaných akcí v obci za sledované období činilo v Černém Dole 12, Horním Maršově 34, Janských Lázních 17, Malé Úpě 0, Mladých Bukách 2, Peci pod Sněžkou 22, Svobodě nad Úpou 5 a Trutnově 34.

Aktivity týkající se oživení folkloru – hudby, tance a dobových krojů – chybějí nejen v obci Horní Maršov, ale i v celém mikroregionu Východní Krkonoše. Jedním z důvodů je, že oblast východních Krkonoš se v rámci regionu Krkonoše i Podkrkonoší odlišovala kulturně společenským životem. Na území horského masívu nejvyšších českých hor vznikaly postupně čtyři hudebně divadelní spolky⁴² (Zavoral 1971a, 1971b, 1971c). Bohatství krkonošské lidové poezie připomínaly tři národopisné soubory z Vrchlabí, a to Krakonoš, Hořec, Horal a jeden soubor ze Špindlerova Mlýna, Špindleráček (Příloha 21). Posledně zmíněný spolek se stará o zachování tradičního folkloru a vystupuje na festivalech v zahraničí. Svazek obcí Východní Krkonoše a ani obec Horní Maršov (hlavní iniciátor kulturně společenského života) neusiluje o založení či obnovu folkloru, který by se stal dalším ze symbolů kraje.

Naučné stezky

Vhodným způsobem, jak drobné krajinné prvky – ať už jde o kapličku, hráz klauzy, nebo historický dům – uceleněji představit veřejnosti, je zřizování naučných a vycházkových stezek, které spojí v krajině rozptýlené zajímavosti do vhodného a snadno dostupného celku. Právě stručným seznámením jednotlivých zastávek vycházkových tras⁴³ (Příloha 22) se Svazek obcí Východní Krkonoše snaží předávat informace o lokalitě návštěvníkům při putování krajem. Zároveň stezky vymezují vyčleňují území Východních Krkonoš z celkového horského masívu Krkonoš. Značení naučných stezek je výsledkem úspěšné realizace všech zainteresovaných (Správa KRNAP, Veselý výlet, občanské sdružení Hradní společnost Aichelburg a správy příslušných obcí) a stává se v současnosti jedním z podstatných specifíků kraje. Ne jinak je tomu i v případě území obce Horní Maršov, ve kterém se nachází dvě desítky informačních tabulí (Houdek a kol. 2005).

Přírodní dědictví

Území Krkonošského národního parku společně s ochranným pásmem bylo navrženo Evropské komisi v roce 2005 k získání statutu evropsky významné lokality (EVL) v rámci soustavy chráněných území Natura 2000 vytvářenou členskými státy Evropské unie (www.nature.cz). Správní území obce Horní Maršov se nachází v ochranných oblastech určitých typů stanovišť (např. druhově bohaté smilkové, květnaté louky), druhů rostlin (např. *Gentianella bohemica* – hořeček český v Albeřických lomech, *Campanula bohemica* – zvonek český) a živočichů (Horáková 2005). Chráněné oblasti jsou souhrnně znázorněny v Příloze 23.

⁴² Nejen názvy souborů, ale i jimi zpívané písně blíže představují krkonošský folklor a místní „poudačky“. Mnohé z nich jsou mimo jiné ztvárněny v báčorkách Kubátové, Kutinové (2005).

⁴³ Zastávky jsou vybaveny smaltovanými tabulemi s texty ve čtyřech jazycích: češtině, němčině, angličtině a polštině. Autorem povídání je znalec historie východních Krkonoš RNDr. Pavel Klimeš, který na omezené ploše panelu (příliš dlouhé texty stejně dočte málokdo) uvádí maximum zajímavostí a dat.

Přírodní dědictví obce Horní Maršov je uvedeno i ve studii Brychtové a Krause (2004). Správní území zájmové obce leží v krajinném celku Úpa, ve kterém zaujímá část krajinného prostoru Lysečinsko-Rýchorského a část krajinného prostoru Maršova, Svobody nad Úpou a Janských Lázní. Krajina na sever od Maršova je vnímána jako přírodní, přírodě blízká a esteticky cenná oblast ve dvou navržených lokalitách – Lysečiny a Albeřice (např. ochrana koryta Albeřického a Lysečinského potoka), jež leží ve třech zónách NP Krkonoše. Naopak sídlo Maršov představuje krajinný ráz typu centra městského charakteru.

4.6.3. Formování institucionalizace obce

Formování obce činností jednotlivých institucí závisí na iniciativě obyvatel, spoluúčasti ve svazku obcí, podpoře drobného a středního podnikání obcí, počtu zájmových a občanských sdružení, činnosti rodinných firem, apod., které se zaměřují nejen na udržení a zlepšení současného stavu krajiny a tím i k vytváření či posilování územní identity.

Zájmová obec Horní Maršov se nesnaží vyčleňovat a vystupovat v rámci regionálních uskupení. Naopak zapojuje se do jednotlivých sdružení s působností na úrovni nejen regionálního, ale i nadregionálního charakteru. Převážná část organizací vykonává společný předmět zájmu ve smyslu ochrany a obnovy krajinného rázu, tj. intenzivního vztahu působení člověka/společnosti a přírody.

V současnosti je region Krkonoš (jehož součástí je i Horní Maršov) zapojen do světové sítě biosférických rezervací programem Člověk a biosféra⁴⁴ (MAB – Man and Biosphere) a programem Vize Krkonoše 2050⁴⁵ v rámci občanského sdružení Člověk a Krkonoše. Oba projekty se pohybují nejen na úrovni regionální, nadregionální, ale i mezinárodní (např. MAB je přeshraniční biosférickou rezervací). Vzájemnému vztahu člověk/společnost a příroda se zabývá i nevládní nezisková organizace Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory „SEVER“, jejímž sídlem působnosti se stal Horní Maršov⁴⁶. Sdružení se snaží přispívat k řešení místních i globálních problémů u jejich nejhlubšího zdroje - tj. v oblasti postojů, jednání a chování člověka jako jednotlivce i lidské komunity. Činností organizace není jen nabízet vlastní programy a publikační materiály široké veřejnosti, ale také se podílet na realizaci celorepublikových projektů⁴⁷. SEVER

⁴⁴ Program pod statutem organizace UNESCO vyhlášený biosférické rezervace. Celkový stav chráněných území činil 459 v roce 2004. V současnosti klade zvýšený důraz na úlohu člověka při využívání a ochraně ekosystémů a přírodních zdrojů, tj. představuje určitý závazek k ochraně a péči přírodního a kulturního dědictví vlastní i sousedících zemí (<http://brkk.krnep.cz>).

⁴⁵ Hlavním posláním programu je zavázat se ke společnému respektování (tj. organizace, orgány českého, polského státu i Evropské unie) stanovených pravidel, jež ustavují vztahy mezi lidmi v Krkonoších a mezi lidmi a horskou přírodou. Sdružení by rádo uchovalo bohatství krajiny pro budoucí potomky s cílem žít a působit v symbolicky vyjádřených slovech „Přátelství lidí a hor“ (<http://brkk.krnep.cz>).

⁴⁶ odloučenými pracovišti jsou města Litoměřice a Hradec Králové (www.sever.ecn.cz).

⁴⁷ probíhají nejen v odloučených pracovištích. V současnosti provozují celkem 15 projektů. Mezi nejznámější patří např. Škola pro udržitelný život 2007, DOTEK - dům obnovy tradic, ekologie a kultury, M.R.K.E.V., "Člověk a prostředí", apod.

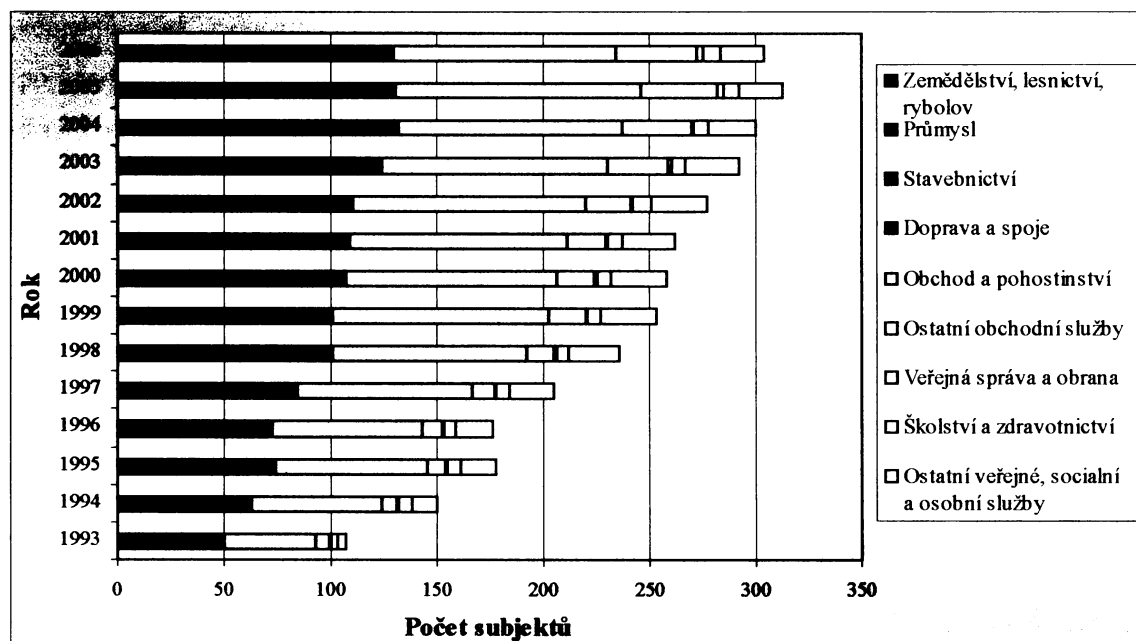
udržuje kontakty se spolupracovníky v Česku i zahraničí a je členem Hnutí Brontosaurus, Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina a Zeleného kruhu. Představuje jedinou organizaci v Královéhradeckém kraji poskytující poradenské služby v oblasti environmentální výchovy (www.sever.ecn.cz).

Zájmová obec Horní Maršov působí v rámci regionálního seskupování v již zmiňovaném Svazku obcí Východní Krkonoše, ve Svazku měst a obcí Krkonoše a z důvodu podpory drobných podnikatelů, jež přispívají k obnově místních řemeslných tradic, vstoupilo i do Místní akční skupiny (dále jen MAS) Krkonoše. Prostřednictvím MAS se může podílet na projektu „Domácí výrobky“ (více informací viz kapitola 3.3.3.).

Mikroregion (a tedy i sídlo svazku – Horní Maršov) k vlastnímu regionálnímu rozvoji využívá možnosti získávání finančních prostředků i z mezinárodních fondů. Zaměřuje se na norské fondy orientované na správu životního prostředí a kulturního dědictví. Jedná se o dotace (např. v oblastech ochrany dřevěných staveb či integrovaném environmentální přístupu založeného na dopadu začleňování kulturního dědictví jako části do celkového prostředí, v oblasti využití a rozvoje historických území, v ochraně tradičních oblastí, apod.) poskytované z Finančních mechanismů EHP/Norska i z Memorand o porozumění (<http://www.noramb.cz>, Houdek a kol. 2005).

Nemalou měrou k formování obce institucemi přispívají svojí činností i podnikatelské subjekty. Počet podnikatelských subjektů ve sledovaném období 1993 až 2006 rostl téměř neustále (Graf 4).

Graf 4: Vývoj podnikatelských subjektů podle zaměření činnosti v obci Horní Maršov v letech 1993 až 2006

Zdroj: Registr ekonomických subjektů (<http://www.czso.cz/lexikon/mos.nsf>).

V současnosti se na území zájmové obce nalézá 304 ekonomicky činných podnikatelských subjektů, přičemž převážnou část tvoří podle právní formy fyzické osoby, tzv. drobní živnostníci (RES, www.czso.cz). Předmět činnosti většiny drobných podnikatelů a živnostníků často koresponduje s tradičními řemesly, se vztahem k danému prostředí⁴⁸. Žádný podnikatelský subjekt evidovaný v databázi Administrativního registru ekonomických subjektů nezačlenil do obchodního názvu, příp. loga, charakteristický znak oblasti. Subjekty se předmětem podnikání výrazněji neodlišují od okolních obcí. Výjimkou je již zmiňované Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory SEVER. Nejen názvem, ale i součástí loga této nevládní organizace se stala státem chráněná lokalita Rýchory ležící na území obce Horní Maršov. Druhou výjimkou jsou představitelé stavební společnosti Stavební a inženýrská firma Klimeš, kteří se spolupodílejí na správě a obnově drobných sakrálních staveb (v rámci občanského sdružení Hradní společnost Aichelburg) a provádějí terénní úpravy horských cest.

Vzhledem k zjištěným údajům o počtu podnikatelských subjektů působících v odvětví zemědělství, lesnictví a rybolovu se Horní Maršov jeví jako obec, ve které trendy transformace českého zemědělství neznamenalý zásadnější změny ve vývoji. Naopak rozvoj lesnictví a rozvoj krajiny v oblasti luk a pastvin představuje významnou sféru činností podnikatelských subjektů (Graf 4).

Správní centrum obce Maršov III a IV patří bezpochyby k přirozenému středisku ekonomických subjektů, neboť čítá více než tři čtvrtiny početního stavu podnikatelských firem. Okolní části obce se předmětem podnikání zaměřují na oblast ubytování a pohostinství⁴⁹, tj. využívají charakteru jedinečného místního prostředí a orientují se na cestovní ruch. Většina stravovacích i ubytovacích zařízení se nachází v objektech s více než stoletou historií. Názvy subjektů však nevystihují historii či charakter místního prostředí. V osadě Temný Důl se po Maršově III a IV nachází nejvíce ekonomických subjektů a relativně rovnoměrné zastoupení druhů odvětví (Příloha 24).

Z výše uvedeného je patrné, že v obci Horní Maršov se nenachází výraznější představitel v oblasti podnikatelské sféry, který by se činností, názvem, logem odlišoval od ostatních místních ekonomických subjektů. Výjimkou je činnost ekologického střediska SEVER či účast obce v nadregionálních uskupeních (např. činnost v projektu „Domácí výrobky“ v rámci MAS Krkonoše a spoluúčast na marketingovém produktu Svazku obcí Východní Krkonoše, resp. „Krkonošově království“).

⁴⁸ K regionálně známým subjektům patří např. Stavební a inženýrská firma Klimeš (navrhuje a provádí dřevěné stavby klasickými tesařskými postupy).

⁴⁹ Mezi širší veřejností známé služby patří např. Veselý výlet (galerie, oficiální informační centrum obce a ubytovací zařízení se nachází v historické budově zřízené Bertholdem Aichelburgem), penzion U Hlaváčů (památný dům, který sloužil od roku 1855 jako sídlo okresního soudu) či roubený hostinec Na Kopečku.

5. Závěr

Předkládaná diplomová práce si v obecné rovině kladla za cíl analyzovat úroveň regionální identity a samotného procesu institucionalizace regionu jak na úrovni mikroregionální (modelové území Svazku obcí Východní Krkonoše), tak i na úrovni lokální/místní (zájmové území obce Horní Maršov a jeho částí).

Oběma analýzám předcházelo zpracování teoreticko–metodologického rámce výzkumu, ve kterém byly diskutovány současné výzkumy (nejen regionální identity) relevantní z hlediska zaměření práce. Na jejich základě byly specifikovány dílčí cíle práce a stanovení jejich hypotéz.

První část výzkumu nejprve nastínila prostřednictvím rozboru dlouhodobých změn využití ploch historickogeografický vývoj krajiny modelového území mikroregionu a seznámila s oblastí méně známého turistického regionu Východní Krkonoše v rámci horského masívu Krkonoše. Analýza vývoje území, resp. analýza LUCC, prokázala, že mikroregion jako celek potvrzoval obdobný vývoj změn ve využití ploch, který probíhal i v ostatních příhraničních oblastech Česka⁵⁰ (zdrojem se staly vlastní výstupy, vědecké studie a literatura). Naopak územní jednotky uvnitř modelového území se vyvíjely specificky. Nejvíce se prokázalo srovnání hodnot indexu změn ve zkoumaném období 1845 až 2000. Základní územní jednotky (dále jen ZÚJ) ležící při státní hranici vykazovaly vyšší dynamiku změn než ZÚJ se shodnou střední nadmořskou výškou nacházející se mimo území státní hranice (např. Černý Důl, Velká Úpa I a Velká Úpa II). Předpokládaný hlavní faktor příčiny diferenciaci, existence státní hranice, byl potvrzen.

Hlavním cílem první analytické části bylo seznámit se se současným stavem institucionalizace formování Svazku obcí Východní Krkonoše na základě aplikace teoretického konceptu – rozboru tří ze čtyř stádií procesu formování regionu (Paasi 1986), který měl vyústit v hodnocení úrovně identifikace a územního povědomí obyvatel mikroregionu. Ukázalo se, že na základě šetření jednotlivých charakteristik (tj. oficiálního názvu regionu, jeho fyzického vzhledu, regionálních symbolů, činnosti institucí) disponuje region prvky singularity. Z tohoto úhlu pohledu je možné potvrdit oprávněnost statutu Svazku obcí Východní Krkonoše a jeho diferenciální vývoj území v rámci horského regionu Krkonoše. Na základě uvedených informací splňuje oblast v současnosti kritérium existence specifických hodnot (např. značení naučných stezek, lidová architektura, prostředí s potenciálem pro cestovní ruch) a prezentuje se i pod marketingovým názvem „Krkonošovo království“ s regionálními produkty (např. turistická hra „Putování Krkonošovým královstvím“, značení symbolických hranic informační tabulí mikroregionu s postavou Krakonoše, spoluúčast na označování výrobků „Krkonoše – originální produkt“, apod.).

⁵⁰ Využití ploch v modelovém území mikroregionu se ve většině případů vyvíjelo v závislosti na středních nadmořských výškách základních územních jednotek podle studie Štycha (2003). Rozloha ZPF poklesla ve sledovaném období 1845 až 2000 o 46 % (území pahorkatin až hornatin Česka v průměru o 42 %), rozloha lesních ploch vzrostla o 17 % (území pahorkatin až hornatin Česka v průměru o 20 %) a rozloha jiných ploch vzrostla o 170 % (území pahorkatin až hornatin Česka v průměru o 164 %)

Z tohoto důvodu je naplněna stanovená hypotéza a území by mělo být zařazeno do seznamu mikroregionů Česka, které se podle Ústavu územní rozvoje České republiky vyznačují existencí jedinečných hodnot nebo regionálním produktem.

Druhá část výzkumu se zaměřila na měřítkově menší území, tj. hodnocení obce Horní Maršov, s opětovnou aplikací teoretického konceptu institucionalizace regionu (Paasi 1986). Cílem bylo odhalit dopady vývoje sídla na stav kulturního a přírodního dědictví v čase a prostoru. Prostřednictvím dílčích analýz se ve stádiích procesu formování lokality sledovala úroveň vztahu mezi formováním regionální identity a vývojem krajiny. Komparací výstupů z terénního šetření, topografických podkladů, použitých zdrojů a literatury byly zjištěny singularity na území obce Horní Maršov. Mezi nejvýraznější patří místní část obce Albeřice (např. pozůstatky mezí a remízků vypovídající o přítomnosti polí hospodářů a o charakteru lánové osady, nadprůměrný počet a udržovaný stav staveb lidové i drobné sakrální – křížů a kapliček – architektury), kterou nepostihl osud řady dalších zaniklých příhraničních osad po roce 1946. Mezi další symboliku obce Horní Maršov patří obnova lidových svátků (jediná obec v mikroregionu slavící masopustní svátek a stavění májky), činnost ekologického střediska SEVER (mimo jiné aktivity je jediné v Královéhradeckém kraji poskytující poradenské služby v oblasti environmentální výchovy) a činnost stavební (např. Stavební & inženýrská firma Klimeš, která staví nejen dřevěné objekty s tradičními tesařskými postupy, ale její představitelé provádí úpravy horských cest a působí ve sdružení Hradní společnost Aichelburg, která se stará o opravu a obnovu drobných staveb). Výše uvedenými specifiky modelového území obce se však Horní Maršov identifikuje s mikroregionem Východní Krkonoše. Na základě tvrzení Paasi (1986), že identita jedince ve vztahu ke svému místu/lokality bude silnější než identita s regionem, tedy měřítkově vyšším územním celkem, se potvrdil i stanovený předpoklad, že zájmová obec se silnějším lokálním patriotismem se více identifikuje s vlastním prostředím (tj. se samotnou obcí a jejím okolím), ale existující působností sídla mikroregionu Svazku obcí Východní Krkonoše se obec ztotožňuje s mikroregionem Východní Krkonoše. Z tohoto důvodu lokální patriotismus nebude přispívat k případnému rozpadu vymezeného mikroregionu, neboť obec je členem mnoha dalších regionálních a nadregionálních uskupení i s mezinárodní spoluprací.

Diplomová práce by se mohla stát podkladem k dalšímu výzkumu/monitorování drobných staveb v krajině s ohledem na dodržování limitů stanových v územním plánu, s ohledem na urbanistický ráz krajiny či případně na kvalitativní data zjišťovaná empirickým dotazováním přítomného obyvatelstva, jak na úrovni obce, tak i na úrovni mikroregionu, apod. V rámci rozsahu zpracovávané studie však nebylo možné provést dalšího šetření se získáním tzv. „měkkých“ dat, které by mohly potvrdit intenzitu sounáležitosti obyvatel s daným územím.

Jelikož byly ve výzkumu zahrnuty informace z terénního šetření i z dostupných databází o kulturním a přírodním dědictví, mohla by být práce využita jako podkladový materiál pro některé z programů spravovaných Ministerstvem kultury ČR (např. v rámci památkových programů:

Program výzkumu a vědeckého zhodnocení kulturních hodnot prostředí, identifikace, ochrany, zachování a prezentace památkového fondu, Program péče o vesnické památkové rezervace, vesnické památkové zóny a krajinné památkové zóny či Program záchrany architektonického dědictví), Ministerstvem životního prostředí ČR či Agenturou ochrany přírody a krajiny (např. programy na podporu krajinného plánování). Dále by mohla být studie využita při získávání dotací z Finančních mechanismů EHP/Norska a z Memorand o porozumění (např. působnost v oblastech ochrany dřevěných staveb či integrovaném environmentální přístupu založeného na dopadu začleňování kulturního dědictví jako části do celkového prostředí; využití a rozvoj historických území; zacházení a ochrana tradičních oblastí; apod.). Záchrana či obnova kulturního a přírodního dědictví by totiž měla v budoucnu plnit značný ekonomický význam v souvislostech rozvoje cestovního ruchu a rozvoje obcí a regionů.

6. POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE INFORMACÍ

Použitá literatura:

BARTOŠ, M. (2002): Globicova mapa. Krkonoše, 35, č. 4, s. 41–43.

BARTOŠ, M. (2005): Neznámá krkonošská mapa zemského měřiče J. A. Kolbeho. Krkonoše a Jizerské hory, 38, č. 10, s. 46 – 47.

BARTOŠ, M., NOVÁKOVÁ, Z. (1997): Nejstarší obrazová mapa Krkonoš kronikáře Šimona Hüttela. 1. vyd., Státní okresní archiv Trutnov a Krkonošské muzeum Vrchlabí, Trutnov, 46 s. + příl.

BENEŠ, J., BRŮNA, V. (1994): Archeologie a krajinná ekologie. Nadace Projekt Sever, Most, s. 49.

BIČÍK, I., CHROMÝ, P. (2006): Změny ve využití země ve vybraných modelových územích Česka. In: Historická geografie. Supplementum I – Historická krajina na starých mapách. Historický ústav AV ČR, Praha, s. 189–204.

BRYCHTOVÁ, J., KRAUSE, J. (2004): Vyhodnocení krajinného rázu území Krkonošského národního parku a jeho ochranného pásma – část Královéhradecký kraj. Správa KRNAP, Vrchlabí, 2004, 69 s.

CÍLEK, V. a kol. (2004): Vstoupit do krajiny – O přírodě a paměti středních Čech. Dokořán, Praha, 156 s.

CÍLEK, V. (2005): Krajiny vnitřní a vnější. 2. vyd., Dokořán, Praha, 272 s.

CÍLEK, V. (2006): Mikromytologická diverzita a časový ráz krajiny. In.: Vorel, I., Sklenička, P. (eds.): Ochrana krajinného rázu - třináct let zkušeností, úspěchů i omylů. Naděžda Skleničková, Praha, s. 31–35.

DEMEK, J. (1977): Teorie a metodologie současné geografie. Geografický ústav ČSAV, Brno, 112 s.

DNEBOSKÁ, A. (2006): Hledání jednoho z aspektů krajinné identity. In.: Vorel, I., Sklenička, P. (eds.): Ochrana krajinného rázu – třináct let zkušeností, úspěchů i omylů. Naděžda Skleničková, Praha, s. 13–18.

DVOŘÁK, J. (2003): Krátké zprávy: Přes hranici bez obav. Krkonoše a Jizerské hory, 36, č. 7, s. 5.

DVOŘÁKOVÁ, B. (2003): Sakrální architektura Horního Maršova. Diplomová práce. Katedra církevních dějin a křesťanského umění, Cyrilometodějská teologická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 85 s.

FETTERS, A. (1999): Albeřice v pamětech A. C. Nora. Krkonoše, 32, č. 5, s. 22–23.

FLOUSKOVÁ, Z. (2005): Vracejí krajině její tvář. Krkonoše a Jizerské hory, 38, č.3, s. 44–45.

HÁJEK, T. (2006): Příroda jako památka. EkoList, č. 12, s. 14–17.

HÁJEK, T., BUKAČOVÁ, I. (2001): Příběh drobných památek. Jaroslav Bárta, Studio JB, České Budějovice, 134 s.

-
- HÁJEK, T., JECH, K. (2000): Kulturní krajina, aneb proč ji chránit? Téma pro 21. století. MŽP ČR, Praha, 243 s.
- HAMPL, M. (1998): Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 108 s.
- HAVEL, V. (1990): O lidskou identitu. 3. vyd., 5. svazek, Rozmluvy, Praha, 400 s.
- HAVLÍK, V. (2002): Modrotisk – řemeslo indigové kypy. *Krkonoše*, 35, č. 1, s. 38–39.
- HORÁKOVÁ, V. (2005): Lidé přírodě, příroda lidem – Natura 2000 a Krkonoše. *Krkonoše a Jizerské hory*, 38, č. 12, s. 22–23.
- HOUDEK, K. a kol. (2006): Strategický program rozvoje Svazku obcí Východní Krkonoše. Progres tisk, Horní Maršov (v tisku).
- CHROMÝ, P. (2003a): Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. In: Jančák, V., Chromý P., Marada M. (eds.) *Geografie na cestě poznání*. UK v Praze, PřF, KSGRR, Praha, s. 163–178.
- CHROMÝ, P. (2003b): Historical-Geographical and Cultural-Geographical Research of the Development in Border, Marginal and Peripheral Regions in Czechia. In: Kowalczyk A. (ed.): *Theoretical and Methodological Aspects of Geographical Space at the Turn of Century*. Warsaw University, Faculty of Geography and Regional Studies, Warsaw, s. 187–192.
- CHROMÝ, P. (2003c): Memory of Landscape and Regional Identity: Potential for Regional Development of Peripheral Regions. In: Jeleček, L., Chromý, P., Janů, H., Miškovský, J., Uhlířová, I. (eds.): *Dealing with Diversity*. 2nd ICESSEH, Prague 2003, Proceedings. Charles University in Prague, Faculty of Science, Dept. of Social Geography and Regional Development, Prague, s. 246–256.
- CHROMÝ, P. (2003d): Vývoj krajiny a formování identity území: příspěvek k environmentálním dějinám na příkladu České Kanady. In: *Historická geografie*, 32, Praha, s. 115–134.
- CHROMÝ, P. (2004): Historická a kulturní geografie a nové přístupy v regionálním studiu. Dizertační práce. UK v Praze, PřF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 60 s. + příl.
- CHROMÝ, P., MARADA, M., ŘEZNÍČKOVÁ, D. (2004): Regionální identita. *Geografické rozhledy*, 14, č. 2, s. 36–37.
- JELEČEK, L. (2002): Historical development of society and LUCC in Czechia 1800 – 2000: major societal driving forces of land use changes. In: Bičík, I., Chromý, P., Jančák, V., Janů, H. (eds.): *Land Use/Land Cover Changes in the Period of Globalization*. Proceedings of the IGU-LUCC international conference, Charles University, Prague, s. 44–57.
- KALLABOVÁ, E., POKLUDA, F. (2003): Vybrané aspekty malých měst ve venkovské krajině. In: *Venkovská krajina - sborník příspěvků z konference IALE*, Slavičín, Hostětín, (CHKO Bílé Karpaty, Zlínský kraj), 16. až 18. května 2003. Veronica, Brno, s. 57–61.
- KLAPKA, P., MARTINÁT, S. (2005): Geografická analýza vybraných populačních a sídelních charakteristik Krkonoš (1850 – 2001). *Opera Corcontica*, 42, s. 139–152.

- KLIMEŠ, P. (1989): Nosili na Sněžku. Krkonoše. In: Krkonoše, 22, č. 7, s. 10–11.
- KLIMEŠ, P. (1991): Poslední a první hospodář aneb jak neškodit přírodě. In: Krkonoše, 24, č. 10, s. 6–7.
- KLIMEŠ, P. (1994): Chalupy východních Krkonoš. Krkonoše, 27, č. 7, s. 18–19.
- KLIMEŠ, P. (1998): Vodovodní údolí. Veselý výlet – Krkonoše, č. 12, s. 6–7.
- KLIMEŠ, P. (2000): Vycházková trasa Aichelburg. Veselý výlet – Krkonoše, č. 16, s. 7.
- KOUDELKOVÁ, E. (2006a): Krakonoš v literatuře /Legendy o Krakonošovi – Příběh první/. Krkonoše a Jizerské hory, 39, č. 3, s. 46–47.
- KOUDELKOVÁ, E. (2006b): Krakonoš v literatuře II. Krkonoše a Jizerské hory, 39, č. 5, s. 46–47.
- KOUDELKOVÁ, E. (2006c): Krakonoš v literatuře III. Krkonoše a Jizerské hory, 39, č. 7, s. 44–45.
- KOUDELKOVÁ, E. (2006d): Krakonoš v literatuře IV. Krkonoše a Jizerské hory, 39, č. 9, s. 46–47.
- KOUDELKOVÁ, E. (2006e): Krakonoš v literatuře V. Krkonoše a Jizerské hory, 39, č. 11, s. 42–43.
- KOUDELKOVÁ, E. (2006f): Krakonoš v literatuře VI. Krkonoše a Jizerské hory, 39, č. 12, s. 44–45.
- KRATOCHVÍL, Z. (1994): Filosofie živé přírody. Hermann a synové, Praha, 222 s.
- KUBÁTOVÁ, M., KUTINOVÁ, A. (2005): Krakonošův rok – Rok na krkonošských horách v lidové poudače, pořekadle a písni. 2. vyd., Bor, Liberec, 232 s.
- KYSELKA, I. (2003): Drobné prvky a historické struktury venkovské krajiny – funkce, ochrana a možnosti obnovy. In: Venkovská krajina: sborník příspěvků z konference IALE, Slavičín, Hostětín (CHKO Bílé Karpaty, Zlínský kraj), 16. až 18. května 2003. Veronica, Brno, s. 122–125.
- Langenscheidts Universal-Wörterbuch, Schöneberg, Berlin, 1987, s. 296.
- LIPSKÝ, Z. (1998): Krajinná ekologie pro studenty geografických oborů. Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha, 129 s.
- LIPSKÝ, Z. (1999): Sledování změn v kulturní krajině. Česká zemědělská univerzita Praha, Kostelec nad Černými lesy, 68 s.
- LOKVENC, T. (1973): Jak žili lidé na horách dříve. Krkonoše, 6, č. 2, s. 18–19.
- LOKVENC, T. (1978): Toulky krkonoškohorskou minulostí. Hradec Králové, 186 s.
- LOKVENC, T. (1982a): Zapomenutá řemesla. Krkonoše, 15, č. 2, s. 24–25.
- LOKVENC, T. (1982b): Zapomenutá řemesla. Krkonoše, 15, č. 4, s. 24–25.
- LOKVENC, T. (2000): Krkonoše a pozemková reforma. Krkonoše, 33, č. 7, s. 36–37.

Malý slovník cizích slov, MONTANEX, Ostrava, rok vydání neuveden, s. 139.

MATĚJKOVÁ, M., LETOCHA, J. (2007): Kraje volají po změně v ochraně památek. Veřejná správa, 27, Ministerstvo vnitra ČR, Praha, s. 12–13.

NUSEK, J., SVOBODA, J. a kol. (2001): Příběh kapliček – Drobné sakrální objekty na Podblanicku. ČSOP, Vlašim, 128 s.

PAASI, A. (1986): The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. Fenina, 164, č. 1, s. 105–146.

PÁSKOVÁ, M. (2002): Dědictví pro turismus nebo turismus pro dědictví? Veřejná správa, č. 31, s. 18.

PAVLÍČKOVÁ, I. (2006): Dlouhodobé změny využití ploch v CHKO Český ráj. Diplomová práce. UK v Praze, PŘF, Katedra aplikované geoinformatiky a kartografie, Praha, 118 s.

PECINA, P. (1999a): Proměna kraje pod Rýchorami. Krkonoše, 32, č. 6, s. 16–17.

PECINA, P. (1999b): Proměna krajiny a zvířeny pod Rýchorami. Krkonoše, 32, č. 7, s. 24–25.

PEŠTA, J. (2003): Encyklopedie českých vesnic: vesnické památkové rezervace, zóny a ostatní památkově hodnotná vesnická sídla v Čechách. Díl I., 1. vyd., Libri, Střední Čechy a Praha, 327 s.

RAAGMAA, G. (2002): Regional Identity in Regional Development and Planning. European Planning Studies, 10, č. 1, s. 56–75.

RAŠÍN, R. (2005): Změny ve využití krajiny na Šluknovsku od poloviny 19. století: historickogeografická analýza katastrálního území zaniklé obce Fukov. Diplomová práce. UK v Praze, PŘF, Ústav životního prostředí, Praha, 117 s.

ROŽEC, J. (1999): Ještě jednou Albeřice. Krkonoše, 32, č. 9, s. 30–31.

ROŽEC, J. (1999): Ještě jednou Albeřice – pokračování. Krkonoše, 32, č. 10, s. 22–23.

SÁDLO, J. (1994): Krajina jako interpretovaný text. In: Beneš, J., Brůna, V. (eds.): Archeologie a krajinná ekologie. Nadace projekt Sever, Most, s. 47–54.

SÁDLO, J., POKORNÝ, P., HÁJEK, P., DRESLEROVÁ, D., CÍLEK, V. (2005): Krajina a revoluce: významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí. Malá Skála, Praha, 248 s.

SEMOTANOVÁ, E. (2002): Historická geografie českých zemí. 2. vyd., Historický ústav AV ČR, Praha, 279 s.

STIBRAL, K. (2005): Proč je krajina krásná? – Estetické vnímání přírody v novověku. Dokořán, Praha, 202 s.

ŠMEJDOVÁ, I. (2001): Malý slovník krkonošských názvů. 1. vyd., Olympia, Praha, 167 s.

ŠTĚTINOVÁ, K. (2006): Územní identita obyvatel Česka: vývojový a hierarchický pohled. Diplomová práce. UK v Praze, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 137 s.

ŠTOLBOVÁ, M. (2006): Méně příznivé oblasti pro zemědělství ČR a EU (Kritéria pro jejich vymezení a podmínky plateb). Výzkumná studie. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky Praha, Praha, 62 s.

ŠTYCH, P. (2003): Hodnocení vlivu nadmořské výšky reliéfu na vývoj změn využití půdy Česka 1845, 1948, a 1990. In: Jančák, V., Chromý P., Marada M. (eds.) Geografie na cestě poznání. UK v Praze, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 59–70.

ŠTYCH, P., STÁNSKÝ, R. (2005): Dlouhodobé změny využití krajiny v méně příznivých oblastech pro zemědělství v kontextu vývoje zemědělské dotační politiky. In: Novotná, M. (ed.) „Problémy periferních oblastí“.

TRNKA, P. (2003): Krajinné mikrostruktury a jejich role ve venkovské krajině. In: Venkovská krajina: sborník příspěvků z konference IALE, Slavičín, Hostětín (CHKO Bílé Karpaty, Zlínský kraj), 16. až 18. května 2003. Veronica, Brno, s. 195–198.

Velký sociologický slovník, Karolinum, Praha, 1996, s. 414.

Všeobecná encyklopedie Diderot, sv. 3, sv. 7, DIDEROT, Praha, 1998.

WINKLEROVÁ, J. (2003): Potvrdí vývoj využití ploch ve vybraných modelových územích v letech 1845-2000 obecné trendy?. In: Jančák, V., Chromý P., Marada M. (eds.) Geografie na cestě poznání. UK v Praze, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 71–82.

WENCELOVÁ, K. (2005): Drobné památky na Křivoklátsku. Písemná práce k postupové zkoušce. Katedra teorie kultury (Kulturologie) FF UK, Praha, 37 s.

ZEMÁNEK, L. (2003): Lokální kultura v životě našeho venkova. In.: Jančák, V., Chromý P., Marada M. (eds.) Geografie na cestě poznání. UK v Praze, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 124–149.

ZAVORAL, M. (1971a): Když ještě tančil a zpíval soubor Krakonoš. Krkonoše, 4, č. 1, s. 26–27.

ZAVORAL, M. (1971b): Když ještě tančil a zpíval soubor Hořec. Krkonoše, 4, č. 2, s. 26–27.

ZAVORAL, M. (1971c): Dnes ještě tančí a zpívá soubor Horal. Krkonoše, 4, č. 3, s. 24–25.

ZICH, F. (eds.) (2003): Regionální identita obyvatel v pohraničí – Sborník příspěvků z konference „Evropská, národní, či regionální identita?“ Praha 3. 10. 2003. Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha, 262 s.

ŽIGRAI, F. (1983): Krajina a jej využitie. UJEP, Brno, 131 s.

Internetové zdroje:

BIČÍK, I., JELEČEK, L. (2001): Regionální rozdíly ve využití české krajiny v 19. a 20. století (ve světle údajů evidence katastru).

<http://klaudyan.psomart.cz/clanek.php?id=33> [27.12.2006]

ČERBA, O. (2004): Historický vývoj geografie.

<http://gis.zcu.cz/studium/dbg2/Materialy/html/ch02.html> [27.12.2006]

JELEČEK, L., BURDA, T., CHROMÝ, P. (2001): Historická geografie a výzkum vývoje struktury půdního fondu Česka od poloviny 19. století.

<http://klaudyan.psomart.cz/clanek.php?id=8> [27.12.2006]

KUBEŠ, J. (1998): Úvod do studia geografie II. (Teoretická geografie).

http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/z/vyuka/teor_geog.doc [12.2.2007]

KUČOVÁ, V. (2006): Možnosti ochrany kulturní krajiny v České republice.

<http://www.mvcr.cz/casopisy/s/2006/48/prill.html> [31.3.2007]

WORSTER, D. (2001): Environmentální dějiny a environmentální hnutí.

<http://klaudyan.psomart.cz/clanek.php?id=38> [12.12.2006]

Evropská úmluva o krajině

[http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPMAF4DY5MS/\\$FILE/soeupcr-evropska_umluva_o_krajine-20040422.doc](http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPMAF4DY5MS/$FILE/soeupcr-evropska_umluva_o_krajine-20040422.doc) [10.4.2007]

Historie vlivu člověka

http://www.krnep.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=95&Itemid=53
[12.1.2007]

OP Rozvoje venkova a multifunkčního zemědělství

<http://www.strukturalni-fondy.cz/oprv mz> [16.2.2007]

Region Krkonoše

<http://www.krkonoze.tourism.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=114609> [12.1.2007]

Strategie nominací přírodních či smíšených památek na Seznam světového dědictví UNESCO – Zpravodaj Ministerstva životního prostředí (8/2000)

<http://www.env.cz/www/zamest.nsf/defc72941c223d62c12564b30064fdcc/e34735d92ca5ca8bc1256976002e4fc5?OpenDocument> [28.3.2007]

Trasa UNESCO – cestovní ruch a kulturní dědictví

Projekt Ústavu územního rozvoje v Brně (2005)

<http://www.uur.cz/default.asp?ID=2195> [30.3.2007]

Vybrané kulturní památky pro cestovní ruch s návrhem turistických tras po památkách UNESCO

<http://www.uur.cz/images/uzemnirozvoj/cestovnuruch/trasaunesco/trasa-unesco-celek.jpg> [30.3.2007]

Internetové stránky Agentury ochrany přírody a krajiny – www.ochranaprirody.cz

[navštíveno leden až duben 2007]

Internetové stránky Českého statistického úřadu – www.czso.cz

[navštíveno prosinec 2006 až duben 2007]

Internetové stránky Domácí výrobky – www.domacivyrobky.cz
[navštíveno prosinec 2006 až duben 2007]

Internetové stránky Evropského parlamentu – www.evropsky-parlament.cz
[navštíveno duben 2007]

Internetové stránky Folklorní sdružení ČR v Královéhradeckém kraji
Česko–francouzské setkání s písničkou a tancem
http://www.kralovehradecky.fos.cz/_fos-kralovehradecky/menu.phtml
[navštíveno březen 2007]

Internetové stránky Královéhradeckého kraje – www.kr-kralovehradecky.cz
[navštíveno listopad 2006 až březen 2007]

Internetové stránky Krkonoše - www.krkonose.cz
[navštíveno listopad 2006 až březen 2007]

Internetové stránky Krkonoše/Riesengebirge - www.ergis.cz
[navštíveno prosinec 2006 až březen 2007]

Internetové stránky Krkonošského národního parku - www.krnep.cz
[navštíveno říjen 2006 až květen 2007]

Internetové stránky Ministerstva kultury – www.mkcr.cz
[navštíveno leden až duben 2007]

Internetové stránky Ministerstva životního prostředí - www.env.cz
[navštíveno leden až duben 2007]

Internetové stránky Místní akční skupiny Krkonoše – <http://www.domaci-vyrobky.cz/mas/.cz>
[navštíveno leden až duben 2007]

Internetové stránky Natura 2000 – Lidé přírodě, příroda lidem – www.produkty.natura2000.cz
[navštíveno březen 2007]

Internetové stránky Norsko – oficiální stránky v České republice – <http://www.noramb.cz>
[navštíveno březen 2007]

Internetové stránky Občanské sdružení Člověk a Krkonoše – <http://brrk.krnep.cz>
[navštíveno leden až duben 2007]

Internetové stránky obce Černý Důl – www.cernydul.cz
[navštíveno březen až duben 2007]

Internetové stránky obce Horní Maršov – www.hornimarsov.cz
[navštíveno březen až duben 2007]

Internetové stránky obce Janské Lázně – www.janskelazne.cz
[navštíveno březen až duben 2007]

Internetové stránky obce Malá Úpa – www.malaupa.cz
[navštíveno březen až duben 2007]

Internetové stránky obce Mladé Buky – www.mladebuky.cz
[navštíveno březen až duben 2007]

Internetové stránky obce Pec pod Sněžkou – www.pecpodsnezkou.cz
[navštíveno březen až duben 2007]

Internetové stránky obce Svoboda nad Úpou – www.musvoboda.cz
[navštíveno březen až duben 2007]

Internetové stránky Občanského sdružení Člověk a Krkonoše – <http://brkk.krnep.cz/>
[navštíveno leden až duben 2007]

Internetové stránky Otevřené encyklopedie Wikipedie –
http://cs.wikipedia.org/wiki/Hlavn%C3%AD_strana
[navštíveno listopad 2006 až březen 2007]

Internetové stránky Regionální environmentální centrum – www.reccr.cz
[navštíveno únor až březen 2007]

Internetové stránky Regionální informace ČSÚ- Hradec Králové –
www.czso.cz/xh/redakce.nsf/i/kraj
[navštíveno leden až březen 2007]

Internetové stránky Regionální informační servis – www.risy.cz
[navštíveno leden až březen 2007]

Internetové stránky Regionální značení výrobků – www.domaci-vyrobky.cz
[navštíveno leden až březen 2007]

Internetové stránky Stavební a inženýrské firmy Klimeš – www.klimesmarsov.cz
[navštíveno březen 2007]

Internetové stránky Strukturální fondy – www.strukturalni-fondy.cz
[navštíveno březen 2007]

Internetové stránky Střediska ekologické výchovy a etiky Rýchory – www.sever.ecn.cz
[navštíveno březen 2007]

Internetové stránky Svazku obcí Východní Krkonoše – www.vychodnikrkonose.cz
[navštíveno říjen 2006 až březen 2007]

Internetové stránky Trutnov – oficiální stránky města – www.trutnov.cz
[navštíveno leden až březen 2007]

Internetové stránky Turistické regiony ČR – www.tourism.cz, www.krkonose.tourism.cz
[navštíveno leden až březen 2007]

Internetové stránky Veselého Výletu – www.veselyvylet.cz
[navštíveno listopad 2006 až březen 2007]

Internetové stránky Ústavu územního rozvoje – www.uur.cz
[navštíveno listopad 2006 až březen 2007]

Zdroje dat:

Administrativní registr ekonomických subjektů

<http://www.info.mfcr.cz/ares/ares.html> [únor – březen 2007]

Český ústav zeměměřický a katastrální,

Stabilní katastry v roce 1841 – Císařské otisky.

<http://archivnimapy.cuzk.cz> [únor – duben 2007]

Český úřad geodetický a kartografický

Topografické mapy v systému S-1952, Praha.

Databáze LUCC PŘF UK Praha. UK v Praze, PŘF, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Albertov 6, Praha 2.

Databáze projektů – granty EHP/Norska.

<http://www.eeagrants.org/projects/> [březen 2007]

Gemeindelexikon von Böhmen, 2. Teil, K. K. Statistischen Zentralkommission, Wien, 1905, S. 904 – 907.

Historický lexikon obcí České republiky 1869 až 2005. 1. díl, ČSÚ, Praha, 2006, s. 500 – 501.

Krkonoše – východ. Turistická a lyžařská mapa 1 : 25 000. 2. vyd., ROSY, Rohlík a syn, Mělník, 2001.

MÜLLEROVÁ, M., BERÁNKOVÁ, I. a kol. (2006): Putování Krakonošovým královstvím – katalog podnikatelských subjektů a ostatních partnerů zapojených do turistické hry o ceny. Svazek obcí Východní Krkonoše, Horní Maršov, 2006, 60 s. + příl.

Odbor regionálních analýz a informačních služeb Českého statistického úřadu. Český statistický úřad, Na padesátém 81, Praha 10.

Registr ekonomických subjektů.

<http://www.czso.cz/lexikon/mos.nsf> [únor – březen 2007]

Soupis archivních fondů a sbírek okresního archivu Trutnov.

<http://soka-tu.mstu.cz> [březen 2007]

Ústřední seznam kulturních památek v České republice – Monument.

<http://monumnet.npu.cz/pamfond/hledani.php> [leden až březen 2007]

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Počet obyvatel (k 1.1.2006) a občanských sdružení podle jejich zaměření v obci (k 31.12.2006) v mikroregionu Východní Krkonoše	37
Tabulka 2: Počet obyvatel připadající na 1 občanské sdružení v dané obci mikroregionu Východní Krkonoše k 31.12.2006	38
Tabulka 3: Vývoj počtu obyvatel v jednotlivých částech obce Horní Maršov od poloviny 19. století do počátku 21. století	43
Tabulka 4: Vývoj počtu domů v jednotlivých částech obce Horní Maršov od poloviny 19. století	43
Tabulka 5: Struktura domovního fondu v částech obce Horní Maršov v roce 1991	44
Tabulka 6: Kulturní památky zapsané v Ústředním seznamu kulturních památek ČR a v dalších seznamech pro rok 2007	49
Tabulka 7: Drobné prvky v krajině částí obce Horní Maršov v roce 2007	50
Tabulka 8: Stav drobných staveb v krajině na území obce Horní Maršov v roce 2007	51
Tabulka 9: Vznik sakrálních staveb v obci Horní Maršov od začátku 18. století do začátku 21. století	52
Tabulka 10: Počet a zastoupení architektonicky významných venkovských obytných staveb ve Svazku obcí Východní Krkonoše a v regionu Krkonoše zapsaných v Ústředním seznamu kulturních památek v ČR k 31. 3. 2007	60
Tabulka 11: Struktura domovního fondu obcí mikroregionu Východní Krkonoše v roce 1991	62
Tabulka 12: Zastoupení počtu cechů, společenstev, družstev, peněžních ústavů a zemědělských družstev v obcích mikroregionu Východní Krkonoše v 17. až 19. století	63
Tabulka 13: Přehled pořádaných každoročních oslav a tradičních akcí v obcích mikroregionu Východní Krkonoše	64

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Proces formování regionu – zánik a obnovení regionů	14
Obrázek 2: Vymezení oblasti mikroregionu Východní Krkonoše a obce Horní Maršov	23
Obrázek 3: Vymezení modelového území mikroregionu Východní Krkonoše	24
Obrázek 4: Charakter reliéfu modelového území mikroregionu Východní Krkonoše	24
Obrázek 5: Vývoj lesních ploch na území mikroregionu Východní Krkonoše v letech 1845 až 2000	28
Obrázek 6: Vývoj zemědělského půdního fondu na území mikroregionu Východní Krkonoše v letech 1845 až 2000	28
Obrázek 7: Vývoj jiných ploch na území mikroregionu Východní Krkonoše v letech 1845 až 2000	28
Obrázek 8: Vývoj tří sumárních kategorií využití ploch v mikroregionu Východní Krkonoše v letech 1845 až 2000	29
Obrázek 9: Celkový vývoj změn v mikroregionu Východní Krkonoše v letech 1845 až 2000	29
Obrázek 10: Přehled mikroregionů se specifickými hodnotami či regionálním produktem v Česku v roce 2005	31
Obrázek 11: Informační tabule Svazku obcí Východní Krkonoše	34
Obrázek 12: Oficiální logo Svazku obcí Východní Krkonoše	34
Obrázek 13: Oficiální logo projektu „Krkonoše – originální produkt“	36
Obrázek 14: Fyzickogeografické podmínky modelového území mikroregionu Východní Krkonoše a obce Horní Maršov s částmi obce	40
Obrázek 15: Administrativní vymezení modelového území obce Horní Maršov a částí obce	41
Obrázek 16: Část údolí osady Albeřice v roce 2007 (I)	46
Obrázek 17: Část údolí osady Albeřice v roce 1998 (I)	46
Obrázek 18: Část údolí osady Albeřice na zač. 50. let 20. století (I)	46
Obrázek 19: Část údolí osady Albeřice v roce 2007 (II)	46
Obrázek 20: Část údolí osady Albeřice v roce 1998 (II)	46
Obrázek 21: Část údolí osady Albeřice na zač. 50. let 20. století (II)	46

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Počet občanských sdružení v mikroregionu Východní Krkonoše v období 1990 až 2006.....	38
Graf 2: Podíl využití ploch v částech obce Horní Maršov v letech 1845, 1896, 1948 a 2000	45
Graf 3: Procentuelní zastoupení pořádaných druhů akcí v obcích prezentované mikroregionem Východní Krkonoše v období od 1.4.2006 do 31.3.2007	64
Graf 4: Vývoj podnikatelských subjektů podle zaměření činnosti v obci Horní Maršov v letech 1993 až 2006	67

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AOPK	Agentura ochrany přírody a krajiny
ČNR	Česká národní rada
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
Databáze LUCC PřF UK	Databáze Land Use/Cover Change Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy
DOTEK	Dům obnovy tradic, ekologie a kultury
EAGGF	The European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (Evropský zemědělský orientační a záruční fond)
EHP	evropská hospodářská pomoc
EVL	evropsky významná lokalita
HRDP	Horizontal Rural Development Plan (Horizontální plán obnovy venkova)
INTERREG IIIA	International regions (program Iniciativy Společenství)
IV	index vývoje
J a JZ	jih a jihozápad
KRNAP	Krkonošský národní park
LFA	Less Favoured Areas („méně příznivé oblasti“)
MAB	Man and Biosphere (Člověk a příroda)
MAS	místní akční skupina
M.R.K.E.V.	Metodika a realizace komplexní ekologické výchovy
OP	operační program
RES	Registr ekonomických subjektů
SEVER	Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu)
ÚÚR	Ústav územního rozvoje
ZPF	zemědělský půdní fond
ZÚJ	základní územní jednotka

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha 1** Parergon – alegorie českých řek na Vogtově mapě Čech z roku 1712
- Krkonoš na úvodní ilustraci Karla Liebschera z 12. dílu
reprezentativní publikace Čechy
- Litografie Krakonoše podle Musäových legend z konce 18. století
- Dobová dřevorezba k textům J. P. Praetori z 2. poloviny 17. století
- Ilustrace Krakonoše od Renaty Oppeltové z knihy Krakonošovo čarobejlí od
Kubátové z roku 1998
- Příloha 2** Ukázka lidového nářečí v oblasti Krkonoš
- Příloha 3** Tvorba české literatury se symbolikou Krakonoše od konce 18. století
- Tvorba české literatury pro „menší“ čtenáře se symbolikou Krakonoše
od poloviny 19. století
- Tvorba německé literatury se symbolikou Krakonoše
od poloviny 16. století
- Tvorba polské literatury se symbolikou Krakonoše
od poloviny 16. století
- Počet vydaných knižních titulů se symbolikou Krakonoše v české,
německé a polské literatuře podle Koudelkové od druhé poloviny
16. století
- Příloha 4** Chalupa č. p. 17 na Staré Hoře v Temném Dole zapsaná do Ústředního
seznamu kulturních památek ČR – součástí jedné ze čtyř lokalit
dochovaného typu východokrkonoských chalup
- Chalupy č.p. 18 a 19 na Staré Hoře v Temném Dole společně
seníkovými vikýři s vraty
- Příloha 5** Sklizeň a snášení sena
- Příloha 6** Svážení dřeva na saních – tzv. rohačkách
- Příloha 7** Před 130 lety ve východních Krkonoších tkadlec či pašerák?
- Příloha 8** Produkt svazku – turistická hra „Putování Krakonošovým království“
- Příloha 9** Část mapy Šimona Hüttela z roku 1580
- Příloha 10** Změna počtu objektů v regionu Krkonoše v roce 1921 a 1991
- Příloha 11** Zastoupení rekreačních objektů na celkovém počtu objektů
v regionu Krkonoše v roce 1991

- Příloha 12** Přehled vybraných kulturních památek pro cestovní ruch s návrhem turistických tras po památkách UNESCO
- Příloha 13** Drobné stavby v části obce Horní Albeřice v roce 1841
Drobné stavby v části obce Dolní Albeřice v roce 1841
- Příloha 14** Drobné stavby osady Albeřice v roce 1963
- Příloha 15** Drobné stavby osady Albeřice v roce 2007
- Příloha 16** Obrazový materiál drobných staveb v osadě Albeřice v roce 2007
- Albeřický kříž (hlavní rozcestí Albeřice a Suchý Důl)
 - Albeřický kříž II (naproti chalupě č.p. 20)
 - Albeřický kříž III (naproti penzionu Víněř)
 - Albeřický kříž IV (u Charitního domu)
 - Albeřický kříž V (naproti chalupě č.p. 62)
 - Albeřický kříž VI (naproti penzionu Čert)
 - Albeřický kříž VII (u Celnice)
 - Albeřický kříž VIII (před hotelem Vápenka)
 - Albeřický kříž IX (před chalupou č.p. 18)
 - Albeřický kříž X (Albeřicko–lysečinský hřeben)
 - Boží muka s pozadím hory Sněžka
 - Raisova kaple (pod Albeřicko–lysečinským hřebenem)
- Příloha 17** Šachtová jednokomorová pec na pálení vápna z roku 1836
- Příloha 18** Hranice jednotlivých panství Harrachů, Morzinů, Aichelburgů a dalších šlechtických rodů v polovině 19. století
- Příloha 19** Globicova mapa vymezující oblast východních Krkonoš v druhé polovině 19. století
- Příloha 20** Neznámá krkonošská mapa zemského měřiče J. A. Kolbeho z druhé poloviny 18. století
- Příloha 21** Obrazová dokumentace folklorních souborů působících v Krkonoších
- Folklorní soubor Hořec v roce 1971
 - Folklorní soubor Horal v roce 1971
 - Folklorní soubor Špindleráček v roce 2006
- Příloha 22** Obrazová dokumentace ke značení vycházkových tras informačními tabulemi
- Kaple pod Křížovou cestou v Temném Dole
 - Obnovený hraniční přechod na hřebeni Rýchor
 - Původní hostinec Franze Plechatsche (dnes Medika)
- Příloha 23** Evropsky významná lokalita Krkonoše jako stanoviště biotopů soustavy Natura 2000
- Předmět ochrany v evropsky významné lokalitě Krkonoše
 - Ptačí oblast Krkonoše
 - Oblast rostlinných druhů Krkonoše

PŘÍLOHY

Příloha 1

Parergon – alegorie českých řek na Vogtově mapě Čech z roku 1712

Zdroj: upraveno ze Semotanová (2002).

Krakonoš na úvodní ilustraci Karla Liebschera
z 12. dílu reprezentativní publikace Čechy

Zdroj: převzato z Koudelková (2006c).

Příloha 1 – pokračování I

Litografie Krakonoše podle Musäových legend
z konce 18. století

Zdroj: převzato z Koudelková (2006b).

Dobová dřevorezba k textům J. P. Praetoria
z 2. poloviny 17. století

Zdroj: převzato z Koudelková (2006b).

Ilustrace Krakonoše od Renaty Oppeltové
z knihy Krakonošovo čarobejlí
od Kubátové z roku 1998

Zdroj: převzato z Koudelková (2006d).

Příloha 2: Ukázka lidového nářečí v oblasti Krkonoš

Úryvek o první předvánoční vzpomínce spisovatelky Marie Kubátové (jedné z nejznámějších autorek píšící o symbolice Krkonoš) v Krkonoších:

„Přišla jsem do Krkonoš tak, že jsem se sem šťastně provdala. Do hor jsem vlastně přišla po pašeráckém stezničku. Protože byla válka, Krkonoše byly odříznuty od České země. V Jilemnici závora. Jenže můj *horák* si přál, abychom naše první Vánoce strávili u jeho rodičů v chaloupce pod Žalým. A tak jsem k prvním Vánocům, jako mladá paní, dostala lyže. A tak mě můj muž, který byl lyžařský závodník, vedl pašeráckými cestičkami od jilemnického Kozince až pod *Žalej*, kde stála jeho rodná chalupa. Tahle chalupa na mě nesmírně působila devaterou vůní. Nejdřív sama voněla dřevem, potom chvojím, kterým byla obložena proti zimě. Z půdy vonělo seno a z komory jablíčka. Když jsme vešli do světnice, voněly tam houby a devatero koření, kterým manželova maminka parádila koláče a snad působila i dýmavá vůně františků, zapálených u betléma. Na mě nejdřív nejvíc působila ohromná díž, ve které maminka zadělávala těsto snad z půl pytle mouky. Panímáma k tomu řekla: *‚Vánoce tady tervaj vod božího narození do Hromnic a musí bejt koláčů a štědrounic, aby se dostalo jako pocta na uščky pobytníky a koledníky.‘* To byl ten první dojem. A druhý byl ještě silnější: štědrovečerní rituál v té chalupě. Panímáma měla vydrbaný dřevěný stůl a na něj přinesla ve velikém pekáči štědrovečerní *hubovec*. Všichni kolem stolu jsme dostali lžici a panímáma k tomu pronesla: *‚Abysme se Pán Bůh dej celej rok vespolek tak dobře srounávali jako tejdě u toho hubouce.‘* A pod *hubovec* pak vložila peníz a – na mě to působilo víc než kázání – řekla: *‚Pán Bůh dej, aby ten peníz byl vždycky poctivě vydělanej, ne jen hejsa hopsa lichej. Takovej propálí do kapsy díru a byli by z vás lidi nekalí.‘* To na mě působilo snad víc, než celé desatero, protože v jedné větě byla celá etika toho podhorského kraje. Tak jsem si zapamatovala tu první štědrovečerní slavnost v manželově rodné chalupě.“

Zdroj: Koudelková (2006a).

Příloha 3

Tvorba české literatury se symbolikou Krakonoše od konce 18. století

Autor	Název	Rok vydání	Určené pro	Poznámka
Václav Tille	Rýbrcol	1898	dospělé	
Josef Kolář	O Rybecoulovi	1896	dospělé	výklad vzniku postavy Krakonoše a jeho jména
A. M. Tuma-Patra	Báje o Krakonošovi-Rybrcoulovi	1945	dospělé	
František Cuřin	Krakonoš a Krkonoše u V. K. Klicpery	1946	dospělé	
František Krčma	Máchův Krákonos a Kollárův Řepočet	1946	dospělé	
Miroslav Kubát	Rýbrcoulové a Krakonoši	1969	dospělé	
	Od Rýbrcoula ke Krakonošovi	1998	dospělé	
Miloš Gerstner	Beseda s Krakonošem	1974	dospělé	
Ivan Honl	Několik příspěvků k představám o Krakonošovi	1970	dospělé	
Václav Matěj Krameria	Rybrcol na Krkonoských horách	1794	dospělé	
Václav Radomil	Kratochvilné povídky z Krkonošských hor o Rybrcolovi	1830	dospělé	
Václav Krolmus	Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slvanosti a nápěvy s ohledem na bájesloví československé	1845 - 1851	dospělé	zmínka
Karel Slavomil Amerling	Květomluva	1833	dospělé	zmínka
W. A. Gerl	Wolksmärchen der Böhmen (Lidové pohádky Čechů)	1821	dospělé	zmínka
Věnceslav Metelka	O Librcolovi	1844	dospělé	vyprávěnka
	Bál v Potočnicku	1843	dospělé	báseň
Jan Kollár	Slávy dcera	1840	dospělé	zmínka o Krakonošovi jako o Řepočetu (doslovný překlad Rübenzahl - řepy a počet)
F. L. Čelakovský	Literatura krkonošská	1824	dospělé	
Václav Kliment Klicpera	Krkonošská kleč	1824	dospělé	první české pojmenování pro "Krkonoš"!!
	Ženský boj	1827	dospělé	drama
	Česká Melusina	1847	dospělé	drama - o Krakonošovi jako o velikém „duchu divotvorém a divomocném“, démonovi, pánovi hor ve významu božstva, o představiteli odvážného přírodního řádu.
K. H. Mácha	Předlka	1833	dospělé	báseň - o pilné přadleně, které se 4 roky nevrátil milý Milvoj z války proti Turkům. V zármutku ji Krakonoš bere pod ochranu a pro zmírnění žalu ji přemění v modrý kvítek, v hořec - typicky horská květina Krkonoš.
J. M. Král	Krkonošské hory	1827	dospělé	báseň
Matěj Mikšíček	Sedlákův mýnek	1845	dospělé	pohádka
A. V. Truhelkovský	Rybrcoulovy dudy	1820	dospělé + mládež	
Božena Němcová	Babička	1824	dospělé + mládež	
Autor neznámý	Zaklený a vysvobozený princ	1794	dospělé + mládež	

Zdroj: vlastní zpracování + Koudelková (2006, 2007).

Příloha 3 – pokračování I

Tvorba české literatury pro „menší“ čtenáře se symbolikou Krakonoše od poloviny 19. století

Autor	Název	Rok vydání	Určené pro	Poznámka
J. V. Novák	Pohádky o knížeti Krakonošovi	1884	děti	
Ignác Prokeš	Povídky z Krkonoš	1880	děti	
Jaroslav Květnický	Krakonoš, tajemný vládce v Krkonoších	1894	děti	
Václav Řezníček	Mandel šelmovství a kousků Krakonošových	1895	děti	
F. V. Kodým	O Krakonošovi a chudé i bohaté ženě	1895	děti	
L. Grossmannová-Brodská	Krakonoš	1905	děti	
Antonín Pochop	Pirvan	1926	děti	
	Krakonošova mísa a jiné pohádky a pověsti z horního Pojizeří	1929	děti	
Julius Košnář	Kratochvilné vypravování o Krakonošovi	1929	děti	
Václav Mirovský	Pohádky z koše vládce Krakonoše	1929	děti	
Eduard Elpl	Z království Krakonošova	1935	děti	
Joža Toucová-Mettlerová	Pohádky o Krakonošovi	1936	děti	
František Kárník	Pověsti z českého Podkrkonoší	1939	děti	
Stanislav Javor	Krakonoš, strážce hor	1934	děti	1. krakonošovský soubor, kde se objevilo krkonošské nářečí
Luisa Šebestová	Krakonoš, pán lesů a hor	1937	děti	
J. Š. Kubín	Zlatodol pohádek	1948	mládež	
Amálie Kutinová	Krkonošské pohádky	1957	děti	
Marie Kubátová	Daremný poudačky	1956	dospělé	
	Krakonošův hermec	1972	dospělé	
	Hořký bejli	1981	dospělé	
	Pohádky o Krakonošovi	1971	děti	
	Krakonošovo čarobejli	1998	děti + dospělé	Krakonošův kalendář s ročním cyklem rostoucích místních bylin
	Jak Krakonoš s Trautenberkem vedli válku	2000	děti	
	Pohádky z Krkonoš	2001	děti + dospělé	Vztah k typickým horským řemeslům
	Krakonošův rok	2005	dospělé	písničky a nářečí horalů
Jaroslava Reitmannová	Šibal Krakonoš	1962	děti	
Josef Spilka	Náš Krakonoš	1972	děti + dospělé	
Jaromír Jech	Z Krakonošovy mošny	1982	děti	
Božena Šimková	Krkonošská pohádka	1991	děti	cyklus televizních večerníkových pohádek
	Anča a Kuba mají Kubička	1993	děti	
Luboš Zelený	Pohádky do ouška jehly	1984	děti + mládež	
Václav Horyna	Perly mezi kamením	1980	děti	
Ludmila Pelcová	Lžice medu - špetka pepře	1989	děti + mládež	
	Než Krakonošovi narostly vousy	1993		
Werner Fiala	Krakonošovy příhody	2001	dospělé	
František Lev	Krakonošovy pohádky	2002	dospělé	

Zdroj: vlastní zpracování + Koudelková (2006, 2007).

Příloha 3 – pokračování II

Tvorba německé literatury se symbolikou Krakonoše od poloviny 16. století

Autor	Název	Rok vydání	Určené pro
Christoph Ireneus	Wasser Spiegel (Vodní zrcadlo)	1566	dospělé
J. P. Praetorius	Daemonologia Rubinzalii Silesii (3 díly)	1662	dospělé
	Satyrus Etymologicus	1672	dospělé
J. K. A. Musäus	Legenden vom Rübezahl	1782	dospělé
Carl Hauptmann	Rübezahlbuch (Kniha o Krakonošovi)	1915	dospělé
Otfried Preussler	Mein Rübezahl Buch (Moje knížka o Krakonošovi)	1993	dospělé

Zdroj: vlastní zpracování + Koudelková (2006, 2007).

Tvorba polské literatury se symbolikou Krakonoše od poloviny 16. století

Autor	Název	Rok vydání	Určené pro
Stanislaw Belza	V Górách Olbrzymich	1898	dospělé
Józef Sykulsky	Liczyrzepa. Zly duch Karkonoszy a Jeleniej Góry	1945	dospělé
Krzysztof Kwasniewski	Podania Slaskie (slezská vyprávění)	1968	dospělé
Andrzej Paczos	Legendy o Duchu Gór	1999	dospělé

Zdroj: vlastní zpracování + Koudelková (2006, 2007).

Počet vydaných knižních titulů se symbolikou Krakonoše v české, německé a polské literatuře podle Koudelkové od druhé poloviny 16. století

Tvorba literatury	Počet vydaných knižních titulů v							Celkem	Určené pro
	16. století	17. století	18. století	19. století	1. pol. 20. století	2. pol. 20. století	21. století		
České	0	0	0	5	11	13	1	30	děti + mládež
	0	0	2	16	3	7	3	31	dospělé
Německé	0	0	0	0	0	0	0	0	děti + mládež
	1	2	0	1	1	1	0	6	dospělé
Polské	0	0	0	0	0	0	0	0	děti + mládež
	0	0	0	1	1	2	0	4	dospělé
Celkem	1	2	2	23	16	23	4	71	

Zdroj: vlastní zpracování + Koudelková (2006, 2007).

Příloha 4

Chalupa č. p. 17 na Staré Hoře v Temném Dole zapsaná do Ústředního seznamu kulturních památek ČR – součástí jedné ze čtyř lokalit dochovaného typu východokrkonoských chalup

Zdroj: autorka.

Chalupy č. p. 18 a 19 na Staré Hoře v Temném Dole společně seníkovými vikýři s vraty

Zdroj: autorka

Příloha 5

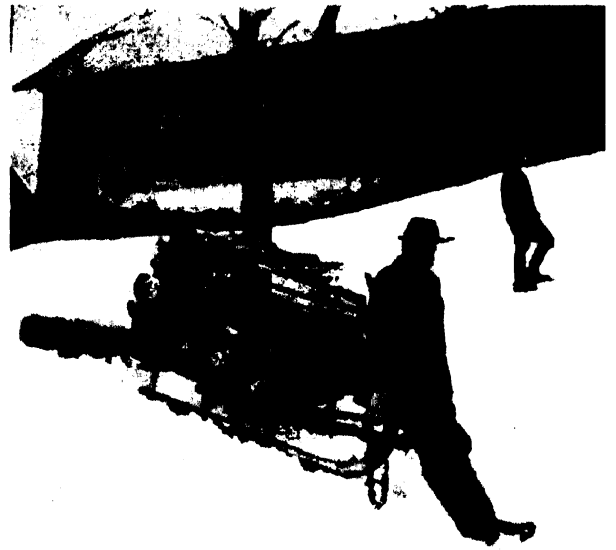
Sklizeň a snášení sena

Zdroj: Kubát (Krkonoše 1971/4).

Příloha 6

Svážení dřeva na saních – tzv. rohačkách

Zdroj: Kubát (Krkonoše 1971/4).

Příloha 7

Před 130 lety ve východních
Krkonoších tkadlec či pašerák?

Zdroj: Kubát (Krkonoše 1971/4).

Příloha 8

Produkt svazku – turistická hra „Putování Krakonošovým královstvím“

Putování Krakonošovým královstvím

Pravidla hry

1. Hra je určena pro děti i dospělé, pro malé i velké návštěvníky Krkonoš.
2. Soutěž bude probíhat celoročně, a to počínaje letní sezónou roku 2006 po dobu nejméně pěti let, tj. min. do roku 2010.
3. Účast ve hře je podmíněna zakoupením „cestovního gletju“ - pasu Krakonošova království, a to buď v provedení pro dospělé nebo pro děti, obě provedení jsou vzhledem k pravidlům hry rovnocenná.

4. Princip hry:

Putování Krakonošovým královstvím je turistickou hrou, v níž pro získání odměny musí účastník „nasbírat“ do cestovního gletju nejméně 20 razítek od partnerů Krakonošova království (podnikatelé poskytující různé služby v oblasti cestovního ruchu) z minimálně pěti různých měst a obcí.

- Získání razítka je možné v souvislosti s návštěvou či využitím služeb partnerů Krakonošova království.
- Seznam partnerů Krakonošova království (razítkovacích míst) je k dispozici v informačních centrech v katalogu Krakonošova království a na www.krakonosovokraklovstvi.cz a www.vychodnikrkonose.cz.
- Partneri Krakonošova království jsou označeni dřevěnou deskou s logem Krakonošova království.
- Cestovní gletju prodávají a odměny za nasbíraná razítka vydávají informační centra, která jsou rovněž označena dřevěnou deskou s logem Krakonošova království.
- Varianty odměn za nasbíraná razítka - je možné si jednu vybrat (do vyčerpání zásob):
- A) bavlněné tričko s logem Krakonošova království, igelitová taška, propisovací tužka;
- B) DVD - propagační film o východních Krkonoších, igelitová taška, propisovací tužka;
- C) bavlněné tričko s logem Krakonošova království, hrnek;
- D) DVD - propagační film o východních Krkonoších, hrnek.

• Pořadatel si vyhrazuje právo upravit pravidla i podmínky soutěže v průběhu jejího trvání.

Zdroj: Putování Krakonošovým královstvím – katalog podnikatelských subjektů a ostatních partnerů zapojených do turistické hry o ceny.

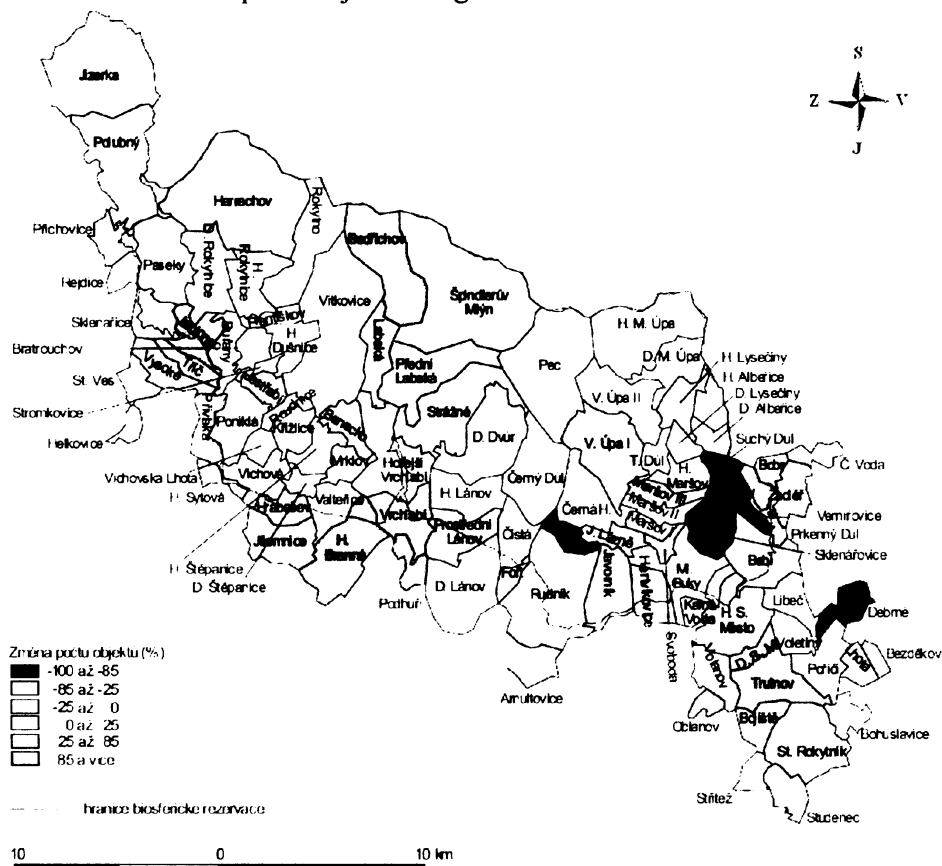
Příloha 9

Část mapy Šimona Hüttela z roku 1580

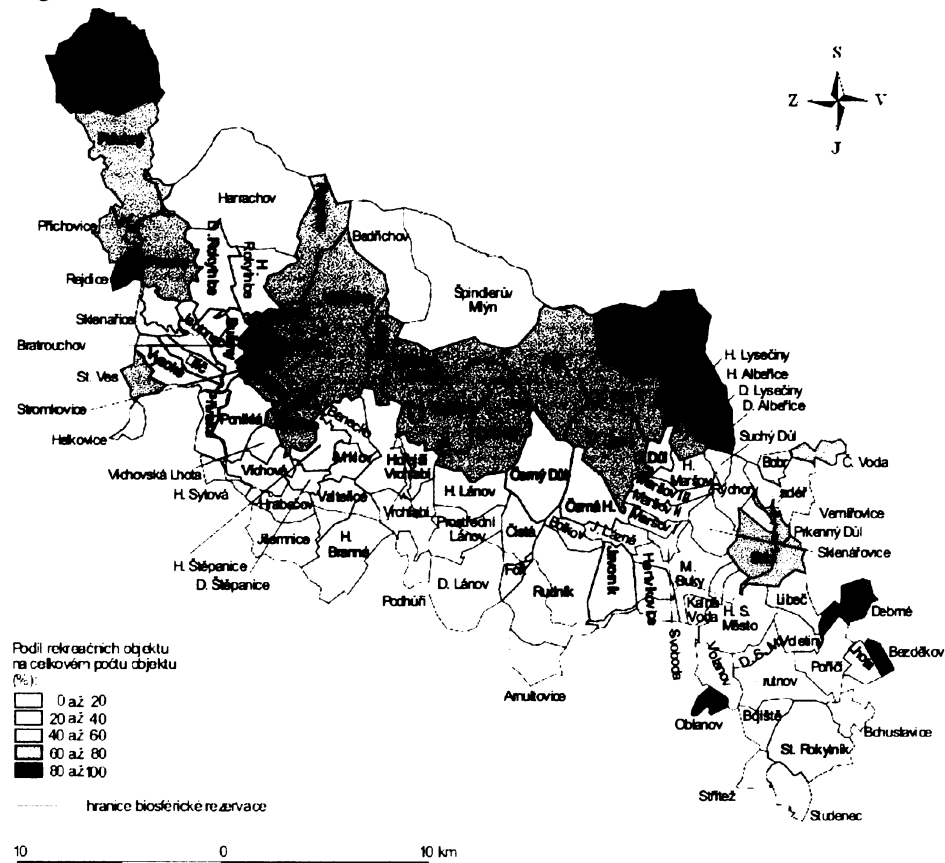
Zdroj: převzato z publikace – BARTOŠ, M., NOVÁKOVÁ, Z. (1997): Nejstarší obrazová mapa Krkonoš kronikáře Šimona Hüttela.

Příloha 10: Změna počtu objektů v regionu Krkonoše v roce 1921 a 1991

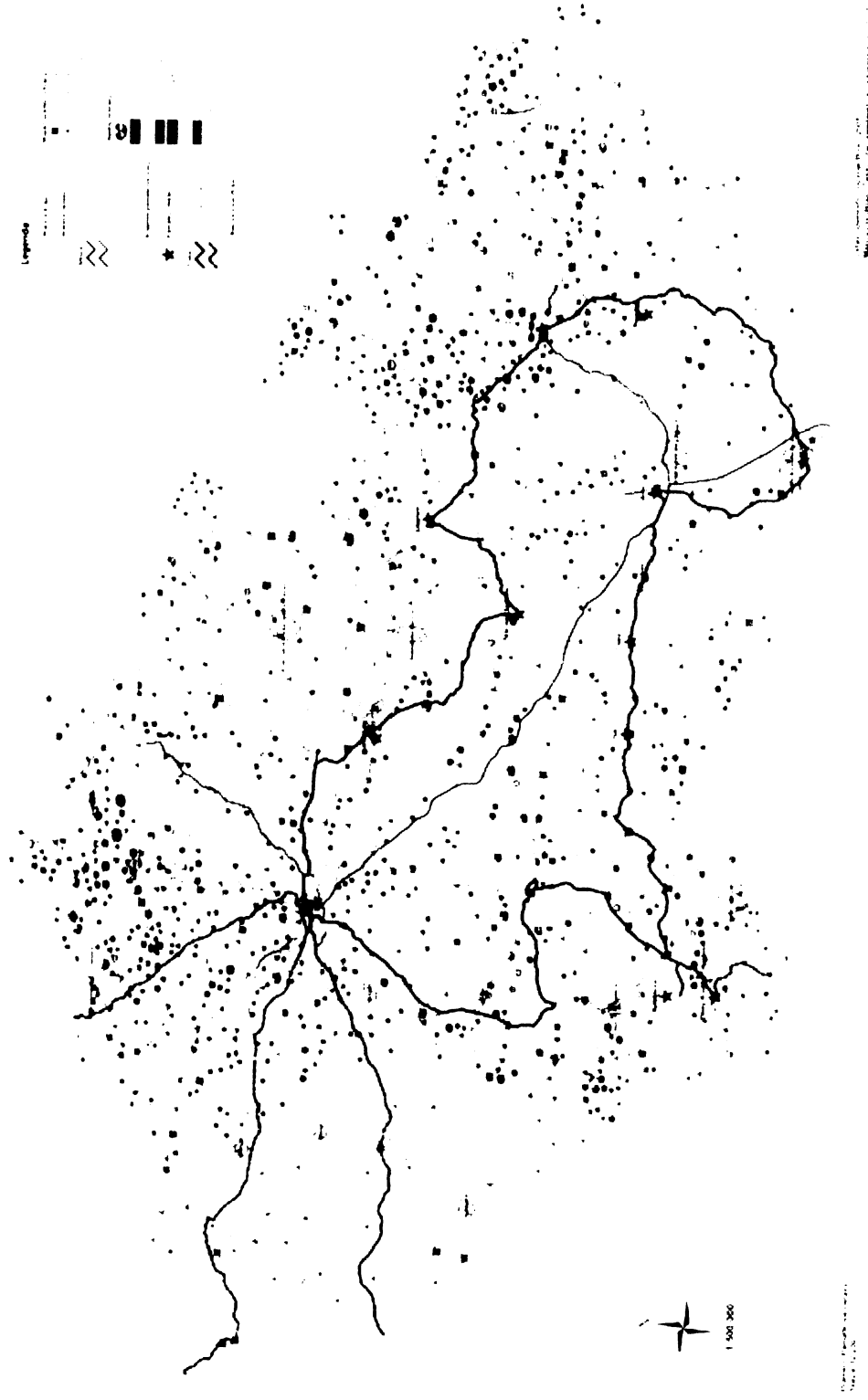
Zdroj: Klapka, Martinát (2005); vlastní zpracování.

Příloha 11: Zastoupení rekreačních objektů na celkovém počtu objektů v regionu Krkonoše v roce 1991

Zdroj: Klapka, Martinát (2005); vlastní zpracování.

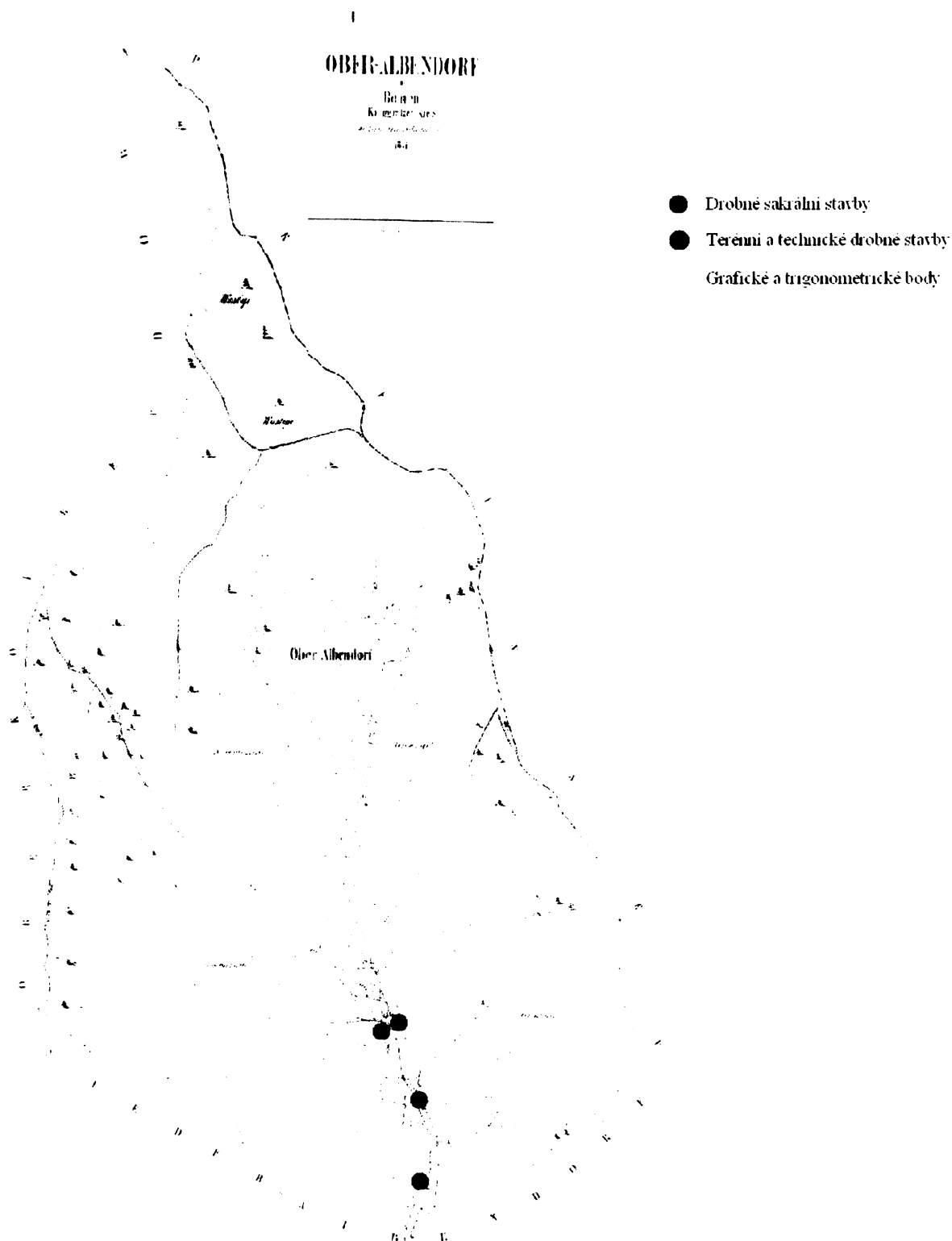
Příloha 12: Přehled vybraných kulturních památek pro cestovní ruch s návrhem turistických tras po památkách UNESCO

Zdroj: Ústav územního rozvoje v Brně (Územní rozvoj pro cestovní ruch - <http://www.uur.cz/images/uzemnirovoj/cestovnimich/trasainesco/trasi-unesco->

Příloha 13

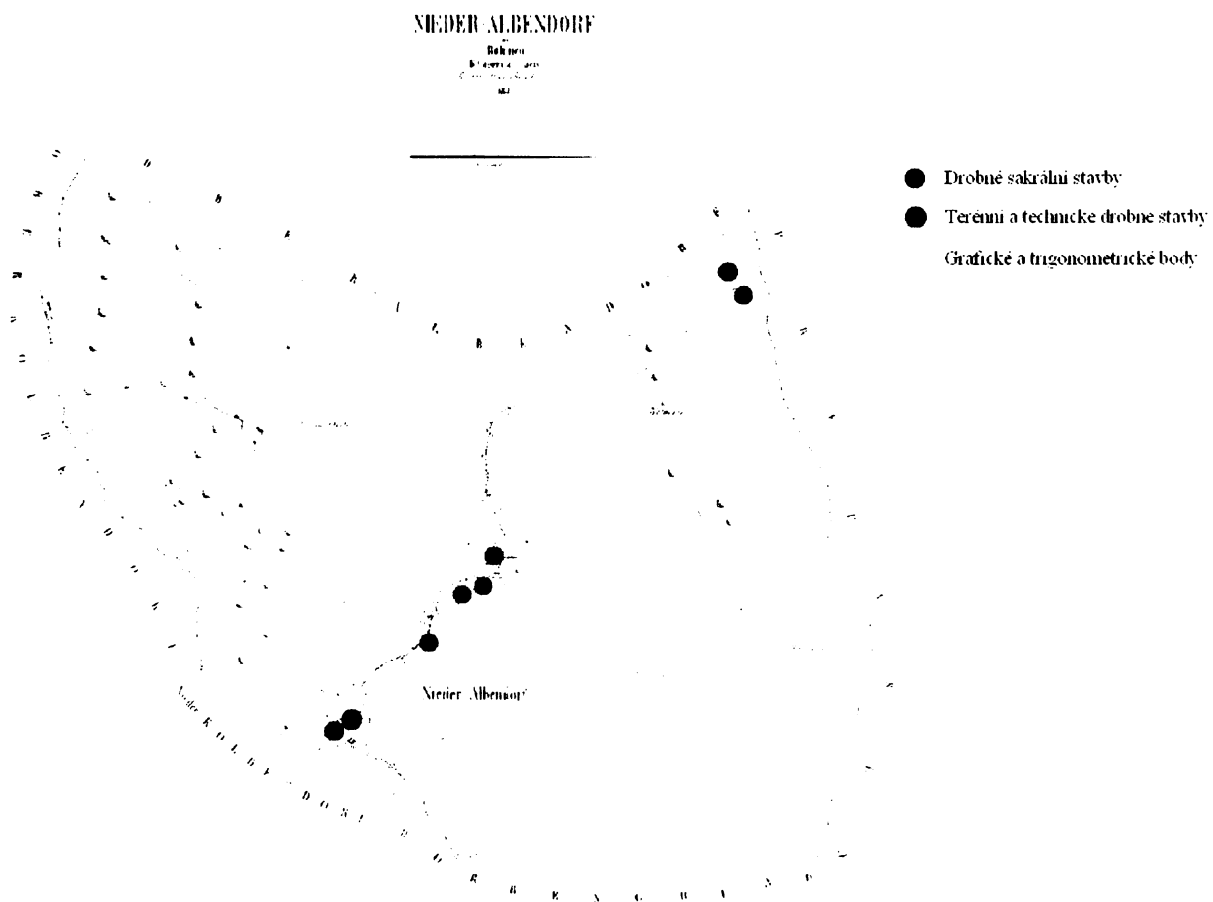
Drobné stavby v části obce Horní Albeřice v roce 1841

Zdroj: Stabilní katastr v roce 1841 - Císařské otisky
(Český ústav zeměměřický a katastrální – <http://archivnimapy.cuzk.cz>), vlastní zpracování.

Příloha 13 – pokračování I

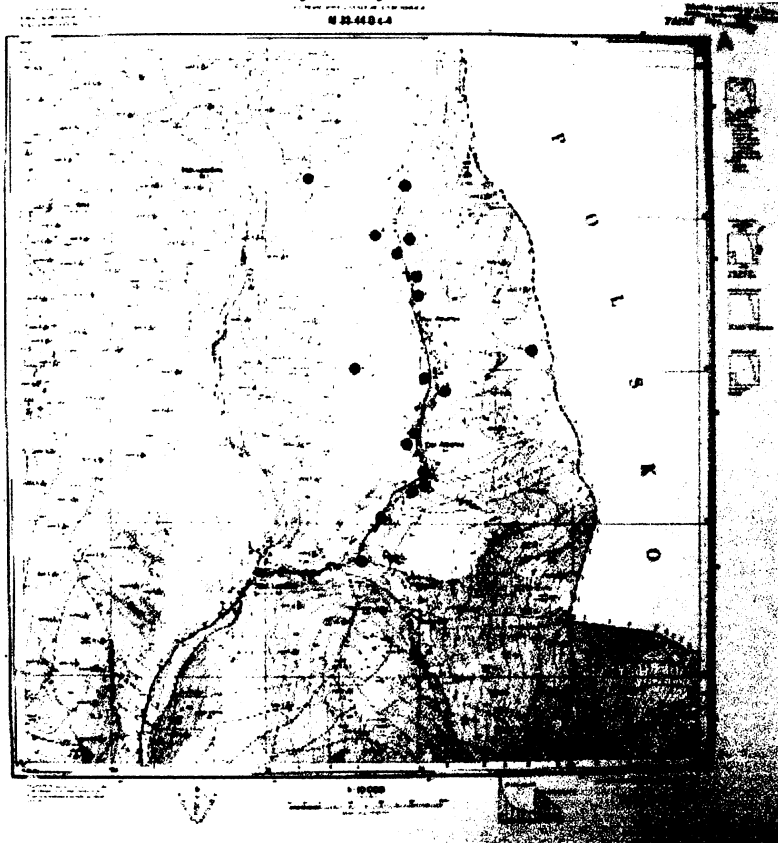
Drobné stavby v části obce Dolní Albeřice v roce 1841

Zdroj: Stabilní katastr v roce 1841 - Císařské otisky

(Český ústav zeměměřický a katastrální – <http://archivnimapy.cuzk.cz>), vlastní zpracování.

Příloha 14: Drobné stavby osady Alberice v roce 1963

- Drobné sakrální stavby
- Terénní a technické drobné stavby
- Grafické a trigonometrické body

Zdroj: Topografické mapy v systému S-1952 (Český úřad geodetický a kartografický), vlastní zpracování.

Příloha 15: Drobné stavby osady Alberice v roce 2007

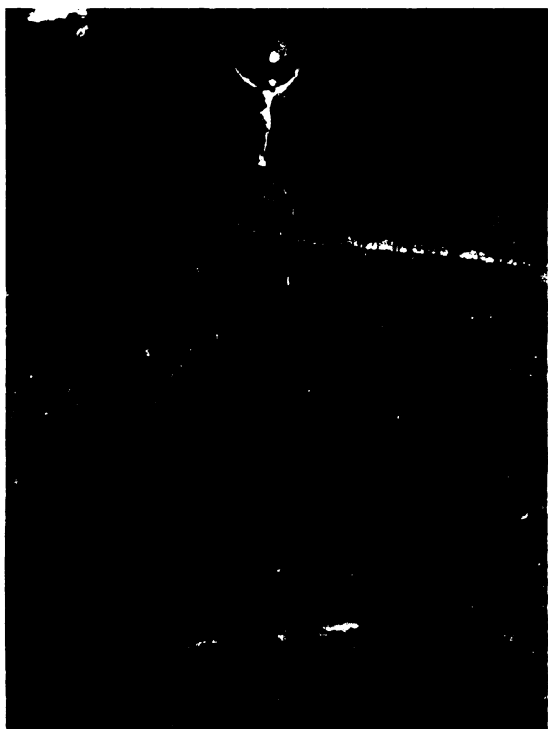

- Drobné sakrální stavby
- Terénní a technické drobné stavby
- Grafické a trigonometrické body

Zdroj: Topografické mapy v systému S-1952 (Český úřad geodetický a kartografický), vlastní šetření.

Příloha 16: Obrazový materiál drobných staveb v osadě Albeřice v roce 2007

Albeřický kříž (hlavní rozcestí Albeřice a Suchý Důl)

Zdroj: autorka.

Albeřický kříž II (naproti chalupě č.p. 20)

Zdroj: autorka.

Albeřický kříž III (naproti penzionu Vinoř)

Zdroj: autorka.

Albeřický kříž IV (u Charitního domu)

Zdroj: autorka.

Příloha 16 – pokračování I: Obrazový materiál drobných staveb v osadě Albeřice v roce 2007

Albeřický kříž V (naproti chalupě č.p. 62)

Zdroj: autorka.

Albeřický kříž VI (naproti penzionu Čert)

Zdroj: autorka.

Albeřický kříž VII (u Celnice)

Zdroj: autorka.

Albeřický kříž VIII (před hotelem Vápenka)

Zdroj: autorka.

Příloha 16 – pokračování II: Obrazový materiál drobných staveb v osadě Albeřice v roce 2007

Albeřický kříž IX (před chalupou č.p. 18)

Zdroj: autorka.

Albeřický kříž X (Albeřicko–lysečinský hřeben)

Zdroj: autorka.

Boží muka s pozadím hory Sněžka

Zdroj: autorka.

Raisova kaple (pod Albeřicko–lysečinským hřebenem)

Zdroj: autorka.

Příloha 17

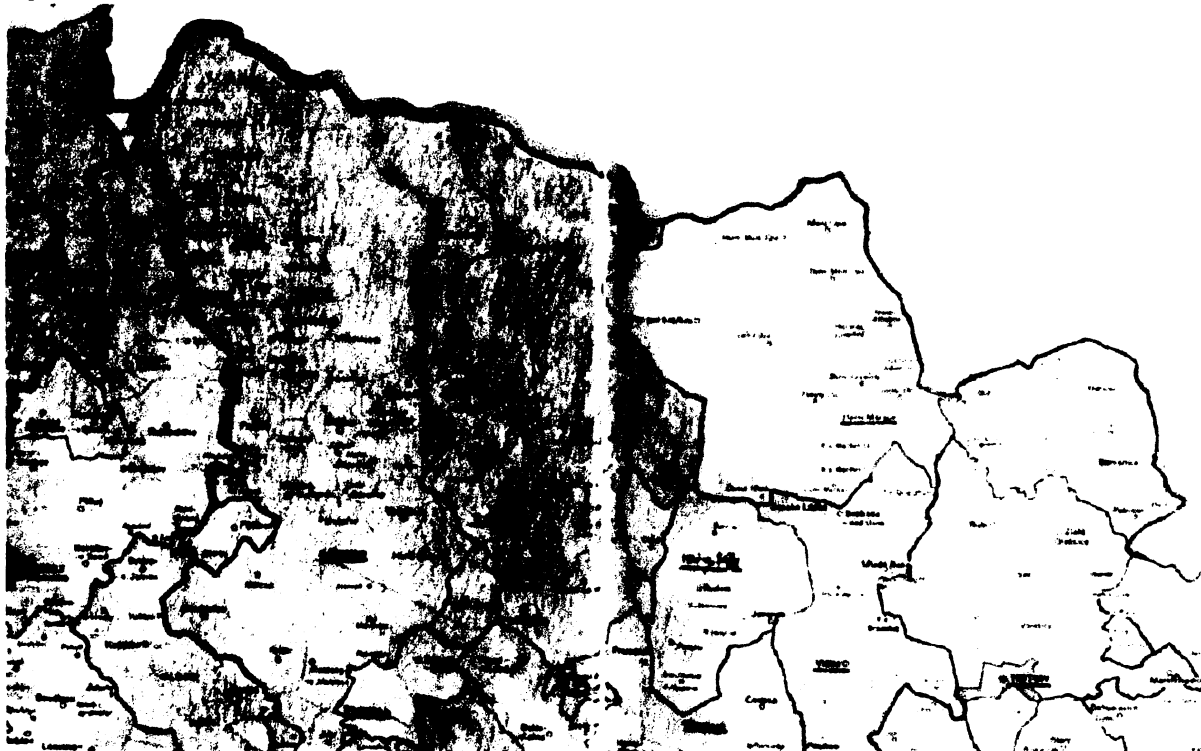
Šachtová jednokomorová pec
na pálení vápna z roku 1836

Zdroj: autorka.

Příloha 18

Hranice jednotlivých panství Harrachů, Morzinů, Aichelburgů a dalších šlechtických rodů v polovině 19. století

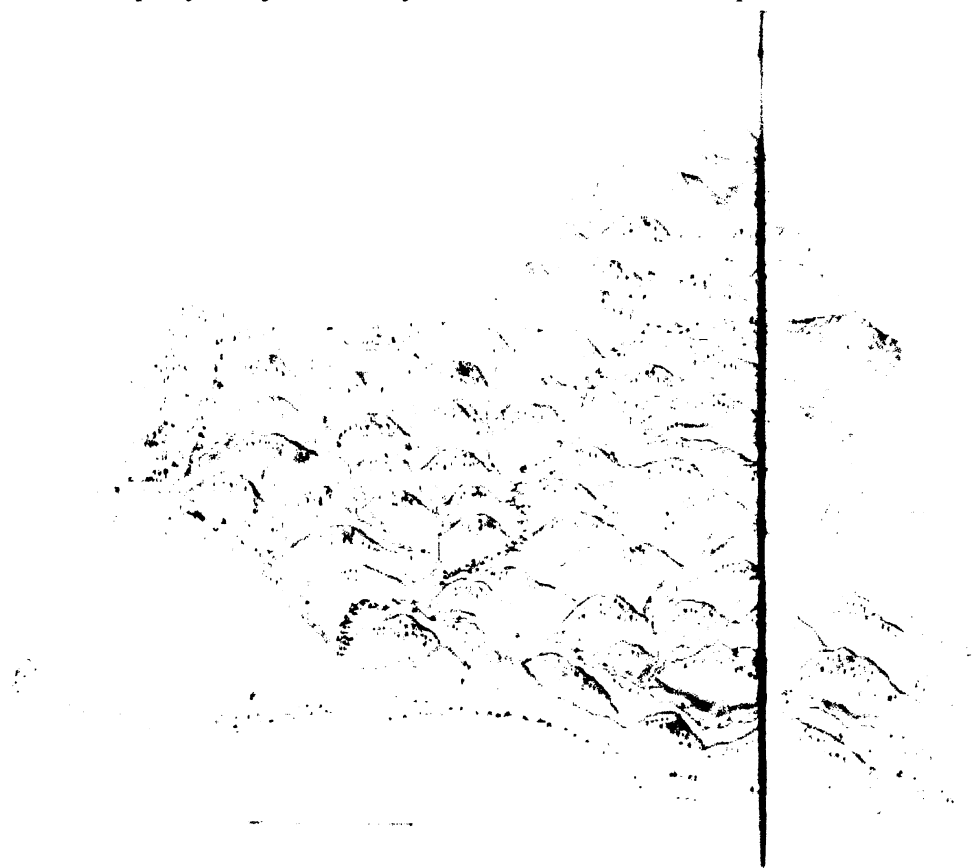

Zdroj: Lokvenc (2000).

Poznámka: Světle modrou barvou správní vymezení panství Maršova.
Podtržená města představují správní sídlo panství.

Příloha 19

Globicova mapa vymezující oblast východních Krkonoš v druhé polovině 19. století

Zdroj: Bartoš (2002).

Příloha 20

Neznámá krkonošská mapa zemského měříče J. A. Kolbeho z druhé poloviny 18. století

Zdroj: Bartoš (2005).

Příloha 21: Obrazová dokumentace folklorních souborů působících v Krkonoších

Folklorní soubor Hořec v roce 1971

Folklorní soubor Horal v roce 1971

Zdroj: Zavoral (1971b).

Folklorní soubor Špindleráček v roce 2006

Zdroj: <http://www.kralovehradecky.fos.cz>.

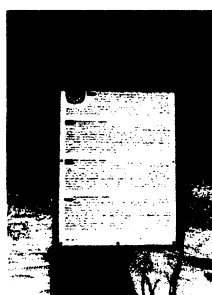
Příloha 22: Obrazová dokumentace ke značení vycházkových tras informačními tabulemi

Kaple pod Křížovou cestou v Temném Dole

Zdroj: autorka.

Obnovený hraniční přechod na hřebeni Rýchor

Zdroj: autorka

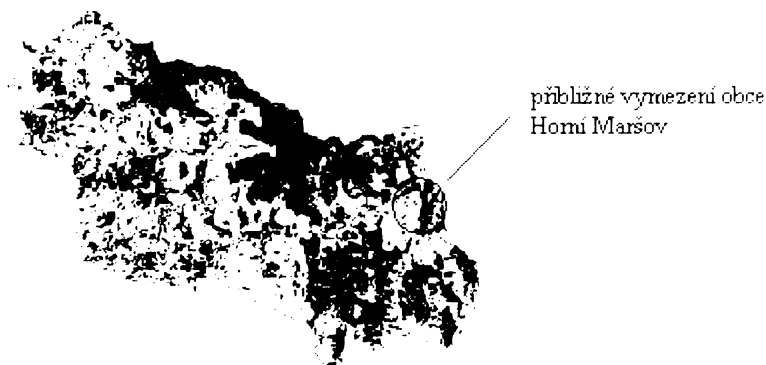
Původní hostinec Franze Plechatsche (dnes Medika)

Zdroj: autorka.

Příloha 23: Evropsky významná lokalita Krkonoše jako stanoviště biotopů soustavy Natura 2000

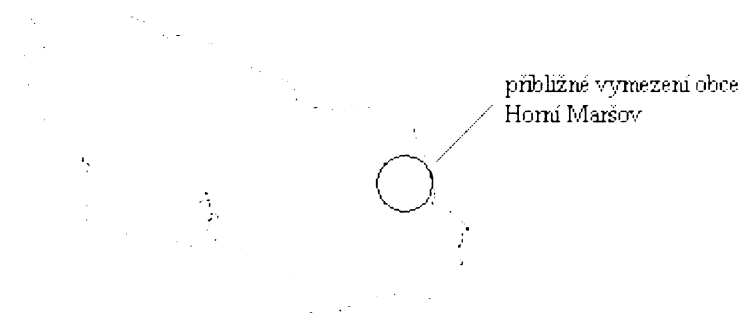
Předmět ochrany v evropsky významné lokalitě Krkonoše

Zdroj: Horáková (2005).

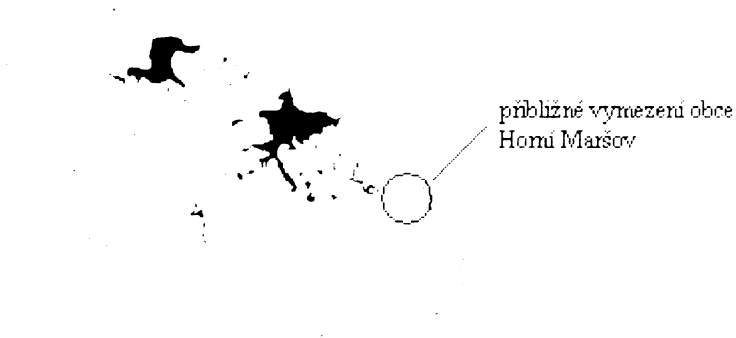
Poznámka: Červená místa jsou vyznačena jako prioritní stanoviště.

Ptačí oblast Krkonoše

Zdroj: Horáková (2005).

Oblast rostlinných druhů Krkonoše

Zdroj: Horáková (2005).

Poznámka: Hranice označená cihlovou barvou se shoduje s hranicí ochranného pásma KRNAP. Oblast představuje sloučené vrstvy přírodních stanovišť, ptačí oblasti, rostlinných druhů a lokalit výskytu živočichů, jež tvoří lokalitu soustavy Natura 2000.

Příloha 24

Počet podnikatelských subjektů podle odvětvové činnosti
za části obce Horní Maršov v roce 2007

Odvětví	Část obce							Obec Horní Maršov
	Dolní Albeřice	Dolní Lysečiny	Horní Albeřice	Horní Lysečiny	Maršov III a IV	Temný Důl	Suchý Důl	
Zemědělství, lesnictví, rybolov	1	3	0	2	36	6	0	48
Průmysl	0	0	0	0	13	5	1	19
Stavebnictví	0	1	0	0	33	3	0	37
Doprava a spoje	0	2	0	0	7	1	0	10
Ubytování a pohostinství	6	4	2	1	46	8	0	67
Ostatní obchodní služby	3	4	0	1	83	8	0	99
Veřejná správa, obrana a správa soc. zabezpečení	0	0	0	0	2	0	0	2
Školství a zdravotnictví	0	0	0	0	10	1	0	11
Ostatní veřejné, sociální a osobní služby	0	0	0	0	6	0	0	6
Celkem subjektů	10	14	2	4	236	32	1	299

Zdroj: Administrativní registr ekonomických subjektů (<http://www.info.mfcr.cz/ares/ares.html>),
vlastní zpracování.